
К Степан
Крижанівський

ХВАЛА
ЖИТТЮ

К Степан
Крижанівський

Хвала
ЖИТТЮ

Вибране

КИЇВ
1981

У2
К85

*Будущее планеты и человечества,
продолжение традиций советского народа,
сохранение завоеваний революции,
служение Родине —
такова основная тематика книги
известного украинского советского поэта.*

К $\frac{70403-122}{M205(04)-81}$ 122.81. 4702590200

© Видавництво «Дніпро», 1981 р.

СПІВЕЦЬ ОКРИЛЕНОГО ПОКОЛІННЯ

Свою першу книжку поезій Степан Крижанівський назвав «Енергія», і вже в назві цієї був подих часу, його динаміка, могутня напруга доби великих перетворень. Адже на титульній сторінці книжки позначений був рік тисяча дев'яцот тридцятий, а це означало — кінець періодові перегрупування сил для нестримного соціалістичного наступу, могутній ривок уперед, в епоху вже легендарних піл перших п'ятирічок.

Наступна книжка «Країна майстрів» (1932), як і збірки «Моїм ровесникам» та «Дні, дороги, друзі» (1934), були в певному розумінні прямим продовженням «Енергії»: та ж сама соціальна тональність, а відчуття певнишого руху вперед і вгору — ще емоційніше і водночас конкретніше. З тих років образи стрімкого злету, образи дороги, вокзалу, аеропорту стали для поета одними з найулюбленіших:

Аеродром! Аеродром!
Росте трава. Політ і простір,
Я рад прийти до вас у гості,
Де креслить угорі крилом
Літак пружнясті високості.

(«Аеродром»)

І поетичним суголоссям до цих рядків — вірш «Поїзди республіки»:

Їм не тільки стоверстими гонами
Вантажі і людей везти —
Їм в майбутнє далекозоряне
Прокладать калинові мости.

Пізніше поет, повертаючись до цього образу, скаже:

Цвіти ж, мій мосте калиновий,
Веселку в подруги візьми.

Хай люди йдуть! У світ майовній
Цей міст побудували ми.

(«Калиновий міст»)

Такими образними категоріями мислило ціле покоління, що у високому революційному пориві прийняло естафету від тих, хто переможно підніс над світом прапор Великого Жовтня, прийняло, щоб спрямувати всю свою, революцією пробуджену, енергію в річище не знаного досі в історії людства будівництва нового світу. Тож і звучать ці мотиви так природно у творчості постів покоління тридцятих років, а серед них — і в творчості Степана Крижанівського.

Павло Уссико, Леонід Первомайський, Терень Машенко, Сава Голованівський, Іван Гончаренко, Микола Нагнибіда, Петро Дорошко, Микола Шпак, як і ті молоді співці епохи, що вийшли на поетичний простір на кілька років пізніше (Андрій Малишко, Кость Герасименко, Леонід Вишеславський), були по духу полум'яними комсомольцями, всім їм дано було, за висловом Миколи Бажана, «на місце в бою своє не набрести, а твердо прийти і стати».

Вже з цього (звичайно ж, далеко не вичерпного) переліку імен легко відчутти, які різні поетичні індивідуальності належали до цієї когорти, хоч (у розрізі історичному) ідейні основи їх творчості були співзвучними. Така вже природа соціалістичного реалізму: ідейний прапор єдиний, а стилів, нюансів форми, художніх особистостей — стільки ж, скільки й митців.

Своє окреме місце, свій, за його ж словами, «непозичений голос» у хорі поетичних ровесників-одномудців має і Степан Крижанівський.

Чи були в його перших книгах елементи риторики, декларативності? Були, звичайно, але — па честь йому — не стали вони визначальними. Світосприймання поста на всіх етапах творчості зігріте щирим ліриз-

мом, а бойовій соціальній тематиці завжди властива найвиразніша конкретизація:

Ні, то були звичайні комсомольці,
Що на землі намети нап'яли,
Землячки викопали й написали
На місці побудов майбутніх, певно:
Райком. Робкоп. Ідальня. Автобаза.
(«Комсомольськ-на-Амурі»)

О партіє! Ти світ новий відкрила,
Народи у майбутнє повела,
Когорта спільників, стомовна і стосила,
В борні за щастя, проти тьми і зла!
А я в тобі — частиночка ядра,
Заряджена для правди і добра!
(«Партія»)

Поетичне випромінювання цього «заряду правди і добра» і є визначальною ознакою партійності у всіх книжках віршів та поем Крижанівського.

У своїй ґрунтовній науковій праці «Актуальні питання теорії соціалістичного реалізму» відомий і шанований критик та літературознавець, доктор філологічних наук, професор С. А. Крижанівський пише: «Партійність радянської літератури полягає не в самій лише комуністичній ідейності, вона проникає в саму серцевину творчого процесу, визначає художнє мислення і художнє сприйняття явищ, фактів і подій. Розуміння партії як провідної сили соціалістичного суспільства чимраз більше проникає в художню тканину творів, у психологію поетів і героїв, в характер конфліктів і засоби їх розв'язання».

Цікава і дуже актуальна думка. Як же здійснюється таке розуміння партійності в іншій його, Крижанівського, іпостасі, тобто в творчості поета Степана Крижанівського?

Підсумкова книжка вибраних поезій «Хвала життю» дає, здається нам, вичерпну відповідь на це питання.

У певному плані вона є передусім виявом постового багаторічного, широкого творчого пошуку, пошуку активного, цілеспрямованого, певниного. В яких жанрових напрямках він здійснювався? Та майже в усіх. Елегії, балади, притчі, байки, оди, пісні, легенди, жарти, навіть віршовані оповідання (я назвав би їх «поетичні оповіді») — все це є у «Хвалі життю». А ще ж у книжку входять поеми, інтимна лірика, лірика громадянська, цілий спектр поетичних медитацій на найрізноманітніші, але завжди животрепетні теми...

І у всіх випадках враження таке, що питання ідейності творів як окрема, для розв'язання призначена, проблема немовби й не виникало для поета: комуністична партійність творчості в розумінні ідейному завжди була, сказати б, спонтанною для нього, властивою органічно ще з років комсомольської юності; завдання було в тому, щоб поглиблювати й розвивати її в міру зростання ідейно-філософської зрілості письменника, його майстерності.

У цьому, здається пам,— одна з важливих прикмет цілої плеяди співців того покоління, до якого належить і Степан Крижашівський.

Водпочас підкреслимо, що в поетовій творчості принцип партійності усвідомлюється як категорія не лише ідейна, а й естетична. Можливо, звідси — особливий творчий інтерес Крижашівського, наприклад, до медитацій, у яких поет невпинно шукає нових ритмічних засобів, адекватних провідній думці вірша, експериментує в чергуванні римованих і неримованих рядків, у застосуванні алітерацій, тощо.

До слова сказати — це прагнення якнайширше, наповно осмислити світ у його образному вияві є однією з найістотніших ознак усієї нашої сучасної поезії. Прикметна особливість цього явища — ще й у тому, що переважна більшість поетів старшого віку, до яких

належить і С. Крижанівський, є інтелігентами «в першому поколінні». Що це означає? Хоча б те, що, наприклад, синові сільського шевця (а не дворянина, гувернерами вихованого, не професора, не столичного естета) Степанові Крижанівському потрібно було за лічені роки подолати прогалине в культурному розвитку кількох поколінь його предків і пайбільшим напруженням інтелекту піднятися до верховин сучасної культури. Чи не звідси — та особливо відчутна активність думання, те невичерпне прагнення до знання й пізнання, що стали яскравою ознакою не одиниць навіть, а тисяч і тисяч радянських інтелігентів, шлях до культури яким відкрила революція.

В даному випадку (як і в багатьох подібних) — наслідки цілком наочні: поет, доктор наук, професор...

Специфіка цього прикладу в тому, що Степан Крижанівський не лише досліджує поезію, а й сам є одним з її творців, і природно, що деякі вірші його являють собою спроби образного вивчення неповторних особливостей поезії:

Поезія —
звучання слів
на клавішах перлів,
карбування думок
на скрижалях вітру,
музика сфер
у космічній оркестрі.
(«Що таке поезія»)

У цьому оригінальному за формою, парадоксальному за несподіваними поворотами думки вірші найважливішим видається нам заховане у «підтексті» задержання прямолінійних і примітивних визначень сутності поезії, яскраве підкреслення емоційної специфіки постичних творів.

«Хвалу життю» можна назвати книжкою книжок поета, в ній-бо представлені кращі взірці поезій,

уміщених у його попередніх збірках (а вийшло їх у нього дев'ятнадцять).

Однією з найістотніших прикмет радянської поезії завжди була і є органічна єдність бойового соціалістичного інтернаціоналізму та радянського патріотизму, чуття дружби й братерства пародів. Органічно властиві воно й творам С. Крижанівського. Всі його книги перейняті живодайшим «чуттям єдиної родини».

Це засвідчує передусім уже сама тематика багатьох його творів: поема «Три народження Махбуби Рахімової» — про соціальне визволення і духовне зростання узбецької дівчини; вірш «Рота імені Шевченка» — про революцію 1937 року в Іспанії; вірші з циклу «Вічні супутники» — «Похорон Пушкіна», «Горький», «Білики» (про Мате Залку), «На могилу Коста Хетагурова», «Янка Купала», «Зустріч із Полем Робсоном у Нью-Йорку», «Зустріч із Мартіросом Сар'яном на пагорбах Вірменії»...

Ці теми входять у творчість Крижанівського просто й певимушено, як подих вітру, як цвітіння саду навесні. Його турбота передусім у тому, щоб для кожної з них знайти незужитковане відтворення, виповнене найглибшим хвилюванням, найяскравішими емоціями.

Ось рядки з «Зустрічі із Полем Робсоном у Нью-Йорку»:

Я прилучився до Великого
Тому, що у великого артиста
Було все, що властиве великому:

- велика простота,
- грашчча щирість,
- пайвища людяність,
- непоказна майстерність.

Я бачив Людину!

Я зустрівся з Братом!

Я розмовляв із Другом!

Я слухав Митця!

...Я прилучився до Великого.

Вже в перших книгах Крижанівського його виділяла виразна відданість ліричній стихії, передусім інтимній ліриці і до того ж не в «новаторських», а в традиційних формах. Критика не раз уже відзначала плідотворний вплив на молодого поета творчості Максима Рильського, і сам Крижанівський охоче визнавав це:

Нехай мені торочать дурпі,
Що піжним лірикам кінець!
Візьму, не ставши на котурни,
Старого Рильського взірець.
(«Нехай мені торочать дурпі...»)

І брав, ще й не раз. Найчастіше — загальною тональністю своїх ліричних поезій, замилюванням природою, граничною щирістю ліричних медитацій.

Пайвищі сплески лірики Крижанівського охоче підхоплювалися молодими читачами, а деякі з його ліричних віршів забрили мелодійними післям, як, наприклад, незабутня «Берізка», покладена на музику Сергієм Козаком:

Скільки раз імла вечірна
Маяла кршльми,
Скільки раз берізка вірпа
Виглядала з тьми.

Це писалося в травні 1941 року, а вже за місяць-два Степан Крижанівський, як і все його літературне покоління, крокував дорогами війни, перебував на бойовому посту військового кореспондента армійської газети легендарної 18-ї армії «Знамя Родины».

Темі героїки Великої Вітчизняної війни поет залпшвся вірним назавжди. Читач гідно оцінить такі його вірші, як «Голос України», і хвилююче, щиросерде, тривожним ритмом викладене «Магрі» — про загибель поета-фронтвика Костя Герасимешка, і вірш «Руда Полундра» — про уславлену героїню Малої Землі Марію Педенко, і особливо поетичну оповідь «Норд-ост»,

в якій війна постає у всій своїй суворій повсякденності...

Книжка «Хвала життю» виходить до поетового сімдесятиліття. Про неблаганний плин часу пише він у цій книжці не раз, пише без бравурної легкодумності, але й без занепадницького надриву:

Друзі мої кохані, люди мої дочасні,
Я не боюся смерті, хоч жити б я вічно рад;
Собі та іншим я зичу цю дивцу формулу щастя,
Що означає відносність втіх, насолод і відрад.
...Буде, буде для щастя влаштована наша
планета,
Буде на мужню старість світити сонце моє,
Тому я і славлю нині усеньким єством поета
Діалектичну формулу щастя,
що в світі все ж таки є.

Вірш «Діалектична формула щастя» написаний ще в 1968 році, але ці його рядки могли б стати епіграфом до всієї поетичної творчості Крижанівського, тож і до цієї книжки, що має промовисту назву «Хвала життю».

Олександр Левада

ВІРШІ

СПОВІДЬ

*Тут буде все: і перебуте,
І те, чим досі я живу.
Записане і незабуте
З рядків постане наяву.*

*Тут будуть мрії молодечі,
І висновки прожитих літ,
Війною вистраждані речі,
Складний післявоєнний світ.*

*Тут буде суміш муз і прози,
Заблуд та істин, сміху, сліз,
Тут будуть всі метаморфози,
Які я стільки років ніс.*

*Крізь наше серце йшла історія,
Вбираючи любов і гнів,
Синівські прагнення прискорені,
Прозріння спізнені батьків...*

*Двадцятий неспокійний віку,
Оце твій гомін і луна,
Тут і осанна чоловіку,
І паліям війни — війна.*

*...Тут буде все. І нині, й присно,
Як вічний революцьонер,
Поезів, в епоху грізну
Сміливо йди, як дотепер!*

*У серце бий, буди неспокій,
Веди високим вчинкам лік,
Линь в космос, лий метал в опоки,
Хай богом буде чоловік!*

1969

ДО ЛЮДЕЙ

БЕРЕЗАНЬ

Над затокою тоне синь,
Тоне синь у часи світань,
У затоці стоїть масив —
Березань.
Десь позаду лиман у млі,
Над лиманом димлять кораблі
Та вітри вали хвиль несуть
На піщану Тендру-косу...
Березань!
Він один, один...
Десь там часу невпинний біг...
Лиш іноді рибальські човни
Хлюпотять біля ніг.
Та мипе на Херсон пароплав —
В тихі води південних рік.
...Пасажир випадково згадав
Розстріл Шмідта і П'ятий рік.
Не розтнуть його крики ніч,
Це було, це минуло, нема...
Тільки острів майпе вдалині,
Тільки море шумить дарма!
Над затокою тоне синь,
Тоне синь у часи світань,
Де нерушно стоїть масив —
Березань!

1929

1929

ДВА ХЕРСОНИ

I

Налитий сном по вінця,
Запурепий у сон,
Це тишею провінції
Зустрів мене Херсон.
Медяно пахло липою,
Ми, дальні мандрівці,
Опівночі гутіркою
Будили вулиці.
За сонними фірапками,
Фортецями квартир,
З турботами міщанськими
Таїлись тиша й мир.
А ми прийшли бадьорими
Новий Херсон вітать,
Бо знаємо — історія
Назад не поверта...
Вже падав з липи долі цвіт,
Дихнула раптом рань,
Гукнув гудок з околиці:
«Устапъ, Херсоне, встань!»
А пам з річної пристапі,
З дніпрової води,
Знайомими присвистами
Гукнув гудок: «Прийди!»
Запам'ятай слова мої:
Забувши тишу й сон,
Індустрії загравами
Зустрінь мене, Херсон!

II

Нема провінції, пема!
Над брилами міських покрівель
Херсон уранці підійма
Верхи нескінчених будівель.
Вітай, старий, добу нову:
Пролине небагато років
І в твоїх жилах попливуть
Електрострумепі високі.
І ти, замріяний Херсон,
Зміняеш свій повільний устрій,
Зміняеш синь свою і сон
На переможний ритм індустрій.
Твій порт візьме новий розгін,
Розколять тишу пароплави,
Що підуть до усіх країн
Як вісники багатства й слави.

Херсон уранці підійма
Над брилами міських покрівель
Верхи нескінчених будівель.

Нема провінції, нема!
Широкий розмах перспектив
Та будівництва лейтмотив.

1929

ПОЇЗДИ РЕСПУБЛІКИ

Сніги і вітри. Це така пора,
Що краще дома сиди,
Та відходять від дебаркадера
На всі кінці поїзди.

Зустрінуть їх дніпровські шлюзи,
Зустріне гребля, місто-сад.
Я радий, що на кожному крузі
Росте моя Країна Рад.
Там, за порогами, за водами
Підноситься і вироста
Мостами, шлюзами, заводами
Чудове місто —
Дніпрельстан!

1931

ЛЮБА

Не зупинить життя розгін
Апі розстріл, пі смерті згуба.
Скільки раз ти йшла на загин,
Оживала й вмирала, Люба.

Ти із тих, із перших дівчат,
Що виходили з темряви, з долу,
За майбутнє, за радість життя
Перші стали в ряди комсомолу.
Ти на фронт в перших лавах ішла,
На куркульської злоби Вандеї,
Ти в підпілля з собою несла
Височінь своєї ідеї.
Не лише в дев'ятнадцятім ти
Смерть в Трипіллі зустріла героєм,
Всюду кров'ю кропила фронт
І ворожою, й власною кров'ю...

Десь лишилися сестра мала
Та убога, старенька мама...
Вас любов і зненависть вела
На запеклий бій з ворогами.

Люблю я вас, нічні мої хвилини,
Вплива в кімнату тиші корабель,
Та десь із замиських пустель
Прилине вітер, у квартиру вдарить.
Замало часу згадувать і марить
Про Слобожанщину,
про сосен сонні тіні...

А все ж згадаю.
Комсомольський рейд.
Зима. І тиша. І далеких зір скло,
І заспокоєна під льодом синя Ворскла,
І велич в світ відчинених дверей.
Там гартувалась комсомольська юнь,
Там ночі й дні наповнювались працею,
Ішла весна.

Ішла весна комун.
Вторгалися в весну мою —
Любов. Природа. Колективізація.

Перегорну сторінку. І вопа
Ляга літописом крутого зламу:
Великі зрушення,
великі драми
Виносила тверда земля сповпа.

Перегорну сторінку.
Але знову
Крізь сон чи навіть уві сні
Мені ввижатимуться ті огні,
Огні провіпціальних станцій
І Слобожанщини бори соснові...

1930—1932

ТРИ НАРОДЖЕННЯ МАХБУБИ РАХІМОВОЇ

Поїзд з Ташкента виходить піччю,
Повз тополі, арики, городи-блукву.
Ніч минає як стій... І годипи не злічиш...
На Москву, на Москву, на Москву,
на Москву!..

Десять сотень людей у зелених вагонах
За маршрутом — Москва,
за маршрутом — Турксіб.

Люди всіх націй, кендир і бавовна,
Трактори з Сталінграда, вугілля і хліб.
От і життя повертається руба:
Вчора — минуло, завтра — не так...
У плацкартнім вагоні наша Махбуба
Із відрядженням на робітфак.
День зустрічає в казахській пустелі,
День у пустелю знов запада.
П'ять днів і почей доріженьку стеле, —
Юрти. Верблюди. Спека. Вода.
Вода — ніби марево. Блисне й немає.
В пісках Сирдар'я. Бірюзовий Арал.
І зпову пудьга і пустеля безкрая, —
Дивися, Махбубо, в піщані моря.
Ковдра. Харчі. Гроші загодя злічені.
Через п'яте-десяте російські слова...
Так здійснилася мрія смуглявої дівчини,
І уже попереду маячить Москва.
Коли, перебігши простори Надволля,
Поїзд вліта на Казанський вокзал,
Вечірнього сонця промені гожі
Влітають в вагони, як птиці у зал.
Вони пробивають віконні рами,
Дробляться в полопі бемського скла.
Перон. Поїзди далеких напрямів
І клич паровоза — Москва, Москва!

Юрба на пероні. Вечірні газети.
Дзвіпки і приходів-відходів пора.
Махбуба Рахімова родиться втретє,
І радість на серці росте, як гора.
Вперше родилась вона у полоні,
Вдруге, — коли зняла паранджу,
Втретє — тепер, на московським пероні —
На робфак, на нову життєву межу.
Негоже їй скіпті, не треба бояться,
Працювати Махбубі, вчиться, горіть.
Адже Москва — це падія всіх націй,
Погляд на Кремль звертає весь світ.
Виходить вона на залюднену площу —
Вечірня Москва шумить і струмить...
І наша Махбуба, ніби на прощу
Прийшовши, спиняється тільки на мить.
Розгублена мить... Та братва зустрічає
У студмістечку, де кожен «уртак»¹,
Хлопці її напувають чаєм...
Перейдена справді дорога крута.
Так повість кінчається... Далі — дати...
Махбубо Рахімова, руку подай!
Тричі родитися, раз умирати,
Краще родитися, чорт забирай!

1932

ДОРОГА

Я живу серед густого лісу,
В полотнянім таборі — намет.
Але, підіймаючи завісу,
Може далі гляпути поет.

¹ У р т а к — товариш (узбецьк.).

Бачу я: кругом моя Вітчизна —
Сильна, незборима і міцна.
Кожному — своя дорога різна,
А мета у всіх у нас — одна!
Я виходжу на дорогу пині
І себе питаю: чим я жив?
Чи достойно рідній Батьківщині
Все своє мале життя служив?

Звичним оком табір оглядаю,
Де життя військового звичай;
Миргородські хлопці затагають
Пісню про Далекосхідний край.
Краю рідний, західний і східний,
Як мені відгукуєшся ти
І героїв голосом привітним,
Й задушевним словом самоти.

Я щасливий, що, не здавшись прозі,
В артолку в похід коня сідлав;
Що дівчат, у життєвій дорозі
Зустрічаючи, не обминав;
Що ніколи не кривив душею,
Радість не промілював на злість,
Що проходжу рідною землею
Як її господар, а не гість.

І тому-то за свою країну
Стати я грудьми завжди готов.
На прощання поцілую сина:
«Сипу мій, рости собі здоров!»
І — по конях, і — по батареях,
За життя, за нашу землю й мир,
Вірні друзі юності моєї,
Кожен з нас — борець і командир.

В цю дорогу просто і одверто
Я виходжу з радісним лицем.
Боротьба веліла бути поетом,
Щісня помагала бути борцем!

1936

РОТА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

Про що я думаю, коли вночі не сплю?
Про рідну землю, що її люблю,
Про власну долю, про своїх сишів,
Про здійснення завітних мрій і снів.
Та раптом думкою туди звертаюсь я,
Де бореться Іспанія моя,
Де небо у огнях пожеж пала,
Де знівечена бомбами земля,
Де люди сплять у бойовім ладу,
Де літаки несуть містам біду,
Де йде не на життя — на смерть двобій,
Де бореться народ хоробрий мій
За труд, за волю, за людське життя,
Являючи найвище завзяття.

В моїй уяві постає Мадрид
У полум'ї воєнних лихоліть,
І всюди жах, і всюди кров і смерть,
І всюди мужність, що сповняє щцерть
Синів Іспанії, які стоять грудьми
Проти фашистської всезгубної чуми.
Я бачу — кров майдани залила
І палаци, зруйповані дотла;
І смерть дітей, і розпач матерів —
Я все відчув, продумав, зрозумів...

Прийшли сюди, на спільного врага,
Усі, кому свобода дорога:
Фрапцузи й німці, чехи і словаки,
Англійці, італійці і поляки,—
Вони прийшли боротись і вмирать,
Щоб їй, Іспанії, свободу дати.
Тут Лукач закінчив славетну путь,
І пам його ніколи не забудь...

Звідкіль прийшли вони в ряди бригади?
Із дальньої заморської Канади,
Із пазурів пілсудських дефензив,
Почувши революції призив.
Що їх вело?

По всьому світі рідні
Одні другим зпедолепі та бідні,
І ворог спільний, ворог навісний,—
Вони прийшли фашизму дати бій.

Іспаніє! Вони — твої сини,
Твої герої на полях війни,
Войовники проти фашистських орд,
І гордий ними рідний їх народ.

Я також гордий. Там, в військових лавах,
Там, на полях Іспанії кривавих,
Там, поруч греків, чехів і англійців,
Хоробро б'ється рота українців
З ім'ям Шевчепковим на прапорах,
Із піснею поета на устах.

Хвала, хоробрі земляки мої,
Настає час — ми рушимо в бої,
І руки вам потиснем гарячє,
І спільно станемо плече в плече
Проти нащадків рицаря і пана,

І на червоних стягах осіянна
Вітчизна нам яснїтиме й Ілліч —
Його ім'я звучатиме як клич!

Привіт, сини Іспанії орлині,
Привіт від вільного народу України!
Хвала, Іспаніє, твоїм військам,
Хвала моїм хоробрим землякам!
Тримайся! Хто тебе здолати зможе?
Борись, Іспаніє, народ твій переможе!

1937

* * *

Де б на землю не ступив радянську,
Всюди рідпою її назву.
В місті я в приморському —
Бердяпську —
Біля моря синього живу.

Депь у день шумить Азовське море,
Із-за Дону вітер подима,
І здається, ні злоби, ні горя
В цілім світі не було й нема.

На плаптаціях важучі грона
Виноград спускає до землі,
А на морі — на Ростов над Допом —
Теплоходи майорять в імлі.
Блиском сонця щедро осіянна,
Мліє в тишині крива коса...

А здаля, із озера Хасана,
Долітає бойова гроза.

Грім гримить! Іде війна грозою
І крилом півсвіту обійма.
Справді-бо: ні тиші, ні спокою
В цілім світі не було й пема!

Синім полум'ям горять зірпиці,
Зорі креслять темний небозвід,
Поспішають перелітні птиці
Не на південь, а на схід, на схід...

Курява встає в степу сухому,
Поїзд поспішас на Херсон.
Поспішаю з ним і я додому,
Забуваючи про втому й сон.

То мене, без загадки й догадки,
В рідний край і кликала, й вела
Через полустапки й пересадки
Сила материнського тепла.

Забаглося до землі припасти
І до любих матері грудей,
Щоб піти в негоди і напасті,
Зачерпнувши сили, як Аптей!

1938

ЗОЛОТА ОСІНЬ

Як на картинах Левітапа,
Сумної сповнених краси,
Лежить земля золототкана,
Стоять задумані ліси.
І літо бабине зі злата
Снує ледь видимі нитки,

А на полях кипить робота —
Копають, возять буряки.
Люблю я цей пейзаж осінній,
Червопо-зелено-злотий,
Коли вечірне сонце тіні
На берег кидає крутий;
Коли його сумирна ласка
Лишає на землі сліди,
І тихий вечір, піби казка,
Спада на села і сади.
І над спокоем працьовитим
Зринає пісня... Це зблизька,
Ген-ген, погляньте, шляхом битим
Ідуть із Заходу війська.
Потомлені ступають коні,
Спадає курява па шлях.
Оце вони — бійці червопі.—
Припéсли волю на штиках.
Це їх по всіх дорогах нині
Старі вітають і малі,
Вони Західній Україні
З любов'ю руки простягли.
І там, де люди скніли досі,
Де селами ходив одчай,
Одпа прекрасна, вільна осінь
Навік змінила цей звичай.
Там панські землі у спокої
Ділити вийшло все село.
Ні, справді, осені такої
Ніколи в світі не було.
Легкі хмарки летять у просиць,
Зелепі вруна на ланах...
Визвольна осінь, вільна осінь
Віпчає многотрудний шлях!

1939

СИНИ

Поки я співав про чари квітня,
Поки спилися юнацькі сні,
Якось раптом, зовсім непомітно,
Народилися мої сипи.

Оченята — мов окрасць неба,
Соп на віях крильцями дрижить,
І здається, я вже не для себе,
А для них розпочинаю жить.

Спятся, мабуть, хлопцям дні погожі,
Певно, десь літають біля зір,
Краплю в краплю на татуся схожі —
Найвдатніший мій мистецький твір.
Скільки струн в моєму серці грає —
Предковічних, батьківських, здавпá.
Сльози втіхи очі застилають...

Але хто там став біля вікна
І говорить: «Ну, доволі, отче,
Цих прекраснодушних словозлив,
Ну, збирайся до походу, хлопче,—
Ділом перевірить ціну слів.
Кажуть, рід ваш — не страхополохи,
З діда-прадіда вояцький рід».
Я кажу: «Чекай, посланче, трохи,
Я сипам залипу заповіт.

Що ж лишити, хлопчики хороші,
В спадок вам, хіба пісепний дар?
Є книжок багато, трохи грошей —
Матері на завтра на базар.
Ти, синочку старший мій, Андрію,
Мій сміхунчик, милий мій пустун,
Я тобі заповідаю м р і ю,—
Може, батькових торкнешся струн...

Знай, що він любив правдиве слово,
А брехпі і кривди не любив,
І в годину тиху вечорову
Між полями в самоті бродив.
І у нього крила відростали,
Як пускався в мандри немалі,
І до рапку лампа не згасала
На його робочому столі.

Ти, мій мепший сину, любий Льоню,
Достеменна копія моя,
Це ж про тебе мріяв у безсонні
Ще коли й не одружився я.
Я в тобі щось незвичайне бачу,
Як і кожен люблячий отець.
Я тобі свою лишаю вдачу...
Віру в перемогу і — кінець.
Пов'язавши всі кінці й начала,
Підіймусь, поправлю покривала,
Одягну шпелю, — в грізний час
Воювати вирушу за вас.

Спіть, сини мої високочолі,
Сон припав метеликом до вій.
Вже — пора. Уже на брапнім полі
Розгулявся не годипний бій.

А коли вернуся я з походу,
Вибігайте, любі, зустрічать,—
Ми ще будем пить не прісну воду
І гуляти підем до дівчат.
Хай говорять: от, мовляв, гульвіси.
Не зважайте, хлопці-молодці!
Ѕрижанівські всі такі! До біса
Всіх святенників! Бо ми вдалися
Від природи — воїни й співці!»

1939

ЗА ВСЕ...
(З Янки Купали)

За все, що пині маю,
Що дав мені народ,
За долю в ріднім краю,
За хліб-сіль без турбот,—

Віддячив я народу
Усім, що тільки мав.
Звав з пут я на свободу,
Із тьми до світла звав.

Я батьківщині рідній,
Для скutih її сил,
Складав пісні побідні
Серед хрестів, могил.

Змагався із напастю
За щастя всіх людей,
Писав не раз в нещасті
Я кров'ю із грудей,

І пайку ніс не згіршу
Для спільного добра.
А більше... Що ж там більше
Жадати з пісняра?

У ТРАВНІ

У травні, у пам'ятнім травні
Замаяв побідний наш стяг,
Його наші воїни славні
З боями знесли на рейхстаг.

І скільки у дні ці недавні
Принесено сонця й тепла!
У травні, у світлому травні
До нас Перемога прийшла.

Уже не тужить Ярославні,
Що з бою не верне борець,
У травні, в зеленому травні
Тривозі й чеканню — кінець!

І мрії ростуть неугавні,
І обрії кличуть нові,
У травні, у мирному травні
Вклонився я рідній Москві.

Я сили відчув життєдайні,
Я далі безкрайні уздрів,
У травні, в щасливому травні
Тебе я, кохана, зустрів!

1945

ХВАЛА ЖИТТЮ

Летять у далеч роки,
Як вітер вихровий,
Позаду шлях широкий,
А я ще молодий.

Іду в робочій лаві
І вже тому радій,
Що я, на зло кістлявій,
Ще й досі молодий.

Мов колоски на полі,
Сини зросли як стій,

Вони вже в комсомолі,
А я ще молодий.

Щодень — значпіші справи
І час диктує — дій!
В країні зросту й слави
Працюй і молодій!

Вітчизно! Ти найкраще
Джерéло всіх надій.
Хвала життю, бо я ще
Для тебе молодий!

1947

БІЛА СТАНЦІЯ

«Біла станція,
Чорний дим,
Встав уранці я
Молодим»¹.
Сонця промені
Золоті,
Віти в гомоні,
В щебеті.
Вдарив голосно
Другий дзвін.
Знову поїзд мій —
У розгін.
Розпливається
Сивий дим,

¹ Перші чотири рядки вірша належать проф. М. Д. Бернштейну. Вони приснилися йому вві сні.

Даль безкраїться
Днем повим.
Встав уранці я —
Ясеє світ!
Не в зів'янці мій
Первоцвіт.
Пролягли мені
У житті
Сонця промені
Золоті.
Їду, їду я,—
Щасна путь.
Вся земля моя —
Мир і труд.
Біла стація,
Де той дим,
Встав уранці я
Молодим.

1948

ОГОНЬ ЙОГО МИСЛІ

В день Міжнародного форуму
діячів культури у Києві,
присвяченого 150-річчю
Г. Г. Шевченка

Його слово і слава
Розходяться по землі
Концентричними колами,
Несучи людям
 світло істини,
 полум'я любові,
 океан краси.

Перше коло — Україна,
Друге — радянські народи,

Третє — слов'янський світ,
Четверте — Європа і Азія,
П'яте — Західна півкуля,
Американський континент.
Тепер огонь його мислі
Обіймає усю плапету,
Досягаючи Чорної Африки
І Огненної землі,
Випромінюючи духовну енергію,
Якою наспажив він
український народ.
Настав час, і відцентровий рух
Змінився доцентровим:
Всі стяги
в гості прийшли
до Києва,
Несучи дань пошани,
любові
й вдячності
Батькові революційної поезії,
Гордості трудящих
всіх рас і націй!

1964

НА ЕКРАНІ ВСЕСВІТУ

На екрані Всесвіту
пролітають усміхнені птаці...
П. Тичина

Я — птах на екрані Всесвіту,
Пролітаю двадцятим сторіччям,
На його океанській хвилі
«Ковтаю залізо сучасності» *.

* Образ П. Тичини.

Я — птах на екрані Всесвіту,
А на тому екрані —
Не лише птиці — літаки,
Не лише літаки — ракети.

Ах, мої усміхнені птиці,
Як же нам усміхатися
Після Хіросіми і Нагасакі,
Після Бікіні й Солгмі?

Я дивлюся на місяць,
Де місяцехід і людина,
А на екрані Всесвіту
Бачу «всі грози прийдешнього» *.

Я й далі б міг посміхатися,
Коли б не нейтронна,
Коли б не білі варвари,
Коли б не жовті фанатики,
Коли б не чорна проблема.

О мої усміхнені птиці
На екрані Всесвіту!

1978

ДРУЖБА

Могуття наше звідки прибуло?
З якого кореня пабрало сили?
Як глибоке й чисте джерело
Братерство наше живить і живило?

Що нам було, як сонце і тепло?
Що розбрату чортополох глушило?
Що українця з руським обняло?
Грузина з білорусом подружило?

* Образ П. Тичини.

У світі с священні імена,
Священні речі — Мир, Свобода, Праця.
І серед них, як зірка провідна,
Ясніє дружба всіх племен і націй.

Народам нашим — вічно в дружбі жити,
Її ніякій тьмі не погасити!

1947

ПАРТІЯ

Як віднайти в хвилиппім та дочаспім
Свої сили потасмний зміст?
Шукаю їх не тільки в серці власпім,
В чутті плеча, в іменні — комуніст.

Вчуваю їх в обов'язку прекраспім,
У спільності мсти. І це — той міст,
Яким ідем, крізь грози та напасті,
До верховин, ясних, мов аметист!

О партіє! Ти світ новий відкрила,
Народи у майбутнє повела,
Когорта спільників, стомовпа і стосила,
В борні за щастя, проти тьми і зла!

А я в тобі — частиночка ядра,
Заряджена для правди і добра!

1978

НАРОД

Ті фабрики, що трубами димлять,
Ті пшениці, що вирости на лані,
Ті кораблі в безмежпім океані,
Ті поїзди, що по степах гримлять;

Їудинки, знесені в шалепім урагані,
Що знову повні і живі стоять,
Ті парки і сади, куди гулять
Йдуть, як колись, закохані й кохані;

Все те, в чім ворог убивав життя,
Де полишав руїни та сміття,
Ти сполоснув цілющою водою,

Ти знову збудував, підняв, зростив,
Вдихнув життя й на повний хід пустив,
Народе рідний, велетню й герою!

1947

БАТЬКІВЩИНА

В труді, в боях, проживши стільки літ,
Як ти зросла, змогутніла, змужжіла,
Як широко ти розпростерла крила,
В який далекий рушила політ!

Об тебе, як об скелю, об грапіт,
Орда фашистська голову розбила,
А ти все, що задумала — зробила,
І з подивом зорить на тебе світ.

Твоє уявлення про щастя — боротьба,
Твій ідеал майбутнього — доба
Комуністична та нова людина.

Ти стільки літ ідеш по цій путі
І відкриваєш далі золоті,
Моя Радяпська рідна Батьківщина!

1947

ЩАСТЯ ДЛЯ ВСІХ

Згадаємо прості, буденні речі:
Мир, Праця, Хліб. Хто скаже, що не так?
А Воля, Рівність, Братство — із далечі
Хіба не світять людству, мов маяк?

Народів щастя — не казки малечі,
А істини самої віщій знак,
Що здавна, поміж темряви і мряк,
Сіяє людям, як зірки-предтечі.

Це визволення клич для всіх людей,
Це той вогонь, що дав нам Прометей,
Це племінь віри й джерело довір'я.

І як же не радіти, браття, нам,
Що Жовтень дав народам і світам
Щасливості розмаяне сузір'я!

1979

ЛЮБОВ

Що є святішим між людських основ,
Коштовнішим, дорожчим для життя,
Ніж материнська ласка і любов,
Ніж мати, любляча своє дитя?

Це ти, Вітчизно-мати, ти — злиття
Чуттів найкращих, і сердець, і мов,
В красі дібров, у величі будов,
Ти — джерело пайвищого чуття.

У незлічепних подвигах бійців,
У незчисленних витворах творців
Живуть чуття, найвищі для людини.

Їх кожен в серці, щоби скарб, несе,
Їх береже і цінить пад усе,
Бо ті чуття — любов до Батьківщини!

1947

ПРИЧЕТНІСТЬ

І помилки, і поспіхи, і втрати
Пробачить може нам великий Час,
Лиш тільки пристрасті б огопъ не гас,
Лише байдужості не схоче знати.

Лише одніого вимагас з нас:
Не знать спокою, на посту не спати,
Будівлі зводить, підпимать Донбас,
Стоять в ладу і діять, як солдати.

І думати про вічність тільки так:
Хто сином віку був серед атак,
Зумів з народом прагпепнями злитись,

Хто у сучасному сучасним жив,
А вічністю ніяк не дорожив,
У Вічності зуміє залишитись!

1946—1979

САМОМУ СОБІ

- Ти хочеш бути прямим і чесним?
— Поглянь на Леніна!
- Не потурати пласким, облесним?
— Поглянь на Леніна!

- Ти хочеш бути морально чистим?
— Дивись на Леніна!
- Завжди лишатися комуністом?
— Дивись на Леніна!
- Ти хочеш бути народу близьким?
— Поглянь на Леніна!
- Простим, доступним і товариським?
— Поглянь на Леніна!
- Ти хочеш словом кресать огненним?
— Дивись на Леніна!
- До кривди бути непримиренним?
— Дивись на Леніна!
- Не дати істини на поталу?
— Таким був Ленін!
- Ти хочеш вірності ідеалу?
— Таким був Ленін!

1979

* * *

(З Михайла Дудіна)

Ні, я прожив не самотньо,
І краплю праці на віку
Я бачу в струмені потоку,
А не в стоячому ставку.

Я славив подвиг друга віршем
І проти правди не грішив,
І пам'ять про собі залишив
В серцях своїх товаришів.

І те, що в згоді із добою
Не марно жив я, доведуть
Своєю доброю судьбою
Ті, що за мною вийшли в путь.

ДО ПРИРОДИ

* * *

Уже покошені отави,
І ниви голі, як мерці,
І сонце лле бліді і мляві
Передосіпні промінці.

Іще стоїть ясна година.
Жовтавий степ, червоний ліс,
Горить червільково шипшина,
І тереп гронами повис.

Над степом сходить тихий вечір,
Завісою лягає шил,—
Іде шляхóm незримих течій
Похмура осінь на степи.

І журавлиний клекіт чути
Надхмарних перелітних зграй;
І тільки я один, забутий,
Не лину у далекий край.

Ці думи ввечері полипні,
Безсонні мрії упочі,
Бо дні такі передосіпні
В пезпану кличуть далечінь.

1928

ВІТРИЛО

(З М. Ю. Лермонтова)

Біліс в самоті вітрило
В туманній моря далині,
Що в ріднім краї залишило,
І що шукає в чужині?

Гуляє вітер, море грає,
І щогла хилиться гнучка,
Вітрило ж щастя не шукає
І не від щастя утіка.

Під пим глибини моря бурі,
Над ним веселка виграє,
Воно ж, белтежне, прагне бурі,
Неначе в бурях спокій є!

* * *

Сонце в шибку стукає: вставай,
Я розвіяло останню хмарку...
День який! Вези мене, трамвай,
У найглибші петрі лісопарку!

Здрастуй, мій золотокрилий птах,
Дорога, улюблена природо!
Славні люди в селах і містах,
Щедрі на добро, любов і вроду!

Дівчина мою спинила путь.
Глянув, а в очах у неї — згуба...
Люба дівчино, а як тебе зовуть?
І вона відповідає: — Люба!

1934

ВИСОКИЙ БЕРЕГ

(З Якуба Коласа)

Високий берег, рідний, милий,
Люблю я твій зелений схил,
Ялин пизепських гурт похиллий,
Ряди стовпів за небосхил...

Люблю той ліс, що над тобою
Високо зводить кропи віт,
Його ж коріння над водою
Сплело для тебе живопліт...

А срібноводий Німан гожий
В твоїх струмує берегах.
Повіс вітерець погожий
І ходить шум в очеретах.

Високий берег, краю милий,
Люблю я жовть твоїх пісків,
Густих ялинок гурт похиллий,
І тихий гомін лозняків.

* * *

Був я вражений таким пейзажем:
На спокійнім березі Сули,
Де стоять лелеки, ніби стражі,
Де прадавні верби поросли,
Де я тілом молодим і чистим
Розігнув зненацька тишину,
Що дрімала станом урочистим
Скільки зим і весен — не збагну,
Раптом над лісами, над полями,
Над спокоєм споконвічних вод

Із-за рогу вплив перед нами
Чорний, гордий катер «Наркомвод».
Він робив своє звичайне діло,
Тягнучи із півдесятка барж,
Мимохить упевнено і сміло
Стародавній змінював пейзаж.

Ніби птах небачено великий,
У повітрі закружляв літак;
З ним хотів змагатися шуліка,
Але вище не злетів піяк.
А кругом леліло щедре літо,
Повна мудрості природа, і вона
Вся була настроєна летіти,
Хоч віки лежала мовчазна.
Я люблю чудову цю природу,
Розумом піднесену людським;
І, кидаючись в холодну воду,
В течію прадавньої ріки,
Радий я, що можу захистити
Шир степів і тишу рідних вод,
Землю, повну ласки і привіту,
Де живе і творить мій народ!

1936

ГОРИ

(З Миколи Тихонова)

Їкрутою стежкою пройдишь,
В ліси Таврарські підіймишь,
Поглянь у неоглядну вись,
Що розлилася безбереж,
І ти у синяву пірнеш.

Ні, не забудь, поки живу,
Долин Сванетських синяву.

Дома ти вікно відкрила.
«Глянь, спіги розтанули,
Тепла злива прошуміла,
І брупьки проглянули...»

Чи не ти, моє кохання,
Ім життя вдихнула зрання?

ХОЧУ Я ВОДИ...
(З Георгія Леонідас)

Хочу я води, которою
Сонце в травпі умивається.
Йде весна ходою скорою,
Мов кохана усміхається.

Грає пісеньки безжурної
Вітер-легіт пролітаючий,
Дощової зливи чую я
Тихий гомін незмовкаючий.

Чую, як гуде над квітами
Бджілка дини полудневої,
Гомонить весні привітами
Листя гілки яблукової.

Квітнуть мрії в голові моїй,
Як сади в цвіту леліючи,
Оком сонця бачу світ новий,
Обійду його, радіючи.

Бо душа, весною вноспа,
Марить щастям, поцілунками,
І, як луг квітками, сновнена
До глибин життя дарунками.

ДО МОРЯ

Я знову скучив за тобою,
Чудесне море, де не раз
Я слухав мирний шум прибою
У надвечірній тихий час.

Не раз в твоєму песнокої
Я свій неспокій вивіряв
І од суєтності дрібної
Себе у морі омивав.

І знову, молодий і чистий,
Виходив у земні сади,
У світ виходив променистий,
Живої випивши води.

А навкруги — мов рай. Чудесно
На берегах сади цвіли.
І я, закоханий в Одесу,
Слів не знайду для похвали.

Вона ясна, і завжди свіжа,
І завжди мапить моря край,
Кколи зірветься раптом хвижа
І зграї хвиль жене в розмай.

А цей будиночок на взмор'ї,
Де павесні — рожевий крин,
Де задивлялися в простори
В минулім Горький і Купрін.

Сади Великого Фонтана,
Біля баркасів — рибакки,
А з моря віє трамонтана,
Летять з-за моря ластівки.

Од лього я води живої
В свою поезію песу,
В його пемовчному прибої
Одвічну чую я красу.

Люблю нестриману моряну,
І вітру гнів, і запах трав
І згадую, що тут кохаву
В житті я вперше цілував.

Я знаю, що завжди у справі
Шука мандрівник джерело,
В безплідний степ моїх фантазій
Вопо вологу принесло.

І ще: я дуже поспішаю
І прагну жити, і жити, і жити.
А море душу освіжає
Так, як піщю не освіжить.

Усе, чим я багатий, знаю,
Віддам коханій стороні,
Піяких скáрбів не бажаю:
Земля і море — при мені!

1937

КІНЕЦЬ ЛІТА

Вже літу надходить яскравий кіпець:
На заході сонце кладе багряпець,
Жовтогарячий на клепові лист,
Багрянцем дуби та берези взялись.

Прощай, моє літо, природо моя,
Прощальні берези край бору стоять,

Блакитним од неба здається село,
Блакитне безмежжя край бору лягло.

Я задрісні очі звертаю туди,
Де груди в дівчат — як достиглі плоди,
Де губи в дівчат — як розквітлі сади,
А очі — як повпі криниці води.

Я славлю природи одвічну красу.
Шипшипу і терен достиглі несую,
І яблука падають долі з гілля,—
Яка ти багата і щедра, земля!

Я сонячне літо без краю люблю,
Як молодість дивну й щасливу мою,
Та літу падає яскравий кінець —
На заході сонце кладе багрянець.

1936

* * *

Прекрасні дні осінці в теплім сонці,
На кленах лист горить, немов червонці,
І гай шумить у лагідній задумі,
Святковий вигляд, але сам у сумі...

А в тім гаю, в передчутті розлуки,
Проходить пара, переплівши руки.
Не треба слів. Лиш очі та зітхання
Розповідають мовчки про кохання.

А там — зима. Застелить сніг дороги,
Стежки, де листя толочили поги,
До тих чуттів, на ті горби і доли
Вони вже не повернуться ніколи...

1938

* * *

Люблю я вийти в сад після дощу.
Ще на листках іскряться срібні краплі,
Іще біжать по вулиці струмки
І навкруги озоном дивно пахне,
Та вже озвалосьптаство голосне,
Розкльовуючи краплі живосрібні,
А сонце вийшло в бій супроти хмар
І райдугою хмари запалило.
Чудовий світ! Він, вічно молодий,
Мені промінням поціляє в очі,
А я, мов соняшник розквітлий, мимохіть
Нестримно обертаюся до сонця...

1939

* * *

Як осінь рання в золотім убранні
Являє міць,
Приємно в траві в'ялі та духмяні
Упасти ниць.
Полинню пахне, листям, сон-травою.
Яка вона?
Це значить — прагне вже земля спокою
І засина.
Тінь пробіжить землею од хмарини,
Як згряя птиць.
Захочеш слухать клекіт журавлиний —
Ляж горілиць.
Бездонне небо в синяві холодній,
Глибінь ріки,
І задивляються в страшну безодню
Легкі хмарки.

Відбилось там, в небесній оболонці,
Роздолля нив,
Їх надвечірній косий промінь сонця
Позолотив.

І ось уже немов не на землі я —
Десь в глибині,
Хитаючись, в німім чеканні млію,
Пливу в човні.
Хисткий мій човен плине за водою
Так, що за мить
Червоне сонце стане наді мною,—
Лише вхопить.
Та сонце впало й закотилось долі,
Десь у траву,
І в синю заводь вечора поволі
Я сам пливу.

1939

КРИНИЦЯ

В моїй уяві виринають лица
З глибин дитинства, що давно було.
І часом сниться степова криниця,
Її холодне й чисте джерело.

Ріка Інгул під місяцем сріблиться.
Сумні могили. Степове село.
І над баштаном гостра блискавиця
І тиші всеосяжної крило.

О краю мій, о стороно південна,
Моя криниця чиста і студена,
Мої сльозою пройняті пісні!

Я воду пив з криниці не одної,
Але такої чистої, ясної
Ніколи не траплялося мені!

1939

ВОРСКЛА

Заволоділа пам'яттю моєю
Блакитна Ворскла в темряві нічній.
Згадав я мир над рідною землею,
Трьох друзів у самотності щимій.

Мовчали ми, зливаючися з нею,
І скільки дум та молодих надій
Тоді повстало й силою всією
Нас кликало до животворних дій.

Спливала Ворскла, голуба і чиста,
Спливала ніч, прозора й промениста,
Весняний легіт чобвна колилав.

І закохався я в цю пишну вроду,
В розкішну Слобожанщини природу
І в пам'ять їх навіки записав...

1939

* * *

Коли цвітуть в рясному вбранні вишні,
Все забираючи в п'янкій полон,
Вони, здається, марять про колишнє,
Їм сниться навесні пухкий зимовий сон.

Розкішний соп! Схитнутися б і впасти!
Сновійний спогад вітами пробіг,
Що то не цвіт, що то лежить пухнастий
На голих вітах теплий-теплий сніг.

Що то не тихо пелюстки спадають,
Мов краплі сліз, на чорний вид землі,
Що то сніжинки у повітрі грають
І падають в молочно-сизій млі...

Як біла заметіль над садом одцвітання:
Все марять вишні у полоні сну.
Хіба не так, що в цьому опаданні
Уже ми зиму чуєм крізь весну?..

1940

ЯДРАНЬКА ОСІНЬ

Професору В. В. Панасюку

О доле, сестро нелукава,
Незвідані твої путі!
Ядранська осінь золотава
З моєю збіглася в житті.

Іде, іде печальна осінь,
Яскраві кольори вбира,
А все ясне, чим жив я досі,
Безповоротно забира.

Про старість мова... Не зарані?
А що, як знов — яса, гроза...
Немов шуліка, на Ядрані
Мене печаль і сум терза...

І на красу багряно-жовту
Дивлюся і не надивлюсь,
А одягать старечу кофту
Я і не хочу, і боюсь...

Так в чому ж справа? Злодій в домі?
Психічна криза? Як же быть?
На перевалі й переломі
В найтяжчий бій виводить путь.

На бій із часом, що дедали
Все невідступніше гряде.
Багато буде ще баталій,
А перемога — чи будé?

1969

СЛАВІЯ

Надмор'яна,
Підгор'яна,
Сестриця наша рідна,
Слов'янщина...

П. Тичина

Трохи Америки, трохи Європи,
Азія в небо мечеті встромляє.
Мені ж до серця, до самого серця,
Рідна Слов'янщина промовляє.

Здрастуй, Балкане, краю високий,
Здрастуй, Ядране блакитнокрайї!
Земля і небо — горами й морем,
Вічним до серця мені промовляє.

А сербіянок голубооких,
А чорногорок серце безкрає —

Ніби іздалеку, з давніх-давен
Щось предковічне мені промовляє.

Наших радянців зірки-обеліски,
Сонце й тумани понад Дунаєм —
Яке це рідне, яке це близьке,
Як це до серця мені промовляє.

Белград і Загреб, Босна й Морава,
Далі незмірні Ядран розкриває.
І всюди Слов'янщина невмируща
Просто до серця мені промовляє.

Дундич і Андрич, воли й хмарочоси,
Нить автостради до небокраю...
Я тут уперше, я тут одвіку,
Я тебе, Славіє, знаю й не знаю...

1969

НА ПЛІТВІЦЬКИХ ОЗЕРАХ

На сніданок нам подали водоспади...
З розмови

Плітвіцьких озер знамениті каскади
Зоряним пилом спадають униз.
На снідання нам подали водоспади,
В ранковім тумані летів сонцебриз.

Одна тільки мить блискавичної звади
Чи зваби, яка у проваллях струмить.
На снідання нам подали водоспади,
Не треба й сніданку — краси не спожити!

А згодом у пам'яті нашої фіксується,
Як мить сонцесяйна майнула в блакить.
Вона не зникає, а поетизується
Й, закована в слові, лишається жити!..

1969

САДИ ЦВІТУТЬ

Огнем рожевим і блакитним
Знялися голуби з землі,
Сади цвітуть, і ми розквітнем,
Немов у казці королі.

М. Рильський

Рожеві яблуні розквітли,
А білі груші одцвіли,
І торжеством весни і світла
Сьогодні віє від землі.
Вона дарує різноквіття
І різнотрав'я розкіш нам,
А ми, дурні, немов осліпли,
І не радіємо дарам.
Надію нам весна дарує,
Живлющий сік у груди ллє,
І не мудрує, не хитрує,
А все задарма віддає.
Весна покликкала у далеч,
Дала життю новий розгін,
Де Стрий, Долина, Сколе, Галич,
Краса карпатських верховин.
Я нині був у давній Тухлі,
Опір там хвилю гонить в Стрий,
І тіні беркутів неструхлі
Повіяли в душі моїй.
І цвів любисток, пахла м'ята,
І простір одкривався в рань,

То Люби-згуби вість крилата,
То Дани щиросердна дань.
І виділись, крізь дні і ночі,
Через віки прадавніх слав,
Слов'янських дів бездонні очі,
Уста тухольських Мирослав.
І знов я — молодий і гожий,
І оживає в серці знов
Той спів, що здавна нас тривожив:
Життя, і сльози, і любов...

1972

ТУГА ЗА СНІЖНОЮ ЗИМОЮ

Сніг не сіється, не стелеться,
Я волаю з туги:
— Де ви, лютії метелиці,
Де ви, хяжі хуги?

Чом ні бурями, ні грозами
З поля не повіє?
Де ви, зими з морозами,
Де ви, сніговії?

Де хурделиці та віхоли
Снігові хорали?
Високосні гноми їхали
Та зиму й украли.

Ген, боги з тупими лицами
В оболочках дремлють,
Ні сніжком, ні сніговицями
Не вщасливлять землю.

А який-то ліс у інеї,
А поля в поросі...

Де ви, білі та зав'язні
Зими прехороші?

Хай кура січе без піжності,
Заметіль на три дні,
Тільки б край оцій безсніжності,
Голій та огидній!

Встань над горами й долинами
Твердо, грубо, зримо,
Молодими хуртовинами
Добра мати зимо!

1972

ДО КОХАНОЇ

* * *

Ніч виходить в липневі степи
Із несказаним словом про тебе.
Ми в дитинстві шукали стовпи,
На яких тримається небо.
Невідмінність марева знавши,
Вірні вірі малих малят,
Ми до обрію бігали завше,
Де стикається з небом земля.
Та кінця не було тій дорозі,
І стовпи розчинялись в імлі,
І підвозив нас дядько на возі
До малої хатини в селі.

Ось ми вирости. Стали багаті
Словом, волею до мети;
Треба й далі з дитячим завзяттям
Переходити наші путі.
Знову прагну до тебе думою,
Як в дитинстві до неба колись.
Я пішов би шукать золоту мою
І кричать навздогін: «Повернись!»
Ніч виходить в липневі степи
Із несказаним словом про тебе.
Ти — як спрага. Так дай же пить
Із бездонної чаші неба!

1934

* * *

Вийдеш вранці до моря,—
Скільки в морі простору,—
Набігає на берег
Білим гомоном хвиль.
Ген вітрильник самітний,
Голубий і тендітний,
Мабуть, мріє про берег,
Про затоку і штиль.

Коли б ти, моя мила,
Мене вірно любила,
Ми б, немов наречені,
Перед море пішли.
Клятву вірності в слові,
В нерозлучній любові
Перед морем і небом
Ми б з тобою дали.

І хоч море мінливе,
І грайливе, й бурхливе,
І ніколи в спокої
Ні на мить не буває...
Але в нас, моя мила,
Народилася сила,—
Нас єднають з тобою
Тої клятви слова.

1937

* * *

Брели ми парком неосвітленим,
Хитались журно дерева,
В п'їтмі юрились нерозквітлєпі
І непроказані слова...

Але й без того на побаченні
В обох майнуло в голові,
Що наші скарби не розтрачені,
Що наші помисли живі.

Не раз, не два, по праву старшої,
Зима змінювала весен цвіт,
І сонце молодості нашої
Уже підводиться в зеніт.

Та зберегти нам пощастило,
Чого у старості нема —
Духмяну міць, і силу тіла,
І ясність нашого ума.

Дарма, дарма, що дні розлуки
Нам віщували перелюб,—
Сплітаються, як лози, руки,
І медом пахне свіжість губ.

Все, що з любов'ю, без утрати
Один другому берегли,—
Все зберегли! Того здолати
Ні час, ні відстань не змогли!

1938

ТОБІ, І

Я не забув твого листа.
Яка у ньому теплота
І щирість, що явила ти,
Чуття такої чистоти,
Як звук на золотій струні.
Я не забув його, о ні!

Тобі я й слова не сказав,
Бо що відповісти я мав
На те заховане чуття,
Що все віддай без вороття
За нього в щасті і журбі,
І мало буде, далебі!
А що я міг тобі віддати?
Які утіхи обіцять?
Не ті часи, не ті літа,
І пізно мовити: це та!
Вже я на повороті літ,
А ти лише стрічаєш світ.
Тому прости рядки сумні,
Лишись — як зірка вдалині;
А я зумів чуття згасить
І крихти щастя не просить,
А тільки стежить віддаля,
Де зір твій землю звеселя!

ТОБІ, II

У веснянім місті розмаєнім
Цвіту біла пороша.
Приїзди до Києва. В травні
Місто дуже хороше.

По дніпрових схилах бродитимем,
Як малі, узявшись за руки,
Незначні слова говоритимем
Після років розлуки...

Ніби зовсім і не бувало їх,
Смертоносних тих років,
І немов з війни небувалої
Я ступив до тебе п'ять кроків,

Але в них навіки заховані —
Віра й вірність, туга й терпіння,
Я б хотів, щоб чуття заховані
З них зросли, як з насіння.

Бо нічого, нічого не втрачено,
Моя подруго давня.
Приїзди! Нашу зустріч призначено
Під каштанами травня!

1948

ПОДАРУНОК

Я в війну пройшов немало
Фронткових крутих доріг,
Скалку вбивчого металу
Я для тебе приберіг.

На дніпровській переправі,
Де гуляла нагла смерть,
Скалка ця в гарячій справі
Раптом вдарила в планшет.

Ти візьми цей дар нежданий,
Буде хай в житті тобі
Незвичайним талісманом
В щасті, горі і журбі.

І як сумніви, образи
Раптом в серце запечуть,
Скалку цю в руці відразу
Намагайся ти відчуть.

Думай, думай без огуди,
Що могла колись бійцю

У бою потрапить в груди
Скалка смертного свинцю.

Думай: він образить в силі,
А за мить і пригорнуть,
Міг у братській він могилі
Вічним сном давно заснуть.

Думай: адже ненароком
Обернутись так могло,
Що ні свар, ні ласк в ці роки
І нічого б не було...

Над Дніпром лягло немало
Наших друзів бойових.
Краплю вбивчого металу
Недаремно я зберіг...

1949

ЛЮБОВНЕ

Ти будь моєю веснянкою. Я
Ще вартий твого кохання,
Не тільки тому, що старість-змія
Мене не вкусила зарані.
Я хочу кохати до забуття,
Щоб у драмі тривали
діалог і дія,
Щоб повно я пив з джерела життя,
Ім'я якому — надія!
Щоб креміль іскри кресав снопом,
А я в тобі бачив
усе, що приємлю,
Щоб плуга леміш
вгрузав без утом

В м'яку чи тверду
життєдайну землю.
Чому я тверджу —
усе я та я,
Що добре з тобою,
погано без тебе,
Бо десь ти існуєш, плането моя,
І кличеш до себе,
як море, як небо!
Так будь моєю зорянкою. Ти —
Любов, жадання, поезія, мрія.
Далекий маяк
близької мети,
Єдина душа, що мене розуміє!

1966

Я ЗНОВ ДО ТЕБЕ...

(З Коста Хетагурова)

Я знов до тебе, дорога подруго
Завітних дум, звертаюсь, кличу знов,
Як хворий, що зборов важку недугу,
Але душевних мук не поборов.

Прийми мене... Схиляюсь головою
До ніг твоїх, несу журбу свою,
Дозволь мені гарячою сльозою
Злочинну пристрасть загасить мою.

Без гіркоти, з турботою м'якою
Знов келих мій наповнений подай,
Знов з ласкою, з усмішкою гіркою
Забуту пісню ніжно проспівай!..

І пісня та, твоє цілюще слово,
Віллє мені у груди почуття,

І я прокинуся, зберуся з духом знову
Для боротьби, для іншого життя.

І весь цей чад, блукання невизразне,
Як привид, щезне, зникне, як туман...
То все бридня була... Але які оази
Мені ввижались в мареві оман!..

В яких степах, в яких пустелях сірих
Життя квітуче мріяв я творить!..
Яким забавам недостойним вірив,
Як натомивсь страждати і любити!..

Прийми мене!.. Тобі одній удасться
Мене вернути в юності сади,
А мисль облудна про міщанське щастя,
Повір, сьогодні ж зникне назавжди!

Я ЗНАЮ, НЕ ФАЛЬШ І НЕ ФРАЗУ...

Я знаю, не фальш і не фразу,
А мрії свої золоті
Вкладаєш в прохання щоразу:
«Заїдь на зворотній путі».

Та руку поклавши на серце,
Вже я зрозумів не дарма,
І ти зрозумієш тепер це —
Зворотного шляху нема!

Немає зворотного шляху,
І Всесвіт його не здобув,
А ти, моя люба невдахо,
А ти захотіла, щоб був...

Немає і заднього ходу,
І путнього навіть гальма,
І треба змиритись достоту
Із тим, чого в світі нема...

Та в гавань оту таємничу,
Туди, де основа з основ,
Три імені в гості нас кличуть:
Віра, Надія, Любов!

1976

* * *

Забреду я у села далекі,
Поживу там, не лічачи дні,
Де стоять на деревах лелеки,
Де тумани й тремтливі вогні.

Будуть падати краплі втоми,
Як босоніж піду по росі,
І хоч я не у рідному домі,
Але прийдуть до мене усі,—

Ті, кого я любив і леліав,
Ті, від кого жадав самоти,
І найпершою з тих, що омріяв,
Уявлялася, бачилась — ти!

Все, що крилося в долі й недолі,
Що звичайним, буденним було,
Повернулось в яснім ореолі,
В романтичному німбі в село.

І ти раптом постала в уяві
У квітчастім платку серед нив...

І почав я збиратися в справі
Знов до того ж, що ніби оджив.

До тії ж колотнечі людської,
До тієї ж суєт суєти,
Дальнім сонцем в моїм неспокої —
Тільки ти, тільки ти, тільки ти!

Йтиму я мимо лісу і лугу
І прощатимусь щиро, до сліз,
З тим селом, де далеку подругу
Я побачив крізь віття беріз!

1979

* * *

(З Миколи Некрасова)

Прости! Не згадуй днів падіння,
Нудьги, гризот мого сумління,
Ревливих бур не споминай,
На сльози й муки не зважай.
Та дні, коли кохання сміло,
Як сонце, нам полум'яніло
І ми ішли бадьоро в путь,
Благослови і не забудь...

СОНЕТИ ПРО ЛЮБОВ І РОЗЛУКУ

I

Приходиш ти, коли тебе не ждуть,
Коли твої давно забуто ласки,
Приходиш ти неждано, наче з казки,
І руки знов до рук тобі кладуть.

Як дивно! Не відчуженість, не лють
І не байдужість, не привітність маски,
А певність перемоги, не поразки,
В твоїм безмовнім погляді відчуть.

Пізнати це було найвищим щастям,
Воно не всім, хто повернувся, дасться
В хвилину зустрічі, в непевний час,

Коли вогонь в стількох серцях погас,
А наш розцвів, немов не одцвітавши,
На мить одну, на безліч літ, назавше!

II

Як легко серцем нам було єднатись,
Яке нам щастя доля принесла!
Хвилини втіх, без міри і числа,
Могли б від нас до сонця підійматись.

Як неймовірно важко розлучатись
І рай хвилиний зруйнувать дотла!
Кінець всьому, що доля нам дала.
Уже ніколи нам не зустрічатись...

Так вени перетнеш — і бризне кров,
Так стовбур підрубаєш до основ —
І пада дуб, повалений, без звуку...

Що ж, час настав всі ниті перетнуть,
І розпрощатися, і все забуть...
На забудь подай, кохана, руку!

III

Присядьмо, люба. Дай на хвильку руку.
Так мало нашого лишилося часу,—
Засипле листям юність і красу,
І гармоніст зіграє нам розлуку.

Не ремствую, не падаю в розпуку,
Надійде вечір — що ж, я все знесу,
Забуду й золоту твою косу,
Спізнавши старості постійну муку.

А зараз рвуся із міцних тенет,
Бо ще я дужий, ще живий поет,
Ще світло сонця б'є в мої зіниці.

Ходімо, люба, не питай — куди?
І не гадай — на мить чи назавжди
Загляну я в очей твоїх криниці...

IV

За все, за все призначена ціна:
За радість заплатити треба мукою,
За зустрічі ми платимо розлукою,—
Нікого ця розплата не мина...

Усі в боргу ми перед часом-дукою:
За труд до дна і за любов без дна,
За ніч без сна, за кожний ківш вина —
Плати,— хапає з силою сторукою.

Платить немало випало й мені,
Свій борг я хочу перелить в пісні,—
Хай б'ють із серця сріберною цівкою!

За сміх і гріх, за хліб і сіль, за хміль,
За пристрастей шалену заметіль —
За все я ладен заплатити готівкою!

V

Наївно ми, мужчини, уявляєм,
Даремно тішимо себе не раз,
Немовби ми коханих обираєм,—
Насправді ж завше обирають нас.

І в тім нема зневаги чи образ,
Що та, яка манила щастям, раєм,
Серед усіх, кого в житті стрічаєм,
Свій зір спинила на тобі якраз...

Вночі, коли уява не заснула,
Коли ця думка іскрою майнула,
Я зрозумів натхнення осяйне.

І як же я тобі безмірно вдячний,
Що був тобою між усіх відзначених,
Що між ста сот обрала ти мене!

VI

Чи хто повірить, що через простори,
Крізь гори горя і моря біди,
Через літа розлуки непрозорі
Своє чуття ти принесла сюди.

А я його в твоїм читаю зорі,
Немов незмивні юності сліди,
В маленькім щасті, у великім горі
Воно в тобі лишалося завжди.

Воно тобі мету життя давало,
Воно тебе в путі оберігало,
І ось ця зустріч — через двадцять літ.

Одно мене і мучить, і тривожить:
Чи я його достойний, милий боже,
Цього чуття великого, як світ!?

VII

Ні, я на тебе вже не маю права!
Занадто швидко меле часу млин.
Твою голівку буйну, кучеряву
Не прихилити до моїх сивин.

Володар — час. І він поставив тин,
Він виладнав непрохідну заставу,
Щоб цю красу і молодість яскраву
Я не прирік, Коцієм, на загин.

Час настає і скоро скрізь настане,
Коли ні сила, ані влада пана,
Ні блиск меча, ані поганий гріш

Тебе не змусять в рабство йти довіку.
...Лише з любові — і нічого більш! —
Належатиме жінка чоловіку!..

VIII

Було багато зустрічей, розлук,
Було чимало сходин і розходин,
Чому ж ота не входить в спогад жоден,
З ким випито найбільше щастя й мук?

Чому ж ота, що не подав їй рук,
З ким не бувало ні розмов, ні сходин,
Чому не йде із пам'яті без згодин,
Мов на півслові обірвався звук?

Ні, дивна ти, чудна, людська натуро,
Я не дивлюсь на тебе косо й хмуро,
Та хто тебе до краю розгадав?

Один Марилю все зове та кличе,
А другий славить тільки Беатріче,
Лаурі третій всі слова віддав...

IX

У залі, в час нещевного смеркання,
Там, де збирається науки цвіт,
Неждано темряву прорізав світ —
До мене посміхнулося кохання.

І раптом стихли оплески й вітання,
Зал відійшов, розтанув серця лід,
І звідкись, із глибин юнацьких літ,
Прийшло прозріння й сонячне світання.

Здається, це та сама, що мені
У мріях мріялась, ввижалася вві сні...
І в серці стало боляче і тісно.

Чому, чому через запону днів
Так пізно милий образ заяснів,
Чому, чому зустрілись ми так пізно?

X

Чи в тебе, друже мій, така була:
Коли ти в щасті — підіймала крила,
Коли ти в горі — рук теплінь стелила
Під голову й втішала як могла.

Коли ти хворів — чянькою була,
Коли ти думав — навшпиньках ходила,
Твоїми болями завжди боліла,
Твоєю радістю завжди жила.

Якщо була, повір, коханий друже,
Тобі в цім світі пощастило дуже —
То долі дар, то квітка чарівна.

І я мав подругу такую на віку,
Що путь мою топтала нелегку.
...Та чи була щасливою вона?

1946—1960

XI

Зустрічав і проминав я многих,
Кажучи щораз: не ти, не та...

*(З вірша «Як неждано
ти мені приснилась!»)*

Тепер не маю сумніву: це та!
Омріяна, єдина, довгождана,
Судьбою суджена чи богом дана,
Моя зірниця і моя мета.

Тепер мені — любов і доброта,
Терпіння, розуміння і чекання,
Моя достойна і моя остання,
Моя довічна мрія золота!

Я не кажу, що пізно, ні, якраз,
Я не кажу до часу: на весь час,
Я долі проголошую: осанна!

Двох рідних душ і двох сердець злиття
На все, що залишилося, життя,
Дружина й друг, улюблена й кохана!

VI. 1980

ХОЛОДНОГОРСЬКИЙ ПОЛК

Холодногорський полк — це молодість моя.
Не раз пригадував військові роки я,
Поезія ночей безсонних припливала,
І втіха в споминах про юність оживала.
У мене кінь був — як його зовуть?
У мене друг був — як його забудь?
Я знаю, як світань голубизна
Зливається з багряним світлом дня.
Я був в обіймах холоду і спек,
І хліба шмат й водою повний глек
Були мені смачніші, ніж вино,
Хоч я його й не куштував давно.
Я там сміявся, плакав і любив,
Я в армії, як жить належить, жив!

Літа ідуть. Буває часом так:
Лице знайоме. — Звідкіля, земляк?
Де бачилися не візьму я в толк?
Ага! Згадав! Холодногорський полк! —
І ці слова звучать немов пароль
Прийдешніх років, наших спільних доль,
Вони, як пісня, як сигнал на бій,
Як музика у тиші голубій,
Бо ще ми всі, покіль міцна рука,
Сини Холодногорського полка!

1936

СПІВАЮТЬ ДІВИ НА ДУНАЇ...

Дѣвици поють на Дунаї...

Слово о пльку Игоревѣ

Співають діви на Дунаї —
До Києва лунає спів.
Уже од краю і до краю
Широкий обрій завеснів.
Земля вдягла рясне убрання,
В клечанні села й городи,
Засіяли ріллю краєни,
Рибалки тягнуть неводи...

Співають діви на Дунаї...
І співи морем попливли,
Їх чорноморці підіймають
На щогли, ніби вимпели.
Вони в зелених горах мають,
В лугах, де шовкова трава,
Із уст дівочих вилітають,
Як білі птиці з рукава.

Співають діви на Дунаї,
В широкім гирлі, унизу,
А із верхів'я, з того краю,
Доносить бойову грозу.
Летять, летять криваві круки,
Промокли крила у крові,—
Та з круч, узявши зброю в руки,
Їх завертають вартові.

Співають діви на Дунаї —
Чом смутен, чом мутна вода?
А день встає зеленим маєм
Над світом миру і труда.

І наші хлопці зброю стисли,
Де Прут, Дунай, де Сян і Вісла —
Стоять пости сторожові,
Мовчать безсонні вартові...

1941

ГОЛОС УКРАЇНИ

Далеко десь моя земля,—
Лежать у млі її долини,
Та й до Кавказьких гір здаля
Доходить голос України.

Немало тут її синів
В думках про матір серце крає,
А мати тужний клич і спів
До них з надією звертає:

— Сини! В дні вільного труда
Щасливу я пізнала долю.
І ось чужинська орда
Мене взяла в лиху неволю...

І знов земля моя в огні,
А сестри ваші, українки,
В чужій, німецькій стороні
З торгів збуваються на ринку.

Там, де сади були в цвіту,—
Тепер сваволя, смерть, руїна...
На вашу справедливу мсту
Живе надією Вкраїна...—

Ще топче нашу землю враг,
Та ми, сини твої, клянемось

Тут, в передгір'ях та горах,
Що ми повернемось, вернемось!

І в кожному місті та селі
Обніме знову сина мати.
«І на оновленій землі
Врага не буде супостата!»

Ми руки подамо братам
І ринемо — як в море ріки,
А ті, що продались катом,
Хай будуть прокляті навіки!

Шумить синовніх серць прибій...
Боронячи ці верховини,
Йдемо ми в бій, нас кличе в бій
Далекий голос України...

1942

КУБАНЬ

Кубань, Кубань, ти рідна стороно,
Відважний руський богатир,
Тебе клюють неситі вóрони,
Терзає ворог, як упир.

Ти колосилася пшеницею,
Садами квітла, запашна,
І ось над кожною станицею,
Як чорний смерч, пройшла війна.

Пришпоривши коня буланого,
Козак подався у похід,
І мовчки жде свого коханого
Козачка, стóя край воріт.

Чому, чому вона засмучена,
Чом ронить сльози у тиші?
В Кубані хвиля скаламучена
І каламутно на душі.

Тебе фашист вже бачив бранкою,
Збирався взяти щедрю дань,
Але зустрів не полонянкою,
А партизанкою Кубань.

Залізо тут фашисти сіяли —
Зродила ненависть земля,
А ми про тебе в горах мріяли,
До тебе рвались звідтіля...

І час настав розплати грізної —
Зі Сталінграда грянув грім,—
Козак з кубанської дивізії
З Кавказу скаче в рідний дім.

І — кров за кров! Стоптала гадину
Одважних воїнів сім'я,
І супостата-кровожадину
Кипуча зміла течія.

І над тобою, білолицею,
Зійшло червоне сонце в рань,
І знову житом та пшеницею
Заколосилася Кубань!

1943

КИЇВУ

Києве, вінець моєї долі,
Мов маяк, ти світиш вдалині.
У коротких снах солдатських в полі
Скільки раз ввижався ти мені!

Обнімались і переплітались
Сни із пережитим наяву.
Щастя те, що в Києві пізналось,
Не забуду я, покіль живу.

На світанку ворог бомби кинув...
Новий день війною устає
І на дві криваві половини
Серце він розколює моє.

Як усі, і я пішов до бою
І, солдатом ставши в боротьбі,
Половину серця взяв з собою,
Другу ж я полишив у тобі.

Все минуле, чим я жив донині,
Однесло, одвіяло до зір.
І мого серця половину
Нівечив, калічив лютий звір.

А з другою я ходив два роки,
Щастя повороту наближав.
Ой ви кручі київські високі,
Скільки я за вас перестраждав...

І діждався! Повно серце б'ється...
Києве, кохана стороно!
Два життя, дві половини серця
У тобі єднаються в одно.

Знову, знову клятий ворог гине,
Знову тьму долає ясен світ,
Знову, знову сонце України
Над тобою зводиться в zenіт!

1943

МАТИ

Фронтове життя іде в тривозі,
Та на серці радість просія,
Як в окопі, в бліндажі, в дорозі
Раптом матір пригадаю я.

Десь вона в неволі, незабута,
Двох синів з походу вигляда,
Дві весни цвіла в городі рута,
Двоє чорних літ знесла вода.

Жде в старій хатині — ось прилине
Сонце волі, визволення час.
І нема, нема тії хвилини,
Щоб вона не згадувала нас...

1943

НЕЗАБУТНЄ

В північ,
не змикаючи повіки,
ми чекали
ніч у ніч підряд,
вісті урочисті та великі,
звістки-блискавки
про Сталінград.

Сходили
щасливі в небі зорі,
дув норд-ост,
і в тиші голубій
вже гула
по всьому Чорномор'ї
епопея —
Сталінградський бій.
Уявлялося:
скрегочуть танки,
січень снігом
ліпить у лице,
а бійці в боях
стрічають ранки,
щоб замкнуть
під Калачем кільце.
Ми тоді
ввійшли в нову епоху,
через становий
хребет війни.
З Чорномор'я
вирушали в північ,
в наступ — з гір
в кубанські низини.
Скільки рік, доріг
майнуло потім,
нам запахла
перемога пори,
ми пройшли
в пилу, в крові і в поті
від Новоросійська
до Дніпра.
А боєць,
що йшов від Сталінграда
по снігах,
у полум'ї заграв,

вже у лютому,
безмірно радий,
землю України
цілував...
В мріях я
летів на Україну,
міряючи простори
навпрост.
...Ліс шумів,
котило море піну,
з гір зірвавшись,
бушував норд-ост!

1944

ЗАПРОШЕННЯ В ГОСТІ

Друзі мої, що лишилися в Берліні та Відні,
Рідні мої, що тепер в Будапешті й Софії,
Скоро повернетесь ви у краї свої рідні,
Я вас запрошую в гості до себе, у Київ.

Я заквітчаю кімнату свою у любисток і м'яту,
Пахощі зілля хай ллються, як хвилі в потоці,
Зайдуть дівчата і сміхом заповнять кімнату,
Хлопці, знайомтесь, таких не зустрінеш
в Європі!

Сядем за стіл і згадаєм загинулих друзів,
Першим, палким, найщирішим їх словом
згадаєм,
Радість від зустрічі місцем поступиться тузі,
Вип'єм, пожуримось, потім пісень заспіваєм.

«Синій платочок», «Дніпро» і «Давай
закурим»,—
Всі, що співали колись на Південному фронті

В час, коли крилося сонце за димом похмурим,
День перемоги займався лиш на горизонті...

Вийдемо в сад, і тоді я лукаво спитаю:
— Скрізь ви бували, у всяких краях і столицях,
Де краще Києва місто є в світі? — Немає! —
Відповідь вашу читаю в схвильованих лицах.

Підем по вулицях, взявши друг друга за руки,
Сильні і мужні, поблискуючи орденами,
Юність загублена стріне нас після розлуки
Й зором закоханим стежити буде за нами.

Ось ми йдемо повз каштани і перші трамваї,
Перший екзамен і перший цілунок над річкою,
В шість годин ранку чи вечора — хто його знає,
Після війни, як умовились Швейк із Водичкою...

Предкам уклонимось — спершу Богдану
низенько,

Далі на гірці Володимира стрінем святого,
Путь він покаже до Ватутіна і Шолуденка —
Славних героїв і витязів людства нового.

Дим від заводів піднявся з Подолу, з низини,
Чом він хвилює, як спогад якийсь потаємний?
Після розлуки й немилого духу чужини
Дим Батьківщини солодкий для нас і приємний!

1945

МАТЕРИНСЬКА ВІРА

Пам'яті поета Миколи Шпака

Уже не ждуть його. Поволі
Скорилися велінню долі.
Все рідше він приходить в сни,
Лиш мати сина жде з війни.

Уже літа пробігли строєм,
Та не забув його народ —
Він став прославленим героєм,
Без орденів, без нагород!

Вітчизні вірність, сила духу
Увічнили його ім'я.
Вона ж про смерть не хоче й слухать,
Бо віра в матері своя:

Нехай на мармурі й папері
Він буде славний, бойовий,
А раптом... Ось одхилить двері
І скаже: «Мамо, я живий!

Живий, як бачите, не вбитий,
Здолавши злигодні і час,
Розкидавши могильні плити,
Я повертаюся до вас».

Нехай для друзів і знайомих
Відомо, що надій нема.
Надії голос невідомий
Шпоче їй: чекай сама!

Чекай, покіль жива, на сина,
Не міг він вмерти, ні, не міг...
І б'ється в вікна хуртовина,
І чути, як скрипить поріг...

І кожен звук її бентежить,—
До шибки чуйно припада,
Бо серце жде і очі стежать,
Бо хоч пролинули годá,

І хоч не прийде він ніколи,
І не озветься з далини,
А мати жде свого Миколи,
А мати сина жде з війни.

1948

НОВОРОСІЙСЬК

В димці гори, море млисте,
Куль трасуючих рої...
Це про тебе, любе місто,
Це тобі думки мої.

Ясно бачу, так ти близько,
В берег хвиля б'є сумна,
В глибині ж Новоросійська
День і ніч кипить війна.

Перемога прийде скоро.
Будуть биті хижакі.
Очищають Чорномор'я
Піхотинці й моряки.

Скоро звуки канонади
Назавжди замруть вдалі,
В бухту ввійдуть, як солдати,
Чорноморські кораблі.

І тоді, під небом чистим,
Мирна тиша упаде
Й заживе щасливо місто,
Наше місто молоде!

Лютий, 1943
м. Геленджик

МАГРІ

Пам'яті Костя Герасименка

Вихоплюючись із міжгір'я
До моря, біля Туапсе,
Наш поїзд кілометри міряє
І в даль, мов крізь шлюзи, несе.
Де хвилі рокочуть солоні,
Як в небі чужі літаки,
Де кров моя бурхає в скроні,
Як в давні воєнні роки,
Де ген по путі Леселідзе,
Як «вчора» й «сьогодні» злиття,
Де я, мов у вигнуту лінзу,
Простежую давнє життя
Своє. А точніше — то наше,
Бо в кожного — карта у грі.
І що з цього приводу скаже
Кавказька красуня Магрі?
Для мене — не жінка, а доля,
Зупинка, і станція, й путь...
Наліт був. І на видноколі
Іще «месершміти» гудуть,
Ще бомби свистять, і машини
Зіткнулись, і ранений — ось.
Так от де, мій друже єдиний,
Зустріти тебе довелось!
Чи міг же я думати й знати,
Що жертва баталії — ти,
Що рани твої бинтувати
Схилилась сестра — край мети?
Що там, у шпиталі морському,
В осінній садів жовтизні,
Згоріш ти в огні фронтовому,
В антоновім смертнім огні?

Магрі! Що й кому ти маячиш —
Спочинок? Любов? Каяття?
Для мене ж і досі ти значиш:
Утрачене друга життя.

1976

ЗА МИХАЙЛІВСЬКИМ ПЕРЕВАЛОМ

Пронизаний наскрізь норд-остом,
Верстаючи повість нову,
В промоклій своїй шинелині
Іду я на передову.

В дорозі, де Джубга і Пшада,
Замерз, мов той цуцик, — трясе...
Зайшов обігрітись в хатину
На Новоросійським шосе.

А там, як у вулику, тісно,
Бо хто лише міг, той і вліз, —
Це зовсім недавно із Сочі
Поповнення транспорт привіз.

І тихо, як в тій рукавичці,
Сиділи плече ми в плече.
Напроти — вона. Ще не бачив
Таких я прекрасних очей.

В ті очі я довго дивився,
Як в нашої юності став,
І ясно, і певно, зненацька
В них муку і біль прочитав.

У дівчини в карих зіницях
Уже розлилась жовтизна...

— Вам дуже погано? — питаю.
— Та гірш не буває! — вона.

Жовтуха! Хвороба відома!
Під руки дівчину взяли,
Знайшли поблизу санчастину
І долі до рук віддали.

...Із морем шепочуться скелі,
І Парка свій кужіль пряде,
А та, із очима газелі,
Із пам'яті так і не йде.

Х. 1976
Гагра

РУДА ПОЛУНДРА

Що я забув? Не забув нічого,
Хоч минуло за тридцять літ,
Ні грому в січні,
ні вітру нічного,
Страшного в люті,
шореткого, як дріт.
Коли падав бора з гір
в наші нетрі,
Де, мабуть, школа колись була,
В редакцію,
на тринадцятому кілометрі,
Руда дівчина до мене прийшла.
Її загнав пронизливий вітер
З перевалу,
на Новоросійським шосе,
Вона йшла туди,
і здавалось, повірте,

Її на офіру цей вітер несе.
В її рюкзаку — заповітна книга *,
В серці — рішучість: політбовць!
На мене ж дивилась вона, як на диво,
Бо знала, що я — комсомолу співець.
Умовились: буде писати дописи
З Малої, майбутня бригади любов,
І під норд-ост,
 у вир невідомості,
Я проводжати її пішов.
Ось вона мрія — в морську піхоту!
Вчорашня школярка, нині — матрос,
Завтра — легенда, «кіт у чоботях»,
Якій спізнати всього довелось:
Хвиля по хвилі ворожі атаки,
Артнальоти, бомббожки, тривожні сни,
Руда Полундра була на Мисхако
В самому центрі, в пеклі війни.

Що я забув? Не забув нічого —
Ні зір сіяння, ні хвиль биття,
Ні завивання вітру різкого,
Ні «юнкерсів» над головою виття.
...Ми згодом знову зустрілися з нею,
Ми щирими друзями з нею були,
І я ніс труну, коли над землею
Інші норд-ости уже гули.
І в пізньому озорінні одвертім
Я, може, зараз лише зрозумів,
Що не вона, я зустрівся з поетом,
З поетом дії, не тільки слів.

Друзі мої із часів воєнних,
Малі й великі, великі й малі,

* «Як гартувалася сталь» Миколи
Островського.

Щоб написати «Фронтний щоденник» *,
Треба побути на Малій землі!

*м. Гагра — м. Київ
1976—1978*

ПАМ'ЯТЬ СЕРЦЯ

О пам'ять серця! Ты сильней
Рассудка памяти печальной.

К. Батюшков

Пам'ять серця,— о, вона жорстока,
Та без неї тяжче, як при ній.

М. Рильський

Пора б уговкатись і стихить біг,
Бархани літ лягають, мов бар'єри,
Мені ж ізнову шлях далекий ліг,
І Чорномор'я розчинило двері.

Туди, де море, гори, бухта, порт,
Гостей приймають у обійми радо,
А нам колись дістався не курорт,
А труд і бруд, а бомби і снаряди.

Який чудовий нині Геленджик
Лежить у мареві, в ласкавім сонці,
Від його пірсу путь десантів ліг,
Кавказу готувались оборонці.

О Кабардинко, скільки літ і днів!
Дивлюся, чи не йде назустріч сам той
Матрос поранений, що розповів
Про учорашню висадку десанту.

* «Фронтной дневник» — книжка
Марії Педенко, в якій розповідається
про бої на Малій землі.

І шлях на Кабардинський перевал,
Й тривожна 'тиша Мар'їної році,
Я тут немов уперше побував
Через третину віку, як на проці.

Минуле знов являє нам права,
Увічніюється у меморіалах,
В трьох вимірах Мала земля жива,
Як дійсність, як легенда небувала.

А щось лишилось в серці назавжди
І владно нас покликало не зблизька,
Повітрям, морем, по землі — сюди
На свято нашого Новоросійська.

І ось він — красень — перед нами знов,
І знову нам стає далеке близьким,
І слід солдатських наших підошов
Увічнено під кожним обеліском.

1979

ВІЧНІ СУПУТНИКИ

ГОРЬКИЙ

Вночі на вікнах зашнуто фіранки.
В мою кімнату входить безгомінок.
І я один. І очі від сторінок
Не відірву до синього світанку.
Повільно в тиші шелестять сторінки,
В кімнаті розмовля зі мною Горький...
Бушує Волга. Жигулеві гори,
Як довгі тіні, постають на стінках.
За ними бачу я нічні квартали
Одеських вулиць. Порт із босяками.
Там сам блукав я давніми літами
І слухав спів гудків, вдивлявся в моря далі.
Там відпливали й тали пароплави,
За дальній обрій рвалася душа,
В вантажниках засмаглених і жвавих
Я бачив горду постать Челкаша.
Ах, Горький, Горький! Сні юнацькі дивні
Ти відібрав. В очах утома висне,
А я читаю про твоє дитинство,
Про дні твої бурлацькі про мандрівні.
За мною тиша стала світлоока,
Уже чадить і догоряє лампа,
Вже сполохи зимового світанку...
Кінчаю том. Біжать рядки про Блока.
Уже десь сполохи зимового світанку,
Злітає сон, склепляє кволі вії,
Мороз надворі, люті сніговії
На мене задивились крізь фіранку...
1928

ПАМ'ЯТІ ЕДУАРДА БАГРИЦЬКОГО

В цей день в степу метелиці-метілі
Гуляли й замітали дальній шлях,
І деревá стояли сніжно-білі,
Лапастий іній виснув на гіллях.

Звичайний день. Напружений. Військовий.
Із гучномовців — «говорит Москва»,
Од вітру — ніс і щоки малинові,
І замерзали на льоту слова.

Ми поверталися з походів пішки,
І, зморених, нас теплий сон долав,
А в цю годину десь на збитім ліжку
Дочасна смерть його підстерегла...

Він кликав друзів, щоб здолати горе,
Він кликав весни, юність, Чорне море,
Бійців-котовців, що в тривожній млі
Його пісні возили на сідлі.

Він кликав із доріг, що їх проходив,—
Механіків, мисливців, рибоводів.
Не допомгло! Схопила зла задуха,
Здавила горло. Впала голова.

А в полк до нас крізь ніч і завірюху
Вже радіо доносило слова:
«Помер Багрицький».

Не могли збагнути,
Як міг померти він, такий живий!

Ще по землі затято, радо, люто
Його герої йшли в запеклий бій
З природою, із ворогом заклятим,

Ще прикордонник пильнував кордон,
Ще пісню про Котовського завзято
Співав кавалерійський ескадрон...

...Ми заспівали пісню «Ой по конях...»,
З вечірньої повірки ідучи,
Днювальні починали ніч безсонну,
Ми ж засинали, але нам вночі
Походи снилися, іржання коней,
Сигнал тривоги виграє сурма.
Таке життя він сам любив до скону.
Життя триває. А його нема...

1934

ЗВЕРНЕННЯ ДО МОРЯ

Чому так люблю я, чому так обожнюю море?
Нагадує море про вічне шукання земне.
Про вічність і мить. Зустрічаючись, море і гори
І величчю ваблять, і силою давлять мене.

А все ж я не здамся! Бо я не мізерна піщина.
Я в моря позичу відвагу його й широчінь.
Немає у світі нічого величніш людини,
Дерзання її, невтоленності й сили волінь.

Я знав одного, що, як море, думками могутній,
Він жив поміж нас і не знав ні падінь, ні зневір.
Він жив як Тантал і помер як Титан. Незабутній,
Цей духом незламний, що жив смерті наперекір.

Хай славиться сила, хай славиться мужність і воля,
Народжена бурею. Хай буревісник зліта
Високо за хмари. Одна нам заказана доля —
Не даром прожити буремні й натхненні літа.

Із вітром в ладу, з громовицями бурі у згоді,
Стою перед морем, з 'прибоем приймаючи бій.
Вслухаюсь в неспокій землі і води — у природі
Шумить, не вгаває невмобвчний і дужий прибіій!

1937

ШЕВЧЕНКО В ЗАСЛАННІ

І знов йому не принесла
Нічого пошта з України.
Він волі ждав... Нема числа —
Злічити дні в оцій пустині.
До берега виходить він.
Сидить. Край моря жде погоди,
На вітру дужого розгін
Чекає він. Бушують води.
Позаду форт — його тюрма,
Десятилітні чорні муки,
А чобна з поштою нема...
До неба він здіймає руки:
«О вітре, вітре, вітровій,
Неси, мов ластівку по полю,
Хвилину радісних надій,
Мою сподіваную волю...»

Він оглядається назад:
Пустеля. Сум. Кацрали п'яні.
Знуцання й муштра. І ятрьат
Ці десять літ, як серця рани.
Ні фарб, ні друзів, ні листів,
Ні віршів. Пустка та чекання.
Лише цькування царських псів
Та жах повільного конання.
Не знайдеш в цім житті прикмет —
Горіння, творчості, любові.

...І десять літ прожив поет
Без краю любого і мови.
Та загіаний у цю тюрму,
(Не буде роду переводу!)
Він пророкує день крізь тьму
Многостраждальному народу.

Але... Нема йому, нема
Давно сподіваної волі.
Позаду форт — його тюрма,
А попереду — хвилі голі,
Невмите небо. Доля зла
Його не радує донині.

...І знов йому не принесла
Нічого пошта з України!

1937

ПОХОРОН ПУШКІНА

Столітня ніч. Мете завія.
Глибокий сніг. Зима, зима...
І миколаївська Росія
Лежить пустельна і німа.
І між полями та лісами —
Шляху ледь видимі сліди,
І мчать по нім самотні сани
Без ўпину — не знать куди.
Куди спішать? І що за ноша?
І хто жене їх в ніч глуху?
І запорошує пороша
Сліди полоззів на снігу...

Укрита чорним покривалом,
В рогожу вкутана труна.

А коні мчали, мчали чвалом,
І незвичайна тишина
Кур'єрські сани зустрічала.
Давав дорогу їм народ,
Лише сова вночі кричала,
Як вісник смерті і негод.

Самітна станція поштова.
Смотритель з долею раба,
Якась карета випадкова,
Жандарм, роззяв німа юрба —
Такий пейзаж одноманітний...
Кого ж це доля принесла?
Попереду — панок тендітний,
Позаду ж — смерть нещадна й зла.
— Кого везуть, — гультяй питає?
— Веліли прикусить язик, —
І пошепки відповідає,
Кругом оглянувшись, ямщик:
— Сердешний, бог його боронить,
Убитий Пушкін, бач, якийсь,
І потайки його хоронять...
І день, і ніч з труною мчись.
Із мертвим наберешся ляку,
До Пскова сказано везти.
Людину, бачте, як собаку,
Хоронять, господи прости...

Тому сто літ сердечний жар
Спинила куля пістолета,
Але облудний, мстивий цар
Злякався й мертвого поета.
І тіло генія в труні
Сховав у дальній стороні...

1937

БІЛИКИ

Недавно Мате Залка тут ходив,
По цій землі, де я ступаю нині,
Ловив у Ворсклі рибу і купався,
Жив у малій хатині край села.
Із школярами' щирю дружбу вів,
Простий був чоловік і компанійський,
Не раз хлоп'ятам він розповідав,
Як бився в громадянську за Радвладу,
Як Леніну віз золотий запас,
У Колчака відбитий у Сибіру,
І як до білих трапив у полон,
А ті живим у землю закопали.
Хлоп'ята слухали з захопленням.

Та враз

Стрибали у ласкаві хвилі Ворскли
За дядьком, за улюбленим Матвієм,
А він учив їх плавать стилем брас,
І стилем кроль, і навіть батерфляєм.
Сміявся, мов йому дванадцять літ,
А й справді не старий — минало сорок...

...Сліди лишились, а його нема.
Не знаю, може, в Біликах, на пляжі,
Він прочитав, що вже ідуть бої
В Іспанії, далекій і незнаній.
І серце воїна заговорило в нім.
Поцілував дружину на прощання,
Взяв чемодана, в поїзд сів і втретє
Подався без вагання на війну.
Ще ніг сліди на жовтому піску,
Ще повість, що недавно розпочата,
Продовження чекала, ще йому
Листи надходили. А Мате Залки
Вже не було. В околицях Мадріда

Приймав бригаду Лукач-генерал,
Що згодом під Уескою убитий...
Благословенна Ворсклова долина
Його сліди тримає, і Москва,
Угорщина кохана, і Сибір,
Далекий Схід, і Перекоп, і Канів,
Валенсія, Мадрид, Гвадалахара.
Бентежне серце — серце комуніста —
Його вело у бій за щастя людства
І всюди на землі цій неспокійній
Він людяності полишив сліди...

1939

НА МОГИЛУ КОСТА ХЕТАГУРОВА

Є дорогі могили. Там лежить
Лиш прах співців у темряві холодній,
А їхня слава по землі біжить,
А їхнє слово — в пам'яті народній.
Людська тропа до них не заростає,
І навіть осінь, журна й золота,
Схилилась пад могилою Коста
І путь до неї листям устилає.
Поглянь, Коста! В Осетію прийшли
До дорогої серцеві могили
Брати твої і голови схилили.
Тобі найкращий пам'ятник вони —
Народів братніх вольнії сини!

1939

ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Він молодий. Хоч темні скроні
Вже появляють сивину
І часу прудкобіжні коні
Невпинно мчать у далину...
Він молодий. Співець народу
Не може в'янути й старість —
А славить України вроду,
Цвісти, творити і горіть.
Куди не глянеш — розцвітання,
І далі, й обшири ясні,
А сил людських таке буяння,
Як повінь на його Десні.
Відбий цей рух акордом струнним,
Щоб не розвіявся, як дим:
«Я хочу бути вічно юним,
Незламно-молодим».
Все, все народів віддати —
І злото слів, і мислі глиб,
І серце трепетне підняти
Понад людьми, як смолоскип.
Кругом соціалізму похід,
Як сонця промінь, в очі б'є,
І молодість його епохи
Поету сили додає...

1941

СЛОВО ІВАНА ФРАНКА

На святі 25-річчя його
літературної діяльності.
Львів, року 1898-го

Скільки люду сиділо за довгим столом,
Що вітали сердечно, що били чолом,
Що складали хвалу ювіляру.

Він мовчав та погладжував білий убрус,
Теребив свій рудий наїжачений вус,
Із лицем, повним дивного чару.

Та нарешті піднявся і став говорить,
І здавалося — слово, як факел, горить,
Пада в серце із силою грому.
Він з низенького раптом високим стає,
Він проникливим словом, як молотом, б'є,
Палить душі, як племінь — солому.

В нім нещирого пафосу й крихти нема,
Тільки сила сама, тільки щирість сама,
Тільки віра в правдиве діло,
За яке він стояв, наче той каменяр,
По колючих тернах свій проносячи дар,
Хоч не раз йому серце боліло.

Він казав: «Я не є ні великий талант,
Ні герой, що людей пориває на бран,
Ні пророк, ні характер зразковий.
Ні, я муляром був, що до муру іде,
Що цеглину к цеглині старанно кладе,
Щоби дім збудувати казковий.

Ні, я пекарем був, що на протязі діб
Випікав для спожитку щоденного хліб,
Щоби люди, хай чорним, наїлись.
Ні, я був світачем, що між темряви й хмар
Все світив і високо підносив ліхтар,
Щоби людям те світло виднілось.

Ні, я був каменяр, а спереду скала,
Ще й висока скала, із неправди і зла,
Світло ж сонця ген-ген за горами.
Чорноробом я був для народу свого,

Бо найбільше за все полюбив я його
І платив за все добре ділами...»

Часом він із любові його проклинав,
Йти бажав у ряду, але ряду не мав,
Гризся з тими, що люд свій ганьбили.
Проти владарів світу сміливо ставав,
І сумління будив, і у даль поривав,
І за те його люди любили...

І за те ненавиділи підлі усі:
І німецькі підніжки, і панські пси,
Всі запродавці — сміття погане.
Але він до образ і до клопоту звик,
Бо стояв за ним чорний український мужик
І казав: «Добре робиш, Іване!..»

Ось він, син коваля, невеликий на зріст,
Що втілив у собі найвеличніший зміст,
Раптом вдарив у душі замлілі:
«Хай ім'я моє зникне, я не жду нагород,
Тільки б жив, тільки б ріс український народ,
Тільки б мався, як велетень, в силі.
Лиш тоді, коли вийде він з тьми та негод,
Я спокійно поляжу в могилі...»

1941—1943

ЯНКА КУПАЛА

I

До губ жалійку ти приклав колись —
І співи білоруські залунали,
А потім звуки гуслів і цимбали
В твою дзвінку мелодію вплелись.

І все гучніше співи полились,
Все більше голосів в собі єднали
І дивною мелодією стали,
Що линула і линула у вись.

Отак, сторонки рідної гусяр,
Розширив ти свій поетичний дар
З жалійки до могутнього хорала.

І нині, в розквіті комуністичних літ,
Ми несемо із гордістю у світ:
Твоє ім'я, твої пісні, Купала!

II

Купала! Шум борів, і хвилі жита,
І ріки у повільній течії,
І добрі люди, і пісні твої —
Це книга Білорусії розкрита.

У дні недолі і в щасливі літа
Натхненним словом славив ти її,
Воно у наші степові краї
Прилинуло, як ластівка до літа.

І перше слово у далекі дні,
Й останнє слово ти сказав про неї.
Ти будеш жить, покіль твої пісні
Лунатимуть над рідною землею.

І образ твій малюється мені
Як образ Білорусії твоєї!

1947

ЗУСТРІЧ

Пам'яті О. Гаврилюка

Я знову в тихім Ірпені,
Де, як малюнок на вітражі,
Струнка сосна в самотині
Стоїть на білосніжнім пляжі.
І в шепоті соснових віт,
Що наді мною похилились,
Згадалося — багато літ
Спливло, коли ми тут зустрілись.
Тоді на золотім піску
Побачив я цю постать мужню.
Напівзнайомі, в холодку
Ми почали розмову дружню.
Простий селянський парубчак,
Спокійний, стриманий, тверезий,
Розповідав звичайно так
Про жахи табору Берези.
А я тимчасом помічав
Сліди тортур у дефензиві,
І брів розмах, і сталь в очах,
І риси мужні та вродливі.
Ті роки дальні, золоті,
Ірпінська даль димчато-сиза...
Та мало ще я знав тоді,
Що сам цей хлопець із заліза.
Що «вічний революцьонер,
Дух, що тіло рве до бою», —
Це він, народжений тепер
Комуністичною добою.
Він, стільки витерпівши мук,
Все ж юнаком мені здавався,
Як напнутий до краю лук,
Що ані гнувся, ні ламався.
Чому, звідкіль така снага?

О, я тепер це добре знаю:
Зоря радянська, дорога
Його вела у путь безкраю.
І він в підпіллі і в тюрмі
Постійно з нею був на варті,
Пісні й діла його самі
В міцному злутувались гарті.
...Далекий, повний сонця день.
Вода, дерева, люди в млості.
Тепер він — постаттю з легенд
Мені з'явився в високості.
І жаль, і туга немала
У серце тислася шалено
За тим, що зустріч та пройшла
Так непомітно і буденно.
...Ми вийшли в світ із добрих рук,
Ми знали труд та битви в полі,
І пригадався Гаврилюк
У світлосяйнім ореолі.

1951

ЯКУБУ КОЛАСУ

У столиці, на непишнім
Ювілейнім вашім святі,
Я згадав, як в дні колишні
Був у скромній вашій хаті.

Не забулась, пригадалась
Рана Мінська незакрита,
А найбільш в душі зосталась
Та зелена клумба жита.

Не для примхи чи прикраси
Жито сіялось рівненько;

Сіяв Пушкін і Некрасов,
Сіяв Горький і Шевченко.

І Кольцов зерно докинув,
Богусевич і Лучина,
Ще й із вйоски спів долинув
Білоруської дівчини...

Добра нива благовісна
Чистим руном зеленіла,
Голосна народна пісня
Щедрим зерном уродила.

А було колись — в недолі,
В дні, що пропадом пропали,—
В білоруському роздоллі
Колоски лиш три зростали:

Перший колосок — цареві,
Другий — панові й попові,
Третій — здирці-лихвареві,—
От і всі нужденні жнива,
А четвертий — мужикові —
Не родила вбога нива.

В час наш, сонцем осіяний,
Колос ваш налився плодом,
Урожай, раніш незнаний,
Дав поживу всім народам.

Наливай щоліта колос,
Уславляй наш час новітній,
Слався довгі літа, Колас,
Житній колос многолітній!

1952

ПАМ'ЯТІ РИЛЬСЬКОГО

Пішов добрий,
Такий хоробрий,
Такий усезнаючий!
Пішов Рильський,
Такий товариський,
Такий невмираючий!

Пішов словолюб,
Пішов життєлюб,
Нема роботящого...
Немає митця,
Нема мудреця,
Світ животворящого!

День. Місяць. Рік.
А він — чарівник —
Діє,
 творить,
 співає!

Рік. Вік. Безвік.
Живе трудівник!
Живе!
Не вмирає!

1964

ІВАНУ ВИРГАНУ

(В дні ювілею)

Тебе вітати, друже, радий
В зеніті творчої путі,
Поезії святої ради
І дружби вірної в житті.

Ти пам'ятаєш зустріч першу
У Харкові, коли в похід
Ми вирушали... Жодних звершень,
А мрій, а слів — на цілий світ...

По-різному виласть дорога,
Не лиш весела, а й сумна,
Але була висока й строга
Любов у нас — завжди одна.

Одна, єдина... З нею в згоді
Родив ти пісню чарівну
І в книгу доль свого народу
Вписав сторінку не одну.

Поезія! Вона щосили
Ізнов, як дзвін на сполох, б'є,
За дальні кличе небосхили
І постаріти не дає!

1968

РОЗДАВАЙ!

Пам'яті О. І. Білецького

Природа роздає щедротно
І безоплатно всім, усім
Свої ескізи і полотна
На вернісажі світовім.

Тож слід і нам, якщо багаті,
Дійшовши певної межі,
Якнайщедріше роздавати
Коштовності ума й душі.

«Широка страна моя родная».
Я прилучився до Великого
Тому, що у великого артиста
Було все, що властиве великому:
— велика простота,
— гранична щирість,
— найвища людяність,
— непоказна майстерність.

Я бачив Людину!
Я зустрівся з Братом!
Я розмовляв із Другом!
Я слухав Митця!
...Я прилучився до Великого!

1978

ЗУСТРІЧ ІЗ МАРТИРОСОМ САР'ЯНОМ НА ПАГОРБАХ ВІРМЕНІЇ

На фоні гір Кавказьких, посеред трав і рос,
Сидів, як Вседержитель, в задумі Мартірос.

Місця тут достопам'ятні, над ними — Арарат,
Людині і травині був Мартірос, як брат.

Росу співало сонце, туман сповзав з горбів,
Як сам Давид Сасунський, старий Сар'ян сидів.

Благословляв він землю, і гори, і поля,
Здавалось, птиця вічності над нами кружеля.

— Ось гостя, україночка,— Сар'яну хтось сказав.
— Вітаю, люба жіночко,— обняв, поцілував...

Гостинністю і приязню наповнений по віндя,
Вітав Варпет Вірменії поета-українця.

А далі знов замислений, як Санасар чи Мгер,
Сидів він заколисаний музикою сфер.

Над горами й долинами здіймалось сонце в рань,
І світ, стобарвно явлений, благословляв Сар'ян!

1979

ЕЛЕГІЇ

СОЛОВЕЙ

Що вже ячмінь колос викидає,
Соловейка голос покидає.

З пісні

Линув спів солов'їний з грудей,
Линув спів і раптом спинився.
Кажуть люди: то соловей
Ячним колосом подавився.

Але то лиш слова. Тоді,
Як ячмінь починає спіти,
Деся в гущавині, у гнізді
Солов'їха виводить діти.

Досить клопоту солов'ю —
Вдовольнить сім'ю галасливу!
Гей, співалось добре в маю,
А тепер йому — не до співу...

1939

БРАТОВІ

Я літаю, їжджу та крокую
По той бік карпатських верховин,
Я повсюди рідну мову чую
Між узгір зелених та долин.
Відгріміли, одшуміли грози,
Одійшла у небуття війна,
І дорідні виноградні лози
Уродили повний жбан вина.

Я його по краплі випиваю,
Та в його прозорості ясній
Інший присмак раптом відчуваю —
Ледь солоний, ледь гіркий напій.
Кров ввібрали лози, як вологу,
Сонце в грона витягло її,
Пам'ять про солдатську перемогу
Ожива в возз'єднаній сім'ї.
Так багато сонця в Закарпатті
І такий безхмарний небокрай.
Тішусь я — це ми з тобою, брате,
Мир і волю принесли в цей край!
Ось чому на дні моєї чаші
Інша є, незмірна глибина.
За безсмертні перемоги наші
Я в краю загірнім п'ю до дна!

1946

ТИСА

Благословляю вас, о води
Солодких українських рік!
Як я з боями вас проходив —
Запам'яталося повік.

Та й як забудеш синь дніпрову,
І переправу на Дніпрі,
І форсування в ніч грозову,
І свист снарядів угорі...

А ти в рожевому тумані
Була за тридев'ять земель,
Ти, наче мрії голуб'яні,
В'юнилась серед гір і скель.

Та ось кордони роздалися,
І в закарпатському краю
Я наяву побачив, Тисо,
Твою бурхливу течію.

Біжиш ти, сповнена по вінця,
І стрімкістю милуєш зір,
Мов святний пояс верховинця,
Підперезавши чресла гір.

Я з струменю твого напився
І не забуду вже, повір,
Тебе, бурхлива, рвійна Тисо,
Сестрице українських гір!

1946

ЖУРИЛО

В селі далекім в Закарпатті
Ми стріли вчительку одну.
Цю дівчину в квітчастім платті
Не раз я, певно, спом'яну.

Побачивши гостей у себе,
Вона відразу — в сльози... Ач,
Неначе сонце в хмарнім небі,
Уже всміхається крізь плач.

— Тут гарно, де не повернуся,
Живу без горя, без нужди,
Та я за мамою журюся
І рвуся думкою туди...

Туди, «де Ятрань круто в'ється»,
Де б'є з-під берега вода...—

З слізьми змішалася, здається,
Сама ця пісня молода.

Втішали ми дівчатко миле
І вже прощатись підвелись.

— Як ваше прізвище?

— Журило,—

Крізь сльози мовить сміючись.

Отак постійно, щохвилино
І Закарпатська сторона
Туди, до матері, невпинно
Століття рвалась, як вона.

Журилась, вірила, змагалась
І, ніби дівчина оця,
Крізь сльози часом посміхалась,
Піснями гріючи серця...

1946—1947

ДУША ЧУДЕСНОГО ШУКАЄ...

Душа чудесного шукає,
Хоча й минувся вік казок,
Та в синіх горах обгортає
Чуття чудесного безкрає
І не пускає — ні на крок.

На тім шпилі, де замку брами,
Де вкрився мохом бурелом,
Над горами і над лісами
Давноминуле понад нами
Війнуло віковим крилом.

Тут Пинтя скований томився —
Герой переказів, легенд,—
З в'язниці вийшов, забожився
Панам помститися — і помстився,
І замок зруйнував ущент.

Усе досяжно для героя:
Навпроти замку, на шпилю,
Гармату зготував, набої,
На силу ненависть подвоїв
І звідти вдарив без жалю...

І впали, кажуть, замку брами,
І запалав навколо ліс;
І вдруге заgrimів громами
І в церковцю потрапив саме —
І всю дзвіницю з неї зніс.

Дзвіниця впала в Білу Тису,
І часто в великодній день
Крізь бистрої води завісу
Шпиль позолочений виднівся
І чулись дзвони: '«Дзень-дзелень...»

Так відбулась страшна розплата...
І Пинтя зник, і замок зник.
Яких калібрів та гармата
І як фантазія крилата
Далеко цілила в той вік?!

І де тепер підземні сходи,
Що гору протяли до дна,
Що, кажуть, качку кинь сьогодні,
Вона летить, летить в безодню,
А завтра — в Тисі вирина...

Над Хустом, в кам'яній руїні,
Старезна казка ожива.

І ми з тобою, друже, нині
Жнива збираєм фантазійні —
Казки, легенди та дива.

А що, як на нові помножить,—
Тут ними повен кожен крок.
Не будем зараз їх тривожить...
Казки... казки... А от не може
Людина жити без казок!

1947

* * *

Багрянокрилою зигзицею
Кигиче молодість здаля,
А я журюся за жар-птицею,
Чекаю хтозна-звідкіля.

Якісь принади і обіцянки,
Забáганки вона таїть...
Повірю їм, як зову пісеньки,
Що десь у далечі дзвенить.

Шуми, дзвени, моя мелодіє,
На повознайдений мотив,
Ще не в спочинку, а в роботі я
Іду у далеч серед нив...

Ще, може, житом чи пшеницею
Мене порадує земля,
Ще, може, стрінуся з жар-птицею,
Що манить мрією здаля...

1959

* * *

Може, молодість ізнову
До подушки припаде
І свою гарячу мову
З похололим заведе.

М. Рильський

Одгомоніли теплі зливи,
Затихло літо після жнив,
І мову юності щасливу
Хтось на осінню замінив.

Ну що ж, не місце тут браваді,
Коли з гори посунув віз.
Дивитися у очі правді —
Це непохитний мій девіз.

Уже тобі солодку слойку
Життя напевно не подасть.
Ну що ж, прийми і це як стоїк,
Вважай, удовольнися всласть.

Є праця, діти, книг сувої,
Життя прожите не дарма,
Але пружини заводної —
Перпетум-мобіле — нема!

1959

ЯБЛУНЬКА

Змолоду поранена жорстоко,
Вирвана безжалісно з землі,
Ти стояла бідна, одинока,
Збуджуючи болі та жалі.

Вже твої подруги щасливіші
Одяглися в зелень до чола,
Тільки ти од ран найболючіших
Одійти до часу не змогла.

Людські руки корінь підживили,
Зав'язали рани наскрізні —
І на осінь ти зазеленіла,
Як дівча, в святковім убранні.

Вже давно різкі вітри й морози
Збили на подругах цвіт і плід,
Ти ж стоїш рясна, зеленокоса,
Радуючи наш печальний світ.

Чи не так і ти, осіння казко,
Пізно пробудившись від сну,
Заспраглила на любов і ласку,
Восени віщуєш нам веспу?

1959

* * *

Я божкам ніяким не молюся,
Тільки бога часу я терплю.
Я йому корюся,
Я його боюся,
Я його відверто не люблю.

Як він швидко обертає землю!
Я йому щоденно дань несучу...
Ані сріблом-злотом,
Ні добром, ні злом ти
Не добудеш милості в часу!

Нумо, хлопці, коні запрягайте,
Доганяйте молоді літа.

Та часу не гайте,
Але певно знайте,
Що із часу зіткано життя.

За богами я не знаю сили,
Хай дрижить Сатурнове кільце!
Час — та вища сила,
Що її зуміла
Людська воля уловить в сильце.

І вони сукупно діють нині:
Час і дія,— хто володар тут?
Служить люд хвилині,
Служить час людині,
А над всім володарює труд!

1960

* * *

Чи ти бачив криницю замулену?
Чув ти спрагу й виснагу тупу?
Бачив я цю картину зажурену
І не раз, і не два у степу.

Там з цеберками в черзі дівчата,
А в криниці — ні краплі води,
І ні сміху, ні слів не чувати,
Як у голод, в обіймах біди...

А на ранок — вже знову дзюркоче,
Нори точе, дірки пробива
І усіх, хто напитись захоче,
Прохолодним добром напува.

Так і я. Дай мені одволожитися,
Дай забиті джерела знайти.
Знову хочеться,
прагнеться,
можеться,
Знову ранок стрічаю в путі!

1960

* * *

Трохи суму —
не кажи: ні,
Трохи суму —
не біда.
Не одній цвісти жоржині,
Виростає й лобода.

Тисне сум.
На небокраї
Мрячно —
мжичка,
листопад.
Не завжди лише бує,
Опадає також сад.

Трохи суму —
сивий волос,
Трохи суму —
стигне кров,
Що ж, і жито, і стоколос *
Уродило поле знов.
Трохи суму —
пізні жалі,

* С т о к о л о с — б у р ' я н .

Трохи суму —
 часу біг.
Поїл мрій, мотив печалі,
Сивини неталий сніг...

1960

ОСАННА БАТЬКОВІ

Батьку мій, Андрію Овсійовичу,
Роботяго одвічний,
Праотче чесного роду!
Тепер я бачу,
Що був ти великою людиною,
Достоїною слова і слави
І гідною шани нащадків.
Ти дав життя синам і донькам,
Вони ж породили онуків і внучок,
А скільки народять твої онуки!
Вони в українських просторах
Будують нове суспільство,
І тому ти — безсмертний в віках.
І я тобі ставлю перший пам'ятник,
А другий поставлю мамі!

1968

ОСАННА МАТЕРІ

Мамо! Ваша могилка
На горбку, на межі Веселівки.
Мамо! У глині лежать
Ваші впокосні моці.

Мамо! Я ще живу,
Ваша кров у мені ще пульсує.

Мамо! Внучка питає:
«Де бабуся „кахи-кахи“?»

Мамо! Високе небо
Здіймається вище й вище.
Мамо! Пестунчик ваш
Пробиває його головою.

Мамо! Ви вже праматір,
Прародителька вічного роду,
І пише ваш внук дисертацію
Про незнищенність матерії.

Мати Явдохо,
Доброславо слов'янського роду,
Спіть спокійно,
Як слід патрудившись!
Ми шукаєм безсмертя крові
І продовження віку людського,
А ви —

дітьми,

внуками,

правнуками —

Смерть подолали,
Знайшли супокій.
І в двохтисячнім
Пам'ять людська
Вам уже забезпечена.
Спіть спокійно
В херсонським степу,
Під високим і чистим небом,
Де тінь реактивних
Лягає на вашу могилку,
Трактори і комбайни
Вічну славу співають.

МЕДИТАЦІЇ

* * *

Вночі моя уява ожива,
Гаряча кров вистукує у скроні,
Приходять ордами незлічені слова.

Стискаю їх, мов скарби, у долоні,
Пускаю рівними рядами на папір
І так люблю хвилини ці безсонні.

За вікнами, як роз'ярілий звір,
Холодний вітер в темряві північній,
А ти працюй! І знай, і вір,

Що сон — то смерть, що ти не вічний;
Тож квапся жити, думать і творить,
Суворій правді заглядай у вічі,

Уловлюй вічність у єдину мить
І кожну мить на вічність перетворюй...
Оце — твій власний, неподільний світ!

Аж доки ранку промінь ясновзорий
Не гляне в шибку й за єдину мить
Не прийде сон, привабливий і скорий...

1929

* * *

Я поет. Я будівельник слова.
Та не тільки цеглу слів носив —
І на тракторнім я закладав основи,
На турбіннім зводив корпуси.

Це — знамення часу. В кожному русі
Ми Вітчизни стверджували міць.
Всі як є — ці дні, дороги, друзі —
Розумілися на мові будівництва.
Гордістю творця — і слово, й діло,
Тож спокійно на папір кладу
Наших днів незміряне мірило —
Ритм робіт і тишину в саду.
Я кажу: трудом, а не користю,
Наше слово, впевнено грими!
Наші дні вимірюйте на пристрасть
Тих людей, що вийшли з рабства й тьми,
Тих, що на землі не мали місця,
А тепер зробилися людьми!

1932

* * *

Нехай мені торочать дурні,
Що ніжним лірикам — кінець!
Візьму, не ставши на котурни,
Старого Рильського взірець.

Люблю рожеві крила ранку,
І золотого дня ходу,
І дальню пісеньку-веснянку,
І спілі яблука в саду.

Як ластівки шукають неба,
Як дерева чекають птиць,
Як в подорожнього потреба
В путі припасти до криниць —

Так і мені до краю любий
Цей сонячний, високий світ.

Я разом з ластівками буду
Крилом черкати зелень віт

І славити і землю й воду,
Спів птиці і дівочий сміх,
Любити цвіт, чекати плоду
Землі, найкращої з усіх!

1934

* * *

Моє серце, володár мелодій,
Ти мене навіки одведи
Од сухих шовковиць, що не родять,
І джерел, в яких нема води.

Та я маю дар — найкращий в світі —
Творчості глибинні джерела,
Батьківщини щедре повноліття,
Повні літа щастя і тепла.

По-травневому мені знамена,
Ніби птиці крилами, шумлять,
По-святковому щодня до мене
Повертається моя земля.

1934

ПОЛТАВА

Проходять роки величаво,
Лишають на землі сліди,
Навік я полюбив, Полтаво,
Твої оселі і сади.

Чекай мене до себе в гості...
Люблю твій вигляд чарівний,
Твоїх околиць синій простір,
Напій повітря запашний.

Весною повернусь хутенько,
Пройду і пахощами вп'юсь,
І Мирному, і Короленку
Низьким поклоном уклонюсь.

Хвилини щастя перебіжні
Я, поспішаючи, ловлю,
Твої, Полтаво, співи ніжні,
Скажу не криючись,— люблю!

Коли б я юнаком зеленим
Шукав дорогу у житті,
В твоїм саду благословеннім
Я б зупинив свої путі;

Коли б одинаком тендітним
Блукав по світу без пуття,
Серед красунь твоїх привітних
Знайшов би подругу життя;

Коли б я був похилий віком,
Мені б твої рясні сади
Були немов цілющі ліки,
Я б вік кінчав прийшов сюди.

Не перший, не другий, не третій,
Не «ветхий днями» й не юнак,
Я трудівник і муж. І вмерти
Я не збираюсь аж ніяк!

Ще дівчина мене пригорне,
Ще пісня скориться мені,

Лише війни обличчя чорне
Стоїть, як привид, вдалині...

Співаючи Вітчизні славу,
Я по землі моїй ходив.
Твій образ чарівний, Полтаво,
На віки вічні полюбив!

1936

* * *

Мені чужа бундючність пишних поз
І театральні вивірені жести,
Я хочу од садів, полів і гроз
Слова прості і соковиті нести.

Життя моє! Налитий туго колос,
Він може впасти, він — життя носій!..
Хай не гучний і не високий голос —
Я маю не позичений, а свій.

Я хочу з вітром кораблі гойдати,
Я хочу віршем дівчину вітати,
І ті слова, що з губ моїх злітають,
Потроху люди слухать починають.

А прийде час, слова наллються соком
І перебродять, як вино в діжі.
Тоді покличемо гостей високих
І почастиєм ними від душі!

1937

Юних літ казки обворожили
І навіки серце освіжили,
Не боюсь я швидкоплинних літ.

Ще мені ламати в лісі гілля,
Ще мене покличуть на весілля,
Ще мені розквітне первоцвіт!

Не стелить мені м'яку постелю,
Не сп'янію я од зілля й хмелю,
На шаги не розміняюсь, ні!

Ще не розквитався я з піснями,
Ні з дорогами, ні з кораблями,
Ще літатиму в височині,
Ще всміхнеться дівчина мені!

1937

ПЛОЩА ДЗЕРЖИНСЬКОГО

Хто бачив опівночі
Сяючі вікна Держпрому,
Коли повертався,
Йдучи через площу, додому,
Той знає, які почуття
Окриляють тоді і хвилюють,
За думами думи
Злітають, снують і вирують.
Дзержинського площа
Лежить мовчазна і велична,
Вона вкарбувалась
В сучасну епоху навічно.

Я ще пам'ятаю,
Як тут була пустка. Лякливі
Брели перехожі,
Та бігали пси шолудиві,
Спориш проростав,
І консервні валялися банки,
І в чахлому скверіку
Ждали коханців коханки.
В безводних пустелях
Лежали запилені парки,
І димом їдким
Задихався закурений Харків.
Та зводились вгору
Бетонні каркаси Держпрому,
Нової краси
Провіщаючи міць невідому.
Та роки минули,
І творчим велінням народу
Новітньої площі
Ми бачимо втілену вроду.
І співи лунають,
І вітер знамена полоще,—
Святкові паради
Приймає Дзержинського площа.
Я вийшов з села.
Знаю степу весняного віцвіт.
Душею вітаю
Конвалію, сон, і горицвіт,
І сонячні зайчики
Ранком ясним на узліссі,
І спів солов'я,
І зозулі кування у лісі,
І рік течію,
І гаїв коливання... Так повен
Весною дитинства
Захлюпує спогадів човен.

Та вища краса
Є в природі відтвореній. Може,
Її осягнути й збагнути
До часу зуміє не кожен,—
Хай гляне вночі
На осяяні вікна Держпрому,
Хай вічність відчує,
Йдучи через площу додому,
Хай в квіті й граніті
Відчує незримую згоду —
Природа первісна
Відтворену любить природу!

1938

ПРО СМЕРТЬ

Як мені не хочеться вмирати,
Але знаю: все ж таки помру.
Ще не винайдено препарат,
Що відмолодив би кров стару.

Скільки їх було — і не злічить,
Тих, що славили життєвий плин,
Мріяли безсмертя сотворить,
Але всі померли як один!

Я, проте, не кваплюсь помирати,
За новим прислів'ям золотим:
«Краще бути здоровим і багатим,
Аніж бути бідним та слабим».

А надійде час смертельних жнив,
Прийде смерть з косою — не біда!
Викарбую: «Світ його ловив,
Але не спіймав. Сковорода».

Я не вірю в потойбічний світ,
Але весь в непам'ять не піду.
Зійде трав медяний живопліт —
Я з могили в трави перейду.

Правда, це утіха замала,
Що ж поробиш — іншої нема.
Краще хай співа мене бджола,
Аніж обгортає вічна тьма!

Може, пара щасна і німа
Прийде милуватись до штахет
І, між поцілунками двома,
Пом'яне мене: «То був поет».

Правду кажучи, оце пишу,
В тишині химерами грішу,
Хитро граю в дудочку стару,
Але сам — не вірю, що помру!

1939

КАЛИНОВИЙ МІСТ

Ще в світі є чимало прози,
Що мрію байдуже мина.
Людей, що навіть в сильні грози
Очей не підведуть з багна.

А ми ту прозу обминали,
В житті шукали вищий зміст;
А ми взяли та й збудували
Калиновий в майбутнє міст.

І хоч хвалитись, правда, нічим,
Не я б — то інший сил доклав.

Радію: був я будівничим,
Той міст чудовий будував.

Із віття поробив підпори,
Із цвіту я поклав поміст,
Узяв на зводи — небо й зорі...
Мій мосте, гниє, а не ломись!

Дарма, дарма, що він з калини,—
В землі коріняться кінці.
По нім в Західну Україну
І в Буковину йшли бійці.

Повився хміль угору, вгору,
Із віадука в віадук,
По ньому йшли коханці в пору
Сердечних радощів і мук.

Поруччя на мосту — із віри,
Перекриття — з пісень та мрій.
І тільки всі харки-невіри
На ньому валяться мерщій.

Усі, чия душа не здатна
Пройти по мосту до висот,
Ті, що калина їм придатна
Хіба що тільки на компот;

Ті, що хотіли б у людини
Завітну мрію одібрать
І добре знають, що з калини
Мостів не можна будувать...

Цвіти ж, мій мосте калиновий,
Веселку в подруги візьми.
Хай люди йдуть! У світ майовий
Цей міст побудували ми!

1940

«Лови летючу мить життя,
Рятуючись від Лети»,—
Повчали з давніх-давен так
Філософи й поети.

І проповідували нам
Смак спокою й спочинку,
І розуміли під життям
Вино, неробство й жінку...

В житті три втіхи маю я:
З них перша — праця є моя
Улюблена, свідомая,
Вона веде, мов течія,
В прекрасне невідоме.

А друга — золоті слова,
Цілинна їхня врода,
Цвіт яблунь, неба синява,
Широка пісня степова —
Найбільша насолода!

А третя втіха — боротьба,
І це — не ффраза нині.
В собі — між почуттям раба
І вільної людини;
З врагами — мало їх хіба? —
За щастя Батьківщини.

І так живу... Ідуть літа,
Минула юність золота,
А я з путі не збився.
Лише ловити мить життя
Я так і не навчився.

1941

Нічого незвичайного немає
В житті моїм. Робота цілоденна
Та іноді малий перепочинок
Де-небудь у затишші біля Ворскли.
Блакитна Ворскла в жовтих берегах
У гості до Дніпра невпинно плине,
Крислаті верби віти похилили
У млосному чеканні на пісок.
Сини маленькі на мені верхом
До річки їдуть, раді та щасливі,
І тихомирний сонячний пейзаж
Кругом нас непомітно обступає...
Сини мої! Мої кохані дітки!
Одні ви, може, в свідки лишитеся
Мого життя малого. Я не був
У вигнанні, як Пушкін, не єднав
Визвольних легіонів, як Міцкевич,
За рідним краєм я не сумував
Так, як Шевченко в засланні. О ні,
В щасливий час літа мої минають.
Чому ж прозора світиться печаль
У цих рядках? Не так, не так я жив,
Немало слів легких у світ пустив,
Що у серця, як стріли, не влучали...
Я розучився сіяť в полі хліб,
А добре слово сіяť не навчився...

Сумнівне все у поетичній долі,
І тільки ви у мене безсумнівні!

1940

Ні пишним лугом, ні затишним лісом
Ненатлих слів моїх не напоїть.
Хіба що перетнути їх залізом,
Пожаром воєн, жахом лихоліть.
Одмірено часу занадто вбого
Мені й моїм окриленим пісням.
Скоріш, хутчіш топтатъ земні дороги
І не звірятися зрадливим снам!
На дівчину не гріх накинуть оком,
Води напитись просто з джерела,
А в річці впливати на глибоке,
Нехай то Псел, чи Ворскла, чи Сула.
І все ж таки, процвівши в наші літа,
Не знав би я своєї долі гірш,
Як звікувати у званні пііта,
Писарчука поганих вірш...
Якщо судилося мені у неспокої
Не зброєю, а словом прогрімить, —
Я буду йти дорогою важкою
До розуму осяйних верховіть.
Якщо дано спізнати слово зброї,
Бійцем пройти по життєвій путі —
Тоді так само вийду із двобою
Або з щитом, а може, на щиті.
Ні, я не хочу зі спокоєм знатись!
Душа горить — вона ще молода.
Не згоден я колодою валятись,
Під котру навіть не тече вода!

1940

КАРУСЕЛЬ

Я закружляв у каруселі,
У круговерті суєти,
Літа безжурні та веселі
Спливли за спалені мости.
Їколись, малим, у Новім Бузі,
На ярмарку, в дитинства дні,
Плив я в загонистому русі
На дерев'яному коні.
Шарманка плакала й вищала,
Крутився круг на повну міч:
«Я з милим другом утікала
У непогожу темну ніч...»
І ось, дійшовши повноліття,
Між рідних і чужих осель
Я знову тихо й непомітно
Зійшов на іншу карусель.
І закрутивсь у вічнім русі,
У ненастанній метушні,
І день за днем на виднокрузі
Вставав і падав у огні.
Маленька хмарка багряніла,
І схід палав, і захід гас,
І, спутаний, старів без діла
Мій норовистий кінь Пегас.
А я в напрузі та у тузі
Крутився знову в метушні,
У зачарованому крузі,
На дерев'яному коні.
І як хотілось гармоністам
І тим, що крутять вічну вісь,
В запалі крикнути: «Спинись там!»,
Зійти з кружляння в тінь узлісь,
І голову в траву покласти,
І довго так лежать без слів,

Щоби веселий та квітчастий
В глибинах народився спів.
Щоб я відчув, що я — володар,
Творець, ведучий і водій,
Що я свого життя господар —
Не раб обставин і подій.

Та день барвистий гасне всує,
Спадає років заметіль,
І чується, що не рятує
Ні хист, ні зміст, ні біль, ні хміль...
І ти даєш усе в данину
Тій силі, що тебе несе,
І крутить, крутить без упину
Життя шалена карусель!

1946

Я СТО ЛІТ ПРОЖИВУ...

Я сто літ проживу. Та бажається більше прожити.
Півстоліття — за мною, а там позростають сини,
І продовжиться рід, паче з зерна кущистого жита,
Не безплідно прожите лишиться життя по мені...

Я сто літ проживу. Є в цій вірі несхибна основа:
Медом соти сповняються, зріють добірні слова.
Я працюю, я вірю у дію правдивого слова,
І цією надією віра в безсмертя жива.

Я сто літ проживу. По країні розійдуться учні,—
Я в серця їхні сіяв палку до Вітчизни любов.
Зерна з неї зростуть, урожаї підіймуться тучні,
І мій внесок незримий плодами обернеться знов.

Я сто літ проживу. Добре діло не буде забуте,
Як і ми не забули науки своїх вчителів;
В благородні чуття, в благородні характери куте,
Буде жить наше слово, як жити б з нас кожен
волів.

Я сто літ проживу. Маю в праці своїй насолоду.
Ще й сади посаджу серед степу, де вітер снує.
Чувш, друже мій, сила — в безсмертній потузі
народу,
В тому корені вічнім — безсмертя твоє і моє!

1948

СТЕПОВІ

Кавуни і дині на баштані,
Безгоміння степове моє.
Знову, як в рожевому тумані,
Золоте дитинство постає.
Пахли далі чебрецем манливим,
Трави піднімалися в росі,
І таким принадним та щасливим
Нам життя з'являлося в красі.
І чуття майбутнього тривожне
В блискавицях і в грозі жило,
Кожне почуття, бажання кожне
Било, як гаряче джерело.
Ой ті обрії, якими марив,
Ой ті далі, до яких летів!
Я вернувся. Трохи вже постарів,
Але, степе, ти помолодів.
По тобі прослались лісосмуги,
Перетнули грейдери чебрець,
Лінії високої напруги
По тобі прямують навпростець.

Був я скрізь. Багато світу бачив.
В серце увійшов безмежний світ.
Степе мій, любов моя дитяча,
Я тобі складаю нині звіт.
Я тобі сказати хочу, друже,
Як я вгору східцями ступав
І що мрій своїх дитячих, дужих
Я не розгубив, не розплескав...
Хочеш? Приведу синів за руку.
Хочеш? Книги покладу до ніг.
Невимовну я твою науку
Намагався справдити як міг.
Тільки ти не думай, що із фронту
Я у тил зібрався перейти.
Свіжим вітром пахнуть горизонти,
Знову на початку я путі.
То нічого, що в рахунку сорок,
Тільки б дух не гаснув, не марнів,
Тільки б був в порохівницях порох —
Для людей,

для себе,

для синів.

...А коли впаду тобі на груди,
На зелену плетеницю трав,
Я хотів би, щоб сказали люди:
«Чесно він своє відпрацював!»

1952

ТИ ПИТАЄШ — ЧОМУ Я ВЕСЕЛИЙ?

Ти питаєш — чому я веселий?
Я веселий тому, що здоровий.
Сонцем живлюся, вітром кріплюся,
Завжди на подвиг праці готовий.

Ти питаєш — чому я веселий?
Я веселий тому, що щасливий,
А щасливий тому, що щедрий,
А не заздрісний і не злостивий.

Ти питаєш — чому я веселий?
Я веселий тому, що вільний:
Можу гори й моря облітати,
Наче птах той меткий і сильний.

Ти питаєш — чому я щасливий?
Я щасливий тому, що багатий.
Я — господар в містах і на селах,
Маю все, що хотів би мати.

Я щасливий, бо чую силу,
Працю люблю і друзів маю,
Я веселий, бо старість немилу
Сміхом і жартами відганяю.

Маю здоров'я і вроду — радію,
Маю для пісні голос — співаю,
Маю снагу і потугу — не тлію,
Полум'ям чистим завше палаю!

1956

ЗВУЧИТЬ МІЙ ГОЛОС З ТЕМРЯВИ...

(З Аветіка Ісаакяна)

Звучить мій голос з темряви, з безодні:
«О істино свята, прийди, з'явись!
Тебе шукаю здавна до сьогодні,
Від мук мов скам'янів я, подивись!

Я йшов до тебе багатьма шляхами,
Та навіть сліду відшукать не зміг.
У тьмі, в блуканнях довгими літами,
Тебе не відшукавши,— я знеміг.

І хоч я хворий, стомлений, без сили,
Та вірю, що існуєш в світі ти.
Які ж тебе путі-дороги скрили?
О істино, молю, з'явись, прийди!

Знайду я сили, подолаю горе,
З ціпком піду я по землі блукать,
Щоб людству світло істини прозоре
Із полум'я життя свого віддать».

ЩЕ НЕ ВЕЧІР

Коли почнуть тебе не без причин
Припрошувати:

«Сядь та відпочинь,
Своє зробив ти, вже не ті літа,
Зима до двору скоро завіта...» —
Ти одкажи на ці недружні речі
Сільським прислів'ям мудрим:
«Ще не вечір!»

Коли потягне глянути назад,
На давню юнь свою, на білий сад,
Коли, немов льодовиковий глетчер,
Років тягар посунеться на плечі,
Відмов на всі ці підступи старечі
Простим, ясним і стислим:

«Ще не вечір!»

Не вечір, ні! Ще світить сонце нам,
Ще не поступимось своїм синам,
Ще чесні руки тягнуться до праці,
А розум ще прихильний до новацій
І серце в пориваннях молодечих
Нас кличе вдаль:

«Вперед, іще не вечір!»

1960

СПІРАЛЬ

Образи встають переді мною,
Мерехтять і гаснуть, як в кіно,
Тільки час невпинною ходою
Обертає землю, як давно.

Статуї, картини і портрети,
Зерна, зорі, звуки, імена —
У кружлянні вічному планети
Все тече й без сліду промина...

Перебіжні, як в калейдоскопі,
Ідоли, ікони та боги.
Той же час в нестриманім потопі
Їх створив і знищив — до ноги!

Осуди, огуди і обр́ази —
Все в невпинному мигтінні літ,—
Культи, догми, словеса і фрази
Облітають, мов кульбаби цвіт.

Що ж мені ти хочеш напропорочить,
Наймиліший, найзлісніший друг,
Що нема чого себе морочить —
Та ж орбіта, коло, повний круг?

Чим мені ти хочеш удружити?
Мов, не квапся, все було уже,
І не жити нам дано — кружити
Байдуже, байдуже, байдужé?

Сльози, грози, спеки і морози,
Чергування тиші і яси...
Та над всім — життя метаморфози,
Слід роботи, розуму, краси.

І тому в літописі планети
Труд і дія ставлять «ні» і «так»
І карбують у стрімкому леті
Вселюдської волі віщій знак.

Отже, ти, сперечнику,— не геній,
І у тебе правди — ні на цаль,
Бо життя у вихряві щоденній
Піднялось на ще одну спіраль.

Вік розширює орбіти.

Видно

Діяння очисної грози.
Але проминають не безслідно —
Образи, обра́зи, образі!

1962

НЕ ОСПІВУЙ...

І лампа до ранку горіла
Завжди на моєму столі...

*(З вірша «Не знаю,
коли закінчу...»)*

Не оспівуй нічної роботи,
Не гадай, як то добре воно:
Вже за північ, а в тебе навпроти —
Світло кидає пізше вікно.

Друже любий, і сам я доволі
Свою лампу нічну не гасив,
Двадцять п'яту годину у доли
Раз у раз я даремно просив.

Але скільки трудяг опівнічних
Із життя передчасно пішло,
Скільки, скільки питань споковічних
Нерозв'язаних в землю лягло.

Ні, мій друже, нехай буде бита
Ця стареча мораль, я скажу:
Ніч — для сну, а світання умите —
Для дерзань і для праці держу.

Все на місце стає на світанні,
Зір ясний і ясна голова,
Горизонти далекі й туманні
Розсуває уява жива...

1961

ДІАЛЕКТИЧНА ФОРМУЛА ЩАСТЯ

...Приходять час і природа — все забирають
потроху:

Енергію, порох завзяття, смак до праці і рух.
І рідшає буйне волосся, хитаються зуби до строку,
Роки пригашують розум і обезкрилюють дух.
Бачать погано очі, нещастя забрало ногу,
І Костомаха з косою ночами стука в вікно,
І розум — безсонний сторож — б'є у дзвін
на тривогу,

А діалектика щастя віщує мені одно:

Людина прагне до щастя, як птиця прагне до неба,
Немов ракета до сонця, як людство до нових днів.

І мабуть, таки насправді в діалектиці є потреба,
І формула щастя з'явиться, як фенікс, як птиця
Див.

Вона віщує надію, вона обіцяє завтра,
Вона дарує нам віру, творчий дає порив,
Вона осяває дорогу, як ніччю — далека ватра,
І я не ремствую, друже, що врешті її відкрив.
Читав я статтю ще в юності — потоки часу
не змили —

«Діалектична формула щастя» — автор її назвав.
Нехай це була лжемудрість, сон рябої кобили,
Та все ж я цю дивну формулу навіки запам'ятав.
Друзі мої кохані, люди мої дочасні,
Я не боюся смерті, хоч жити б я вічно рад;
Собі та іншим я зичу цю дивну формулу щастя,
Що означає відносність втіх, насолод і відрад.
Нехай стирається слово, притишуються бажання
І неповторний образ обертається в стереотип,
А все ж там новий є обрій, до істин нове сягання,
Є там нові висоти і гострий погляд у глиб.
Буде, буде для щастя влаштована наша планета,
Буде на мужню старість світити сонце моє,
Тому я і славлю нині усеньким еством поета
Діалектичну формулу щастя, що в світі все ж
таки є!

1963—1968

ЩО ТАКЕ ПОЕЗІЯ?

Що таке поезія?
Хто її знає!
Хто каже — правда,
Інший — краса,
Емоція — твердить третій,
Мудрість — мудрить четвертий,
Безкрайність — гадаю я.

Поезія?

Певно одне:

то — жага відкривань,
то — буяння сил
і повинь чуттів,
їзда у незвідане,
осягнення суцього...

Поезія —

звучання слів
на клавішах нервів,
карбування думок
на скрижалях вітру,
музика сфер
у космічній оркестрі.

Поезія —

гравюри ідей,
пастелі сумління,
портрети персон,
акварелі настрою,
технічна естетика стилю
і солоне мистецтво сатир.

Поезія —

білі й чорні хмари
на панелях душі,
екстатичні танці фантазії
на танцмайданчику тверезого

розуму,

тупотнява легінів-образів
на весіллі логічного.

Поезія —

снага і страждання,
ридання й радіння,
еманація розуму,
енергія серця,
мустанги волінь
у пустелі байдужості.

Поезія —

крилатий кінь мислі
і дика кішка інтуїції,
прожектор ученого
і сум неврастеніка,
терзанія закоханого
і осяяння генія...

І я,

ухопившись
за останню пір'їну надії,
з усіх сил поспішаю
за цією жар-птицею...

1968

КОЧІВНИК

Усе є рух. І статика нема,
А є частинок в русі рівновага.
В. Сосюра

Серед праці щоденної, звітів,
В наш осідлий, тверезий вік
Я помітив, так, я помітив,
Що в мені живе кочівник.

Звідкіля він, таємний, виник?
Де таївся цей давній ген?
Слов'янин, печеніг чи вікінг
Поривав мене ген-ген...

І чому дід Овсій подався
Вік тому в херсонські степи?
І чому дід Семен погнався
Аж в Сибір «вхопити тропи»?

І мене, не скажу, що мало,
За півсотні буремних літ,
Раз у раз по світу ганяло
І тягло в похід чи політ.

От і знову — куди й для чого —
У крові та у серці щем,
На які він кличе дороги
Під завією та дощем?

Натягнула уява віжки...
І давай! І уже несе —
Літаком, автобусом, пішки,
Залізницею чи шосе...

Ані відстаней, ні кордонів,
Ні шлагбаумів, ні загат,
Дух мандрівок тягне і гонить:
Здрастуй, Чорний Клобук, мій брат!

Здрастуй, друже білявий, Олеже!
І до тебе, Кайсине, теж
Я лечу, перетнувши межі,
Щоб сказати — дружба без меж!

А на завтра — в яке заріччя,
У яке чергове турне,
Із глибин якого сторіччя
Кочівник мене знов турне:

— Їдь! — І знов — машина, автобус,
Безплацкартний вагон, літак,
У субтропіки чи на полюс,
З кличем дружби чи просто так —

Підіймайся, бери валізку,
Одягай свій плащ-дощовик.
В путь нову, далеку чи близьку,
Пориває мене кочівник!

1973

МОНОЛОГ СТОЛІТНЬОГО

Я все узяв од тебе, буйний світе,
Все, що ти дав, усе, що дати міг:
Весну надій, духмяні квіти літа,
Плід осені й зими холодний біг.

Я все віддав тобі: життя столітнє,
Віддав натхнення, працю і любов.
Я мав од тебе і дари одвітні —
І мудрість книг, і затишок дібров,

Розмай степів, безкрайній простір моря,
Дітей і впуків, їхній плач і сміх.
Було всього — і радощів, і горя,
Війни і миру, прикроців і втіх.

Я заганявся в темний світ гордині,
Я знижувався майже до колін,
Я плив життям, плавцем по білій півні,
Я брів по нім — смиренний пілігрим.

Я був на хвилі, на шпилі, верхів'ї,
Я був на споді, в ямі, у багні,
Та завжди вірив людям в колективі,
Та я любив ті роки вогняні...

Я, мабуть, був по-своєму філософ,
Бо завше сенсу я в тобі шукав,

А сенс був тут — де роси і покоси,
Де шум дерев і пахощі отав.

Я за сто літ побачив кожну днину,
Хід революцій, схрещення епох...
А ще також шукав свою, єдину,
Але знаходив, правда, багатьох.

І теж не каюсь і не відрікаюсь,
Не буду йти відмолювать гріхи,
Я підбиваю підсумки і знаю,
Що вибрати треба — напрямки!

А головне — віддав я сили праці,
Ну просто гору праці я звалив,
Хоч і не мав похвал, ані овацій,
Лише свідомість, що с в о є зробив!

Рахунки зведено. Тепер ми квити.
Я не боюсь того, що зветься смерть,
Я все узяв од тебе, любий світе,
Я все віддав і ось відходжу геть.

Та чи відходжу? Діти є у мене.
Онуки милі, правнуки малі,
Вони іще раз ствердять достеменно,
Що я прожив недаром на землі.

1978

МОНОЛОГ ВОДИ

Я — вода.

Я народилась чистою.
Не для себе ллюся,
а для вас.

Озиваюсь мовою врочистою
І лише за правду,
 без прикрас.
Світ мене
 створив колись
 живою,
Щоб я бігла й вабила.
 Мене
На землі,
 на стежці водопою,
Жодна із істот
 не промине.
Наливає сонце з небозводу
Сил мені
 і чую я — земля
Казку про живу і мертву воду
Все частіше людям промовля.
Я — вода.
 Я чиста й чесна в і т а,
Я в тривозі, у чутті біди,—
Чи ти бачиш,
 окаянний світе,
Що все більше
 мертвої води?
Чом замулені мої криниці,
Чом скаламутніли джерела,
Чому не купають крила птиці,
Чом осуга ріки затягла?
Чом озера, мов посліплі,
 лупають,
Глухо море
 проклинає зло,
Чому океани не дохлюпують
До зірок,
 як то раніш було?

Я — вода.
 Не нафта й не олія.
Я волаю, але й ти волій:
Мертвоти сама я
 не зділю,
Ти — долай,
 допоки ти водій.
Хочеш ти
 ковток водиці чистої,
Щоб була я вічно молода?
Чоловіче,
 я сама не вистою,
Ти рятуй мене,
 бо я — вода!

1975

МІНІАТЮРИ

1

Не зупинити неповторну мить
І бистроплинних років не спинить.
Вони летять, летять без вороття,
Вони, як тінь хмарини над полями...
І ось я вже вимірюю життя
Не власним віком, а синів літами.

2

Любих рук цілющі долоні
Поклади на гарячі скроні,
Зазирни у безтямні очі,
Поцілуй у засмагли губи,
І скажи, якщо хочеш,— хочу,
І скажи, якщо любиш,— любий!

3

Не треба поз, не треба фраз,
А щоб не тліло, а горіло,
Ти повсякдень і повсякчас
Роби своє щоденне діло.
Якщо письменник — то пиши,
Якщо різьбяр — різьби до скону,
І знай: для совісті й душі
Немає вищого закону!

4

Іди до природи,
Іди на природу,

Шукай з нею згоди,
Люби її вроду.

5

Тріолети, терцини, сонети,
Вічні змаги за правду й красу,
О поети, ви — коні планети
У швидкій колісниці часу!

ДИСТИХИ

*

З часом я здавна борюсь, з ним ворогую нещадно,
Іноді перемагаю, частіш — переможений сам.

*

Драми, трагедії, фарси,— рай для актора на сцені.
Що ж то за дикі актори товпляться в мене в душі?

*

Що тобі, слово, потрібно, щоб ти в піднебесся
злітало?
— Крила потрібні мені, крила ж уява дає.

*

Критику! Замість митцеві крила вчепити орлині,
Ти, скубачу необачний, пір'я висмикуєш з крил.

*

Якщо вже віри не ймеш в ніщо, молодий нігілісте,
Чом же так міцно повірив ти у самого себе?

*

Праце щоденна, тобі я вклоняюся вдячно,
Адже насправді з нічого ти сотворила мене!

1967—1968

ПІСНІ

* * *

Осіпають листя віти
Осіннього клена.
Я ж хотів би зеленіти,
Як сосна зелена.
Я хотів би молодіти,
Одягшись у хвою,
Я хотів би гомоніти,
Як бори зимою...

Пролітають над полями
До вирію птиці,
Залишаються з піснями
У полях синиці.
І мені стають в потребі
Мотиви розлуки.
Журавля б хотів я в небі
І синицю в руки.

Знов повернуться весняні
Години погожі,
Заспіва пісень кохання
Соловей до рожі.
Придорожній клен в зелене
Убрання вбереться.

Тільки молодість до мене
Повік не вернеться!

1939

БЕРІЗКА

Кожен вечір дожидаю —
Вийдеш ти чи ні?
Кожен вечір виглядаю
У далечині.
Бачу: в білому убранні
Край твоїх воріт
Хтось в неясному смерканні
Все стоїть, стоїть...

Чи не ти мене чекаєш
В сумі самоти?
Я лечу і повертаю —
Ні, не ти, не ти...
Край воріт, сумна і мила,
В білому вбранні,
Жде мене берізка біла
У самотині.

Скільки раз імла вечірня
Маяла крильми,
Скільки раз берізка вірна
Виглядала з тьми.
Ти ж десь довго загулялась,
Не вернулась в дім.

Ти берізкою зосталась
В спогаді моїм!

1941

ЗЕЛЕННЮ І ЗОЛОТОМ...

Зеленню і золотом
День горить,
Хороше і молодо
Нині жить.

Вітер перехитує
Верб гілля,
Молодість напитує
Весілля.

Чари, чари, чарочки,
Всюди чар...
Кинула чорнявочка
В серце жар.

Мала мати донечку
Молоду
Та й купала донечку
У меду.

Та й зростила вишнею,
Ягодою,
Та й красує пишною
Вродою.

«Майє, Майє, Майєчко!» —
Кличу я,
Та даремна баєчка —
Не твоя!

В клечання вбирається
Вся земля.
На селі гуляються
Весілля!

1941

ЗА ВІКНОМ

За вікном,
За вікном за освітленим, мила,
Де шумів
Про кохання розлогий горіх,
Там моя,
Моя юність самотньо бродила
Під вікном,
Де світив
Зір очей темно-карих твоїх.

За вікном,
Там надія не раз помирала
І жила,
Там, де падало світло снопом...
І, можливо,
Кохана про те і не знала,
Скільки я вечорів
Проблукав під знайомим вікном.

За вікном,
За вікном заплелись силуети...
І війна...
Ми обоє в боях, у вогні...
І не раз я на фронті
Шукав тебе — де ти?
Все в боях, у вогні,
А думки — при твоєму вікні.

За вікном
Пролетіли літа, мов ракети,
Затиша дітвора,
Заколисана сном...
Чом же я
Все шукаю твого силуета,

Як колись,
Як давно,
Під твоїм незабутнім вікном?

1967

* * *

(На народний мотив)

Похилився явір на яблонию.
— Чом ти зажурилась, мила доню?
Чи за білим цвіттям, що зів'яло,
Чи за теплим літом, що пропало?

— Не за білим цвіттям, що зів'яло,
Не за теплим літом, що пропало,
Болить моє серце за моїм шугаєм,
Що дала хустечку з білим краєм.
Ой пішов чорнявий в путь-дорогу,
Полишив для мене сум-тривогу,
Десь тепер він ходить за розмаєм,
Десь хустечку носить з білим краєм.
Прилітай же, пташко, раптом літом,
Повідай, де милий ходить світом,
Чи він на Вкраїні, чи він за Дунаєм,
Чи верне хустечку з білим краєм...

1946—1950

БАЛАДИ

БАЛАДА ПРО КОМАНДАРМА

Дрімає придніпровський степ,
Чекаючи на свіжий ранок.
Прийнявши рішення просте,
Виходить командарм на ганок.
Вкладає ноги в стремена,
І кінь, схитнувшись недарма,
Копитом бити почина,
В сідлі почувши командарма.
Він їде на розвідку сам,
За ним лиш вірний ординарець,
Їх путь — в перелісках, в лісах,
Де ворог причаївсь, як заєць.
Позаду — битви і фронти.
Один Махно лиш недобитий.
Чом, командарм, в задумі ти,
Гучною славою укритий?
А ранок визріва давно,
І командарм в село в'їжджає,
Аж бачить — тут махновська згряя
І сам здивований Махно
На мить нерушно застигає...
«Це ж командарм! — Махно гукає.—
На коні, хлопці, взяти вмить!»
Та командарма вже немає,
Лиш слідом пилюга курить...
З ворогом ворог лицем до лица:
«Взяти, схопити цього молодця
Живого чи мертвого! Ждали давно!» —
Гукає Махно, лютує Махно.
Та кінь командармів бистрий, мов птах.

Махновська погоня біжить по слідах.
Кінь бистроногий, птицею линь!
Од кулі махновської падає кінь.
Щастя вело командарма завжди,
І вірна рука виручає з біди.
Зліта карабін, і він бачить здаля —
Одного махновця приймає земля.
І знов притиска до плеча карабін,
І знов, похитнувшись, падає один.
Останній поводдя дає коню
І швидше втікає, мов од огню...

Червоний загін виїжджає на шлях,
Життя командарма у вірних руках.
І, вперше оглянувшись, він поміча,
Що кров цебенить у нього з плеча,
Він свіжий патрон до ствола вганя
І з сумом спиняється проти коня.

Розвідка вернулася до штабу в село,
Ворог розвіданий — втрат не було.
Лиш куля засіла в плечі... Не зважай!
Бійці революції, коней сідлай!
І знову на хитрого ворога в рейд,
І знов їх веде командарм уперед!

1936

БАЛАДА ПРО СОН

Потомилися коні,
Потомилися люди
Від боїв і дороги важкої.
Їхні голови сонні
Опадали на груди
Й застигали в німому спокої.

Вів Будьонний загони,
Бойові ескадрони,
У страшні і запеклі атаки.
Добре білих рубали
Та від спраги мовчали,
Мовчки в січу скакали рубаки.

Сон із сідел їх кидав,
Він би ворогу видав —
Пальці зброю не в силі тримати.
Аж почули відразу —
Дав Будьонний наказа:
«Всім до одного з коней і — спати!»

Він дає на спочинок
Двісті сорок хвилинок.
Спать чотири години — не жарти...
У вечірнім тумані
Хилитались, мов п'яні...
Як же всім? Та чи можна без варти?

Командир крутить вуса:
— Вартувати беруся
Сам я. Ворог не знайде дороги.
— Ач, який невгомний,—
Кажуть хлопці,— Будьонний...
— Постріл буде сигналом тривоги.

Об'їжджає Будьонний
Табір стихлий і сонний,
Чуйно слухає степу музику.
Місяць танчик заводить,
Все за хмари заходить,
То прогляне, то зайде — без ліку...

Ось проглянув неждано —
Промінь ліг на Івана.

Спить боєць, та й вві сні не вгавас.
Руки в нього — напруга,
В одній чомбур, а друга
Шаблю міцно-преміцно тримає.

Он лягли край долини
Дві дебелі дитини —
Повкладались «валетом» у згоді.
Сплять, горілиць упавши,
Ледве коней прип'явши,
До ноги прив'язавши поводдя.

Он ще інша картина:
Підібгавши коліна,
Здоровенний хропе козарлюга.
З кулеметом обнявся,
В ручки пальцями вп'явся,
Мов чепіги тримає від плуга.

В балці квіти поблякли,
Де хто ліг — там і вклякли.
Ну вже й спали — поглянути мило!
А хропли, а здригались
Так, що птиці жахались,
Так, що зорі у небі тремтіли.

Командир задивився
Та й на луку схилився, —
Кінь ступає собі без упину.
Мов спокою чатинник,
Відміряє годинник —
Другу, третю, четверту годину.

Хто це в темряві свиснув?
Місяць променем блиснув...

Офіцерський роз'їзд край дороги.
І Будьонний із маху
Поціляє в папаху —
Постріл, постріл сигналом тривоги...

Ех, схопилися друзі
У завязтті, в напрузі
І як вихори — в сідла, на коні...
Добрий сон на привалі!
Знову в битви тривалі,
Знову гострі шаблюки — в долоні.

Знов полки й ескадрони
В битвах водить Будьонний,
Нищить білогвардійців доценту.
...Був цей випадок в полі,
Та прийшов мимоволі
До співця — і втілює в легенду.

1940

ГУЦУЛИ

Чия це стрілянина в горах,
Що йде від неї відлунь-дрож,
Де рине поміж скель суворих
Рвучкий і дикий Черемош?
Чому дощем падучі зорі
Летять на зорану межу?
А що за стрілянина в горах,
Про те я людям розкажу.

Ще в ті часи, як пан у злобі
Топтав Гуцульщини краї
І продавав по всій Європі
Гуцульські шитва, як свої;

Ще як гуцул за дні робочі
Ні хліба, ні добра не мав,
Був день один, що сонцем в очі
Всім можновладцям поціляв.

То був день Леніна. Гуцули
Здавна цей святкували день.
Йшли в гори, й верховини чули
Слова нечуваних пісень.
Гуцули брали самопали,
Здійнявши цівки вверх, до зір,
Салют давали й поціляли
Стовідгомоном в серце гір.

Громи ті чули в бідних хатах,
Ті сальви слухав друг і брат,
І ймення Л е н і н у Карпатах
Луною линуло стократ.
Бо знали: знамено червоне
Замайорить панам на злість,
Бо знали: панство беззаконне
Солоно вип'є й гірко з'їсть
За кров мужицьку і за муки...
І сталось так.

Тому в цей день
Гуцули, взявши кріси в руки,
Дають салют.

Луна ген-ген
Відносить постріли у горах,
Ліси проймає відлунь-дрож,
Де рине в струменях прозорих
Рвучкий і дикий Черемош!

1940

БАЛАДА ПРО ГВАРДІЙЦЯ

Між правобережних горбів і курганів,
Плацдарм захищаючи, бився Степанів.
Вже мало бійців залишилося з роти,
З геройської роти, із мотопіхоти.
Щоб жменьку героїв змести до останку,
На них насували лавиною танки,
Десятки страховищ і злива огню,
Та серце солдата міцніш за броню!

І мовив комроти, від пилу зчорнілий:
— Фашистських атак ми немало відбили
І ще доведеться відбити немало,
Та де ми, гвардійці, в бою відступали?
Згадайте про бій за Москву на узліссі,
І як там стояли на смерть двадцять вісім,
За ними — Москва, а за нами — Дніпро,
Лани України і наше добро...
Не можна, солдати, й на крок відступати,—
Так будемо, друзі, до скону стояти!

І знову насунувся шквал-круговерть,
Повзли сорок танків і сіяли смерть.
І воїни мертвими в битві лягли,
Свої ж землі — ні вершка не дали.
І крикнув Степанів у сіль телефонів:
«Лишивсь я один і п'ятнадцять патронів.
Прощайте, гвардійці!..» Розмова урвалась,
А слава героя навіки зосталась.

Здригалися кручі від гулу і топу,
І танки важкі проповзли край окопу.
Ще билось серце і слухались руки,
Як мови чужої почулися звуки.

Тоді із землі на шляхах перехресних
Підвівся Степанів як втілений месник
І вдарив впритул на фашистських чортів.
П'ятнадцять патронів — п'ятнадцять катів
Упало на землю, щоб більше не встати:
Він дорого вмів життя продавати!
Живим його взяти зібрались? Ось плата:
Гвардієць підняв над собою гранату
І кинув під ноги: «Не здамсь ворогам!»
Та разом з катами загинув і сам.
Про наших героїв правдиві билини
Хай люди узнають, легенди хай линуть.
Між славних героїв Дніпра, між титанів,
Навіки безсмертний гвардієць Степанів!

1943

БАЛАДА ПРО ЧОРНОМОРЦЯ

Скільки пройдено Чорноморцем
Нелегких солдатських доріг!
Тільки рани, було, загояться,
Повертався він до своїх,—
До свого ремесла воєнного,
До труда свого цілоденного,
Де, на самім його денці,
Перемога зріла в кінці.
Але от надійшла саперові
Урожайна його пора,—
В ніч осінню і чи не першими
Підійшли вони до Дніпра.
Скільки мріяно-перемріяно
Про оці береги старі,
Скільки верст було переміяно,
Поки вбачено на горі

Силует Кобзаря.

На острові,
Перевозам почавши лік,
На рибальському човнику простому
Чорноморець плив на той бік.
Од ворожих мін залітання,
Від снарядів — фонтани води.
Він возив усю ніч, до світання,
Хлопців наших туди й сюди.
Бій кипів на правому боці
І плацдарм розширявся й ріс,
А фашистам, як сіль у оці,
Переправа і перевіз.
І тому, ніби зараз бачу,
Б'є, мов гейзери, глибина,
Заворожений човник наче
То потоне, то вирина...
В Чорноморця — спокійна вдача:
Він в окопчику закуня,
Перележить годинку тихо
І — за весла, й на правий знов.
Я і сам тим човником їхав
І сум'яття в собі боров.
І не тихнув бій за горою,
Й переправу правив сапер.

Тут зійшла його Зірка Героя,
Що сіяє і дотепер!

1944—1978

ПРИТЧІ

ПРИТЧА ПРО КАМІННЯ

Два чоловіки, з волі чи з неволі,
Каміння мали знести геть із поля.
Один оглянув ділянку свою,
Уздрів великий камінь на краю,
А далі в полі — скільки оком кинь —
Дрібне каміння, нарінок та ринь.
І він поклав собі за справу честі
Найважчий камінь спершу перенести
І, повний сили й прагнення, підвівсь,
Натужився, підняв і переніс.
А потім взявся поспіль за роботу
І перетяг завиграшки дрібноту;
Хоч і яка дрібна та марудна
Вона йому здалась — та не трудна.
Другий не мав ні волі, ні терпіння.
І в нього різного було каміння,
Але була у сні й покорі воля,
Тому великого він не оглянув поля,
А все носив дрібненькі камінці,
Що ніби і не важили в руці,
Коли ж великий камінь він спіткав,
То, як не тужився, а не підняв...

І я стою — вінець творіння —
Серед громаддя скель, серед каміння
І говорю до гір, що стали грізно:
«Мерщій за діло, ще не зовсім пізно,
Бо гірко, якщо сила є в руці,
Весь вік посить маленькі камінці!»

1939

ПРИТЧА ПРО КОЗУ І СІНО

Прийшов Ничипір до попа
Та й став йому жалітись:
— Ой, доля, батюшко, сліпа —
Не знаю, де подітись.
У хаті брудно, тіснота
І злидні злі від роду.
Ну каторга, а не життя,
Хоч головою в воду!
Гризе дружина день при дні,
Голодні плачуть діти,
Порадьте, батюшко, мені —
Ну, що його робити?
— Чом не порадити! Я — за,
За те, щоб помагати.
А що у тебе є? — Коза! —
Візьми козу до хати! —
Узяв козу Ничипір. Бруд
І сморід, як у стайні.
Він знову вирушає в путь
Порад просить негайних.
— Ще лихо збільшилось моє,
Я знов до вас уклінно.
— Чи є у тебе сіно? — Є! —
Бери до хати й сіно! —
Як зажили на новий лад,
Заголосила Векла:
— Коза, помиї, діти, гвалт,
У хаті — гірше пекла! —
І знов Ничипір до попа:
— Так мучитися доки?
— Козу і сіно — геть! Ступай,
Позбудешся мороки...—
Ничипір викинув козу,
І сіно полетіло,

І в хаті — зверху і внизу —
Одразу посвітліло...
Він до попа, радий украй:
— Сказать спасибі — мало!
У хаті зараз — просто рай,
Так чисто й світло стало!..

1946

ПРИТЧА ПРО РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

— Тільки я! Утвердитися в світі,
Записати в нім своє ім'я! —
Так міркують не одні лиш діти
В світі, де панує власне «я».

— Я і світ! Серед стихій великих
Інший вимір виснувався з літ.

Проти себе готував я ліки:

— Ні, мене замало! Я і світ!

— Світ і я! Виповнюючи строки,

Так учили люди і сім'я,

Праці додавалися уроки:

Колектив, народ, суспільство, я.

— Тільки світ? На цьому зупиниться?

Теж не згоден. Множиться мій рід...

В світі я не можу розчиниться!

— Головою впершись в небозвід,

А ногами — в землю. І одначе

Все ж приходять ствердження моє:

— Тільки світ, мій дорогий юначе,

Він в мені, а я у ньому є!

1976

ПРИТЧА ПРО РЯДОВОГО

Командир зготував до бою роту,
Знав, що буде смертельний бій,
Знав, що його завдання достоту —
Самому підняти роту на бій.

Вбито комроти в початку бою,
Взяв на себе команду комвзвод
І веде її на штурм за собою,
І в розпалі бою пада комвзвод.

Тоді настає черга сержанта.
Командує: «Рота, за мною!» сержант,
І далі веде крізь вогонь команда,
Та смертю хоробрих пада сержант.

Солдат — не олов'яний солдатик,
Особа, характер — солдат рядовий!
Немає сержанта. Попереду стати
Мусить не хтось, а солдат рядовий!

В атаку іде поріділа піхота,
Кличе вперед рядовий на чолі.
І перемогу виборює рота
З новим керманичем на чолі.

Кожному з нас у житті рядовому,—
Бій то запеклий чи мирні труди,—
Скільки траплялось в ладу бойовому:
Ведучий упав? — Уставай і веди!

1976

БАЙКИ

УДАВ І СЛОН

Один у пралісах Удав
Чималий апетит придбав:
Спочатку кроликів хапав,
А потім — гав.
Кролів він убивав гіпнозом —
Удава погляд їх проймав морозом,
І бідні кролики пропащі
Самі йому стрибали в пащу.
А гави зграями літали
І резолюції писали:
«Геть людожера!»

Та Удав
На грай вороній не зважав,
А прямо з пір'ям їх ковтав...
Других звірят прохав він сісти
І довго речі говорив
Про те, чому їх треба з'їсти,
І тут же — їв.
І так розбійник знахабнів,
Що міри знати не хотів,
А з'ївши дріб'язок сповна,
Задумав проковтнуть Слона.
Замало кроликів, ворон,—
Тепер йому до смаку Слон!
А Слон презирливо сказав:
— Не по зубах ти здобич взяв.
Ось тобі розплата,
Гадина проклята! —
Ногою став
І розтоптав.

Лишились від Удава —
Смердючий слід, лихая слава...

Мораль в цій байці всім ясна:
Не лізь, гадюко, на слона!

1942

ЛУКАВИЙ ДРУГ

Був друг у мене, приятель хороший.
Я не жалів йому ні книг, ні грошей,
Він в мене пив,

він в мене їв

І спать лягав, коли хотів.
Захолодіє. Що за лихо,—
Пальто моє вдягає тихо,
І я мовчу... Заради друга
Не жалко ні коня, ні плуга!

Як він красиво говорив!
Збереться гурт, тече розмова
Про честь, про щирість, вірність слова...
За це я друга й полюбив:
Як він красиво говорив!

Щоправда, іноді мені
Приносили чутки гіркі, невтішні,
Що ніби друг говорить лишне
Про мене, про мою сім'ю,
Ба навіть і про честь мою.
Там натякне, що добрість голубину
Не тільки я, але й моя дружина
Йому виказує... А там мій вірш
Спаплюжить, ворога не згірш,

Там те, там се... Та од пліток брудних
Я одвертався сам і одмовляв других:
«Не вірте їм! Ет, заздрість — річ тяжка —
Клепають на дружка».

Аж раз я одягнув пальто,
Те, що мій друг вдягав недавно.
Дивлюся — лист. Читаю — хто
Писав цей наклеп лихославний?
Моїм пером і по моїй бумазі
Розвезено баюри грязі.
Про мене писано, — ой ненько, —
Що я, мовляв, крамольник зроду,
Що галстуки носить синенькі
Я не дарма взяв моду,
Що з злодіями я спізнався,
Призначення на фронт боявся,
Що свій останній вірш я взяв
І просто в Пуценка списав...
Ну, словом, сім мішків

гречаної наплів він вовни,

Та всі неповні.

Та хто ж писав цю підлу штуку?

Здається, упізнав я руку...

Ну, ясно — твір пройдисвіта-дружка:

Його ж і стиль, його й рука.

Підлоти я не виношу з природи

І другу показав —

поріг, а потім сходи...

Таких немало друзів є,

Що він і їсть у вас, і п'є,

А потім за добро і ласку вашу

Безсовісно плює у кашу.

1944

СВИНЯ-РАДІОАМАТОР

Свиня любила музику і танці.
Бувало, радіо включає рилом вранці
І у блаженному півсні
Аж мліє — слухає пісні.
Втішається...

Свині байдуже,
Що птицям спати хочеться, ще й дуже;
В барлозі лежачи, вона тихенько охкає,
Під легку ж музику
од втіхи навіть рохкає.

І так — щодня...

Чи хто з гусей хотів
Вислухувати музику і спів,
Йй все одно.

В свинячому багні
Аби була потіха йй, Свині...
Сусідня Гуска лиш зробила жест —
Свиня відразу ж о д в е л а протест:
«В своїй господі
Я хазяйка. Годі!»

Свиня зібралась на курорт.
Зітхнули птиці: «Хай йй чорт!»
І кури, гуси й гусенята
Од радості пішли гукати:
«Кінець нарешті нашим мукам,
Кінчилось мордування звуком!
Ну й виспимось ж без Свині...»

Аж ні!

Свиня зробила як уміла:
У сажі радіо включила,—
Мовляв, щоб злодії не лізли у квартиру,—
І виїхала потай миру.

Свинарник замкнуто наглухо,
Але не замкнуто у птахів вуха.
Як гусям ті безсонні ночі вадили,
А бідні кури
 просто з сідал падали.
А радіо гримить,
Не тихне ні на мить,
І лине звуків плин
З шести до двох годин,
Поки Свиня в купальнім антуражі
Маніжитья на пляжі...

Ця байка радіо хулить не наміряється,
Вона до деяких сусідів підбирається,
І то лиш до свиней,—
 що візьмеш зі свині?
Але щоб у людей
 таке траплялось — ні!

1955

ЗОЗУЛЯ

— Не знаю, нащо ви, сестриці,—
Зозуля говорила птиці,—
Гніздечка мостите щорік.
Ви подивіться лиш на мене:
Мій дім — все царство є зелене,
Я діткам загубила лік.

То сяду у гніздо до брата,
То покладу яєчка в свата,
А потім глянь: росте дитя!
І дядько, й дядина годують,
А власні дітки голодують,
Аж доки випадуть з гнізда.

То затишок знайду в сестриці...
Такій моторній молодиці
Що варто двох прогодувать?
Вона працює день і ніччю,
А я то сплю собі за піччю,
То вчуся в самоті співать...

Не маю клопоту ніколи —
Дітей пороздавала в школи
Та рознесла в чужі сади.
Сама ж вберуся — і до птиці,
На танці, співи, вечорниці...
Життя веселе — хоч куди!

На жаль, такі сестриці-зозулиці
Трапляються не тільки поміж птиці!

1948

БАРАН

В лісгосподарстві Лев,
Як у своїй господі.
Велося там незле
Леву-воеводі.
Він був у курсі справ
Хазяйства і політики
І звірів закликав
Завжди до самокритики.
На зборах лісових
Гукав: «Гей, звірі, чуйте,
Якщо я схибив десь,
Нещадно критикуйте!
Я буду вдячний вам,
Люблю критичне слово

І хиби виправлять
Візьмусь обов'язково!»
І Лис раніш усіх
У бій пішов хоробрий
І Лева крив, як міг,
Що він, мов, дуже добрий...
А молодий Баран
Візьми і бовкни здуру:
«Лев — самодур, тиран...»
І зразу ж втратив шкуру...

У лісі так бува,
Там звичаї звірячі,
А наш от голова,
Він — лагідної вдачі!..

1960

ЖАРТИ

ЛЕДАЩО

Було це за царя Панька,
Коли була земля тонка.

Запріг дядько коня в бричку
Та й везе, сердитий,
Лінюха-синка до річки,
Щоб його втопити.
Аж назустріч їм сусід
Трапився в ту пору:
— Куди, кумоньку, чуть світ
Поспішаєш з двору?
— Та везу синка топити.
— Що ти, куме, нащо?
— Працювати не бажає
Чортове ледащо!
— То віддай,— сусід прохає,—
Мені свого сина.
Може, з нього люди будуть:
Ще ж воно дитина...

Тут і син піднявся з воза,
В розмову встряває:
— А яка у вас робота?
— Роботи немає.
Знай собі до столу сісти
Вареники їсти.
Тільки треба нахилитись —
В сметану вмочати...

— Ще й вмочати, нахилятись,
Боже, скільки діла.
Ні, вези топити, батьку,
Топи мене сміло!

1946

РОЗСУДИВ

Така пригода на селі,
Що всюди гнів і жаль:
Дружину з ревнощів убив
Іван, кривий коваль.
Як носить злодія того
Й не проковтне земля?
Зібрався сход. Судив, рядив —
Повісить коваля!
І справедливий вирок цей
Підтримали усі,
Аж до громади слово взяв
Премудрий дід Мусій.
— Невірно судите, дядьки,
Де ж ваша голова?
Коваль-то у селі один,
А бондарів аж два...
То як же ми без коваля,
Питаю, будем жить?
То краще бондаря убить,
А коваля лишить...
— Розумна річ, правдива річ,—
Громада промовля...
І вбили бондаря мерщій,
Лишивши коваля!..

1946

НЕ ЧУЮ...

Став сповідати піп дяка,
Випитувати став злегка
Про різні справи нехороші:
— Ти, дяче, крав у церкві гроші?

Та враз оглух тетеря-дяк,
Руками крутить так і сяк,
Поклін кладе ошую:
— На цьому місці аж ніяк
Я, батюшко, не чую.

— Невже не чуєш? — каже піп.
— Не чую зовсім, — дяк в одвіт. —
Не вірите, стривайте,
Самі сюди ставайте.

Став сповідати дяк попа,
Так обережно приступа
Із хитрістю всією.
— А що робили ви, — пита, —
З дячихою моєю?

Почервонів з натуги піп,
Забулькотів, немов окріп, —
Прийшлося йому до скрути:
— Нічого ж тут не чути!

— Не чути, значить? — дяк пита.
— Не чути, — піп відповіда.
— Тоді ми з вами — квити,
Ходім в олтар служити...

1946

«НЕ З ВАШИМ ЩАСТЯМ, ДЯДЬКУ!»

Ходив чумак у Крим по сіль,
Збив постолі і ноги,
Але нарешті час наспів —
Вертається з дороги.

Була дружина в чумака,
Сказати правду, — клята.
Зустрів тут небіж, натяка:
— Слаба... з хреста мов знята...

— То, може, той... То, може, те... —
Чумак йому белькоче,
А той зітхнув лише, проте
Утішить дядька хоче:

— Е ні, одужала, встає,
І дома все в порядку. —
І співчутливо додає: —
Не з вашим щастям, дядьку!

1960

МІСЯЦЬ ЧИ СОНЦЕ?

Плівся п'яний та в калюжі
Ліг відпочивати,
І другий п'янюга з шинку
Кривуля до хати.
Мабуть, добре неборака
Залив собі очі,
Бо не може одрізнити
Білий день від ночі.

Та й натрапив на другого:
— Встаньте на хвилинку! —
Той зо сну очима лупа:
— А що тобі, синку?
— Не второпаю, далєбі,
Чи ява, чи сон це?
Що воно у небі світить —
Місяць а чи сонце? —
Позіхнув другий спросоння:
— Оце ж бо, сердешний,
Знав у кого запитати,—
Та я ж нетутешній!

1960

ЗАГОВОРИВСЬ

Оце, кохані, я доживсь,
Що просто серце крається,
До того вже договоривсь,
Що запліт язикається...

Колись до бесіди охоч,
Тепер не те висловлюю,
Лише почну, і хоч-не-хоч,—
Всі пута пересловлюю...

Та що язик? А очі, слух?
Ресурси й тут кінчаються:
Візьму газету я до рук,
А вже й злиши очаються...

І телевізор тільки злить,
Але ніяк не радує:

Подивлюсь — болова голить,
І спати йду з досадою...

Таких сюрпризів п'їм і ю
На старість повну дозу!
В кафе замість шартрезу п'ю
По шкляночці склерозу!

1969

ОДИ

ОДА КОСМОНАВТАМ

Спасибі вам,
 мої молодші сучасники,
Ви підняли вище
 мою сивіючу голову,
Я відчув в собі сили
 в розумовий піднятися космос,
Я відчув себе
 необхідним мікроном Всесвіту.
Ви відкрили землянам
 нові океани краси,
Ви сказали уперше,
 що звідти, з космічних висот,
Наша рідна земля
 у блакитнім своїм ореолі,
В різнобарвному одязі —
 невимовно прекрасна.
Довели ви безспірно,
 що простір служитиме людям,
Будуть людям підвладні
 мікро- і макрокосмос.
О небесні брати
 і небесна сестриця Валя,
Космічне сузір'я
 піонерів і першопрохідців!
Я тепер ще сильніше
 вірю в безсмертя людини,
Я ще більше обожнюю
 розум і руки трудящі,
Я тепер ще певніше
 відчув всеосяжність науки,

Я упевнився ще раз
в могутності колективу.
Я відкрив тебе знову,
моя перспективна плането,
Я відкрив тебе серцем,
щоб дати твій обрис і образ.
З стартового майданчика
країни соціалізму
Будуть, будуть розгадані
всі таємниці і дива!
Я дожив до нової епохи
в житті і мистецтві,
І тому не боюся
бездонної пащі смерті,
Я — частинка безсмертної дії,
Я — частинка безвічного руху,
Я — володар матерії!

Спасибі вам, космонавти!

1964

ОДА НА ЧЕСТЬ ДЕРЕВА

Люди!

Не палить дерева!

Ось-ось буде винайдена

сонячна машина,

Що перетворюватиме листя на їжу.

Коріння каже:

«Пийте на здоров'я мій сік».

Стовбури:

«Візьміть мене на штучні волокна».

Зелене листя:

«Читайте меню,

Люди, дивіться:

 зелені солдати
Стали безконечним шерегом,
 захищаючи нас від радіації,
А Волгу й Дніпро, всю земну кулю —
 від висихання.

Погляньте на північ:

 тайга,—
Розлінований зошит,
Куди діти вписують перші карлючки,
А поети — геніальні вірші.

Ліси —

 чудесні книги
 в зелених палітурках,
Велетенські книгосховища
 Ленінської бібліотеки,
Згустки вікової премудрості,
 заповідники здоров'я.

Сади

 — концентрація енергії сонця,
Окраса голубої планети,
 комори природи,

Зелене вбрання

 від Буковини
 до Тихого океану.
Люди, не будьте дикунами й самогубцями!
Люди, бережіть дерево!

1962—1963

ОДА БІБЛІОТЕЦІ

Тільки той,
Кому загрожує
Втрата найдорожчого,
Відчуває всю його цінність.

Я мав загрозу
Втратити очі
І тоді лиш відчув,
Що моє все життя —
Це зоріння, зір і зіркість,
Це — прагнення світла,
Заперечення тьми.

Я мав загрозу
Втратить тебе,
Дорога книгозбірне,
— мій духовний зоре,
— скарбнице розуму,
— пам'яте серця,
— засіко врожаю
вікової мудрості людства.

І коли
 новий Герострат
Захотів пустить тебе димом,
Я відчув
 пезмірність утрати.

Я відчув, що втрачаю:
 — храм культури народу,
 — завод, що виробляє щастя,
 — дім побачень із мудрістю,
 — розподільник радості.

Я відчув, що втрачаю:
 — комору моєї мислі,
 — золото поезії,
 — діаманти чуттів,
 — креслення мрій,
 — оселю мого безсмертя.

Я відчув, що це замах
 — на духовну культуру народу,
 — паспорт існування нації,
 — на атестат зрілості
 людини, народу, людства.

Люди!

Бережіть бібліотеки,
як бережуть

— елеватори з хлібом,
— сейфи банків,
— скарби музеїв,
— картинні галереї.

Адже то — золоті фонди
чуття і розуму,
— літописи праці,
— письмена вічності.

Люди,

будьте обачними!

1964

ОДА ШВИДКОСТІ

Де заходу даль догорає,
Як буро-багряна ріка,
Туди мене щось пориває —
Давайте скоріш літака!

Хутчіше, не втратити б миті,
Ніщо нас не спинить, ніхто!
Які там залізнії ниті,
Хіба що найшвидше авто.

Скоріше, як можна скоріше
До ще не досягнених мет!
Спішу, не бажаючи тиші,
А грому і свисту ракет.

Конструктори, де першовзори,
Де мислі шалений розбіг,

Індивідуальні мотори,
Щоб с а м полетіти я міг!?

...Але як по правді і вільно,
То, люблячи всякі путі,
Хотів би я пішки, повільно
По рідних просторах пройти.

І навіть не в чоботях — босим,—
Хай вітер і злива гуля!
Зарошено і стоголосо
Озвися, кохана земля!

1967

ОДА ЛЮДИНІ

Як уявлялась ти, людино,
Якою бачилась у млі,
Чом геній вірив неуклібно,
Що «будуть люди на землі»?

Новим наповнюється змістом
Людина у двадцятий вік.
Револьюційним гуманістом
Йй Ленін бути передрік.

Іще поганяють гони й версти
Раби й нероби, сили тьми,
А ми утверджуем братерство,
Свободу й рівність між людьми.

Готують хижі потай миру
Усеруйнуючу війну,
А вісники труда і миру
На щастя орють цілину.

У міжпланетні океани
Злітають мудреці, титани,
А хлібороби й ковалі
Готують крила на землі.

Натхненно, мужньо, безупинно
До мет прямуєш ти, людино.
Встає на схрещенні епох
Трудар і вчений, а не бог.

1970

СОНЕТАРІЙ

ПАРАЛЕЛЬ (Канонічний сонет)

Вважаймо, що стовивчений сонет —
Молекула, модель душі поета,
Не випадкових вражень вінегрет,
А слова й мислі органічна сплета.

У кожному рядку — душі прикмета,
Своя гризота, і уяви лет,
І самостійність, як серед планет,
Де кожна зірка — то нова планета.

Душа моя — молекула полярна,
Де в суперечку атоми встряють
І ні на мить спокою не дають.

І вся ця драма не даремна й марна,
Бо суперечка мислі й почуття
Така ж одвічна, як саме життя.

1968

КРЕДО ШЕКСПІРА (Шекспірівський сонет)

Не розбазікуй і не розмірковуй,
Раз ти митець — описуй та малюй.
Живу людину, в пристрастях чудову,
В живих картинах людям подаруй.

Як любиш — небо щоб палахкотіло,
Ненавидиш — здригалася б земля,

Не лише дух, а й наше грішне тіло
Людину і природу звеселя.

Бо що мені з фальшивої краси,
Як справжньої проміння пречудові
Я бачу в зорі, в пульсуванні крові,
У примхах милої у всі часи.

Брехня і фальш — щось нище і злиденне,
«У вірші правда — над усе для мене».

1969

СИГНАЛИ (Сонетоїд)

Нарешті є! Здригнуло серце. Мислі
Завирували буйно в голові.
Розмірено й упевнено заблиснули
З других планет сигнали світлові.

Ото ж десь там, в галактиках туманних,
Розумні, як і ми, створіння є,
Це рідних душ шукають косміяни,
Це друг про себе вістку подає.

Ну, що ж! Салют, зелені чоловічки,
Ще ширше люди розкривають вічки,
А в них не страх, а радість відкриття,

Що десь там, у космічному просторі,
Є спільники у радості і в горі,
А головне, що й там буя життя!

1968

КАТАРСИС

(Сонет без рим)

Виходжу тихо на нічний балкон,
В безмежність і безмовність поринаю,
Внизу Дніпро — закутий Прометей,
Що, як і я, у береги не вклався.

Дев'ятий поверх — це не височінь,
Не бозна космоплан який з балкона,
Та все ж я вириваюся в світи
Від суєслів'я та винотруїння.

Копернік, Бруно, Галілей — вони
Наш зір колись угору спрямували,
І Всесвіт умістився в голові.

А нам же треба прямувати далі —
В безмежжя неба, у глибинь душі.
...Очищуй душу простором, людино!

1968

СУПЕРЕЧКА

(Кульгавий сонет)

Чому ти думаєш, що можна пломеніти
Огнем кохання тільки раз чи два?
Ні, все життя любов'ю має жити
Душа жива!

Ах, Душечка! ¹ Там щоразу нова
Могла ж любов з джерел таємних бити.

¹ Маємо на увазі чеховську «Душечку» в оригінальному тлумаченні цього образу Львом Толстим.

Чи суть жіночості — жага любити —
Не в цім, бува?

Я до легких не кличу перемін,
Але отой одвічний серця дзвін,
Ті відкриття, ракети, книги, діти...

Ти відійшов. То що ж накажеш? Вмить
Навік без тебе серцю занімить?
Ні, вибачай! Живе бажає жити!

1963

ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ
(Перевернутий сонет)

Я славлю ваше золоте весілля —
Вже півстоліття, коли ви побрались
І справили планети новосілля,—

Народ і Революція з'єднались
І разом рушили у майбуття.
У цім поході — все моє життя.

А Революція триває далі.
Старіють люди — людство не старіє,
А, здійснюючи заміри зухвалі,
Землі союз із Марсом справить мріє.

І Ленін, стоячи на п'єдесталі,
Альянсу Праці і Наук радіє,
І космонавти лагодяться в далі,
У Безконечність, де зоря зоріє...

1967

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ — ДО ЗІРОК

(Безголовий сонет)

Музика сфер... Її суворий лад
Зростатиме, ширятиме крещендо,
Коли один за одним космонавт
Рушатиме в твої краї, легендо.

Музика сфер... Іще ми осягнем
Лад музики тієї неземної,
Йдучи за межі сонячних систем

У вічному шукання неспокої,
Притумлюючи голод відкриття,
Приборкуючи холод небуття!

1967

ШЛЯХИ РОМАНТИКИ

(Кострубатий сонет)

Нас кличуть і зовуть
Незвідані простори,
Нас кличе даль доріг,
Нас манить далина,
Таймир, тайга,
Тюмень і цілина...
Так, ми — романтики!
Нас ваблять степ і море.

Нас тягне на Памір,
Де в хмарах небо й гори,
В Антарктику мерщій,
Усе там — новина...
І Океанія в уяві вирина.

...Нас кличуть і зовуть
Незбагнені простори.

Земля людей. Безкрай
Морів та океану,
І неба океан,
Співаєм вам осанну.
Уява ж юності
Все далі поспіша...

Але є континент,
Є океан глибинний,
Краї недосліджений,
Всуціль цілинний.
— Де він? Показуйте!
— Людська душа!

1969

ВЕСНА-ВОЛОДАРКА (Сонет на дві рими)

Коли весна іде, мов наречена,
У білому й зеленому вбранні,
Вона усім нам обіцяє: ще на
Життєвий шлях упадуть промені;

Коли, ніким, здається, не навчена,
Вона кохання учить нас в ці дні,
Ми чуєм суть, адже весна зелена —
Надія на рожевому човні.

А смерть? Яка б, здавалося, учена,
Але нема їй ходу навесні:
Йди геть, асенізаторко презрєнна!

Любов — володарка на білому коні,
Надія — обіцянка нескінченна
І Віра — три подруги чарівні!

1969

РОЗМОВА З РЕЦЕНЗЕНТОМ

(Сонет-діалог)

Рецензент:

Гей, схаменись! Пощо святе ганьбити!
Як лис у фарбу, вліз ти в моду вмент,
І час твої химери знищить вщент,
Бо що в новації ти зміг відкрити?

Я:

А пам'ятаєш? Майстер чи студент,
Ми «семпер тіро» всі, кому творити,
Розвідувачі таємниць, що скриті,
А ти товчеш: «Пощо експеримент?»

Рецензент:

Піймавсь ти на облуду технократів,
Шлях до краси ти загубив еси,
Емоції безцінний скарб розтратив!

Я:

Ні, я розвідую нові світи краси,
Де обнялись мистецтво і наука,
А ти Пегаса прив'язав до бука!

1969

ОПОВІДАННЯ

ЛЕГЕНДА ПРО САМУСЯ

Був Самусь. В часи кріпацтва давні
Жив він у Самусівці-селі,
І його слова та дії славні
Разом з ним у землю не лягли.
Довго-довго згадували люди —
То був незвичайний чоловік —
Протестант, віщун, провидець. Всюди
Він уславився на довгий вік.
Бають люди байки отакої:
Неописаної краси була
В Самуся дружина. Пан в покої
Взяв її в наложниці. Могла
Панська воля що-хотя чинити.
Та не був покірливим Самусь,
Він лихому пану відомстити
Привселюдно і не раз клянувся.
Кров йому від гніву закипіла,
Кривди не знесла його душа,
І присяга та палахкотіла
Од Крилова і до Павлиша.
Чорний ліс від Знам'янки простягся,
Чорна злість чигала навкруги,
І Самусь з ватагою поклявся
Нищить панське кодро до ноги!
Гей, не раз, було, його ловили,
Канчуки гуляли по спині...
Кров кріпацька цебенить по тілі,
А Самусь мовля: — Не вб'єте, ні! —
Встане, отріпне із себе пута,
Пригорщ крові власної черпне,

Вип'є, закривавлений і лютий,
Й, сліду не полишивши, майне.

Отакий був той Самусь. Мов крила
Одростали в нього, де пройшов,
Тут — сьогодні, завтра ж дивна сила
Занесе за тисячі верстов.

І огнем палають панські скирти,
І Самусь пантрує віддаля.

Каже: — Вщент їх треба попалити,
Щоб лишилось небо та земля.

Щоб усі пани здиміли димом
І не поверталися назад,

А тоді б громадою та миром
На землі вчинити інший лад.—

Еге-ге, були орли хоробрі,

Що про них ішов по світі гук.

Кажуть, знав Самуся дуже добре
Сам славетний лицар Кармелюк.

Тож пани дрижали в лихоманці,

Як почують — трусяться в жару,

Що Самуся чуть в Орловій балці,

Що Самусь в Холодному Яру.

Та не лиш розправою з панами

Став Самусь славетним між людьми,

А своїми віщими словами,

Що сіяли, як огонь із тьми.

Ті палкі його пророкування

Віру сіяли в людські серця,

Що їх злидні, горе та страждання

Все ж триватимуть не без кінця.

«Буде час, пекельний час розплати,

Вже панам не довго панувать,

Буде цар тоді чумакувати,

А цариця буде шинкувать!

А пани... Та цур їм, препоганим,
Так за шкуру сала залили».
І самі вже додали селяни:
«Ще озуєм пана в постולי».
«Буде час, огненні колісниці
Притьмом побіжать по всій землі,
В небі полетять залізні птиці,
Як тепер літають журавлі.
Буде світ облутано дротами,
Нам земля належатиме вся,
Вільні люди житимуть братами.
Хай тоді згадають Самуся!»
Та панам оті слова пророчі
Стали в горлі кісткою, повір,
Самуся спіймали в темні ночі
Й запроторили його в Сибір.
Сумував Самусь в чужині дальній,
Битий був і зганьблений повік,
Не скорився долі безталанній,
Обморочив сторожів і втік.
Біг лісами темними, ярами,
Довго брів до рідної землі,
Ночував, як вовкулака в ямах,
Переходив гори немалі.
Гірш немає, як чужа чужина,
А миліш, як свій коханий край,
Там дружина й люба Україна,
Тихі води і степів розмай.
Переплив Самусь глибокі ріки,
Врешті дочвалав в своє село,
Став, дружину під віконцем кликав,
А її вже більше не було.
Пан програв у карти... Світе милий!
Став Самусь недужий та безсилий,
Навістив братів своїх, сестер,
Попрощався, викопав могилу,

Сам і ліг у неї та й помер.
Хоч і був із нього характерник,
Все рівно — як свічка догорів!
Ще той не родився не смертельник,
Щоб собі безсмертя сотворив...
Рік за роком, як у низці перли,
Знизувались. Тут би й мова вся.
Ті постаріли, а ті померли,
Стали забувати Самуся.

Лиш тоді, як стéпові на груди
Впали рейки, як в траву кісся,
Пригадали в Самусівці люди
Дивні віщування Самуся.
Отоді, коли на залізниці
Паротяг уперше загукав,
Гомоніли люди в Самусівці:
«Це ж то ті огненні колісници,
Що про них Самуся пророкував...»

Геть пізніше, у війну германську,
Як пішли в солдати мужики,
Вперше бачили сини селянські
Смертоносні в небі літаки.
І, упавши ниць під небесами,
Пригадали, переживши струс:
«Це ж бо ті, з залізними носами
Птиці, що казав про них Самуся».

А коли в сімнадцятому році
Скинули недоумка-царя,
Стали люди знов на кожнім кроці
Згадувать Самуся-бунтаря.
Вийшло, як в речах його крилатих,
Що не все трудящим горювать,
Що царям недовго царювати,
А панам недовго панувать!

Хай же слово щирозлотне скаже,
Хай же я тим словом поклянусь,
Що не вмре та слава, не поляже,
Що лишив поміж людьми Самусь!

1939

КОМСОМОЛЬСЬК-НА-АМУРІ

I

Ніколи я не був у Комсомольську,
Та місто часто видиться мені
У сні і наяву, і кожне слово,
Почуте про далекий Комсомольськ,
У серце стукає. В моїй уяві
Встає велична і проста картина:
На березі — заводу корпуси,
А далі — вулиці, сади і площі,
Амур могутній котить срібні хвилі,
А навкруги тайга шумить, тайга...
І люди там — такі близькі та рідні,
І дуже юні, хоч і різні віком,
Сміялись люблять, жартувать, співати,
А в тих піснях — життя нового знак.
Не бачив міста, та люблю його,
Як нашої доби величний витвір,
І все б мені хотілося про нього
І слухати, й розповідать самому.

2

Іще недавно тут була тайга,
Вона стіною стала над Амуром,
Пустельна і незвідана. Сюди
Людська нога вряди-годи ступала.

Тут віковічні сосни в болота
Валились марно. Гнус шукав поживи.
Лиш іноді у піднебесній сині
Літак перелітав у край приморський.
І це було тому декілька літ.
Як давній сон, ця тиша лісова,
І дикі звірі, і місця пустельні,
Бо партія уже сягала зором
На Північ Крайню і на Схід Далекий
І стверджувала скрізь нове життя,
Скоряла простори — тайгу, пустелі,
Нові шляхи вела, нові міста,
Нові заводи в тундрі будувала.
В один ясний передвесінній день,
Коли Амур трощив окови криги,
Прийшов ізнизу пароплав «Колумб»
І біля Пермського-села спинився.
На берег вийшли люди. Вантажі
Дбайливо винесли, поставили намети,
Оглянули тайгу, село, ґрунти
І мовили: «Тут буде нове місто!»
І то не завойовники були
Нових земель, і не конкістадори,
Не випадкові щастя шукачі,
Ні, то були звичайні комсомольці,
Що на землі намети нап'яли,
Землянки викопали й написали
На місці побудов майбутніх, певно:
Райком. Робкоп. Їдальня. Автобаза.
Вночі палили вогнища вони
І мошкару від себе відганяли,
А вранці йшли бригадами в тайгу,
Рубали ліс, копали котловани.
Коли ж питали з подивом у них
Нанайці та мисливці перехожі:
«Скажіть нам, що ви робите в тайзі?»

Відповідали: «Ми будуєм місто...»
Було не легко. Корчували пні.
Природа не корилась, надсилала
Морози й спеки, пошесті і звірів,
Приходили й вовки в людській подобі.
Надіслані з чужої сторони,
Амур перепливали, надягали
На себе машкару і тишком-нишком
Повзли, як гади, до будівників.
Одного разу вийшов із тайги
Старезний дідуган. Волосся сиве
До плеч спадало. Якось таємниче
З будівниками дід повів розмови.
Він говорив: «Ой діти, щоп'ять літ
Виходять із тайги страшні ведмеді
Шукать житла людського... І вони
Знаходять часто. Стережіться ж, діти,
Ой стережіться, горе буде вам!..»
Сміялися. Казали: «Ге, старий,
Ти нам дурні казки розповідаєш...»
А дід розмову пошепки провадив,
Що знає він доріжку на простори,
На вільну волю, у широкий світ...
Хопилися. Але було вже пізно.
Дід одшукав слабких і легкодухих,
Повів звіриними стежками крізь тайгу.
Слабкі втекли, а сильні залишилися,
Завзяті залишилися й завзято
Будівлі зводили і брук мостили,
І місто зводилося у тайзі,
Ясне як світ.

3

Іде по місту юний бригадир
В барак, де спить натомлена бригада

На тапчанах твердих, і снить, і марить
Про власну долю, про часи майбутні...
Будинки зводяться в легкім тумані.
Бетон, залізо, дерево і камінь
Підводяться струнками корпусами,
Де житимуть вони, будівники...
Минула найжорстокіша зима,
Коли ентузіазм боров морози.
Дві зміни бригадир стояв на стінах
І вітрові рамена підставляв.
Іде він дерев'яним тротуаром
По вулиці, що зветься Заводська,
Мимо порту та електроцентралі,
Мимо цехів майбутнього заводу
І думає: «Вже підвелося місто,—
Вчорашня мрія. Як його назвать?»
Зайшов в барак і розбудив хлоп'ят,
Щоденним зморених трудом нелегким:
«Вставайте! Баржі з вантажем стоять.
Їх треба розвантажити до ранку...»
Світає. Йде бригада досипать,
А баржі розвантажені стоять.

4

Одного разу втомлені бійці
На тапчанах лежали і не спали,
І мріяли уголос про майбутнє:
«Живемо в Пермському-селі. Чому?
Десяток хат, які давно знесли,
Що все життя стояли на колінах
Перед тайгою та перед Амуром...
Пора, пора вже місту назву дати!»
І назви сипались, і хлопці сперечались:
— Амурське? — Ні!
— То Амурград? — Не те!

Ударний... Східний... Тихоокеанський...
— Ні! — крикнув хтось крізь галас,—
 Пропоную
Назвати наше місто — Комсомольськ!
Це ж комсомольці із усіх усюд
Прийшли його ударно будувати,
Це ж ми його підвалини заклали,
Валили ліс у пущі на Півані,
Це ж ми цехи і доки підняли;
Це партія в тайгу послала нас,
Своїх бійців, сюди, на Дальній Схід;
В країні юній і руками юних
Він зводиться сьогодні над Амуром,
Назвемо наше місто Комсомольським!

І підхопили хлопці дружним хором:
— Віднині наше місто — Комсомольськ!

5

Вночі іде по місту будівник.
Пригадує дівчат, знайомих, рідних,
Іде і спотикається в баюрах,
Бараки бовваніють в темноті...
Вони поставлені край лісу наспіх,
Уже знесуть їх скоро, а поки що
Отут його єдиний рідний дім.
Ліхтариком присвічує дорогу.
Мигне слабенький промінь і на мить
Освітлює над входом до бараків
Напівзатерті часом давні назви:
Москва, Одеса, Харків і Ростов...
І вся встає країна перед ним:
Москва-столиця, серце її Кремль,
Безсонний штаб великої Вітчизни,

Де партії невтомна дума діє
Про світ новий, що на землі встає,
Про долю всіх народів різномовних,
І може, прозираючи в майбутнє,
На карту тут наносять Комсомольськ!
Одеса сонячна над теплим морем,
До неї йдуть з-за моря пароплави,
Везуть здаля машини і цитрини,
І та хвилинка, мабуть, недалеко,
Коли, об'їхавши навколо світу,
Зупиниться край пірса судно-красень,
На ньому — «Порт приписки —
Комсомольськ».

А ось і рідний Харків постає
В уяві бригадира. Там схрестились
Шляхи залізні з півночі і півдня,
Там заводські гудки гукають зміну,
І онде дівчина його схилилась
Вночі над недописаним листом,
І світиться вікно її єдине
На тихій вулиці Холодної гори.
А ось Ростов над Допом. Місто січ,
Колись там Ворошилов та Будьонний
Вели полки на битви переможні,
Щоб став навіки вільним тихий Дон.
Усі міста і села Батьківщини
Сюди синів своїх у бій послали.
Є нове місто на Далекім Сході!
І бригадир тихенько заспівав.

Літаки летять на Тихий океан.
Під крильми — глуха тайга шумить,
А в тайзі тій місто, мов титан,
Як у казці, підвелось умить.
Ні, не в казці місто підвелось,
Наяву стоїть, як грізний мур.

Здрастуй, славне місто Комсомольськ,
Здрастуй, срібноводий наш Амур!
Літаки знижаються в тайзі.
Йде по місту молодий пілот,
Місто юності встає у всій красі:
Парки, порт і велетень завод.
Йдуть назустріч молоді будівники,
Діти квітами герою стелять путь,
З України, з Дону земляки
У Москву привіт передають...
Комсомольцями прийшли ми у тайгу,
Комуністами звели немало міст,
Обживаєм нашу землю дорогу,
Прокладаєм у майбутнє міст!

1938—1978

ПОЕМИ

С І М Н А Д Ц Я Т Ь

Дев'ятеро комуністів, засуджених
17 (4) січня 1920 року військово-
польовим судом при штабі оборони
міста Одеси до смертної кари, шлють
свій передсмертний прощальний
привіт товаришам... Помираємо,
але тріумфуємо і вітаємо
переможний похід Червоної Армії.
Сподіваємось і віримо в остаточну
перемогу ідеалів комунізму.

З листа засуджених

ІДА

Це співала Іда. І ніколи
Світ не чув бадьоріших пісень.
Це співала дочка комсомолу
В свій останній передсмертний день.
Прислухались в камерах злочинці,
Чорні душі, карний елемент...
Скільки сили в цій безстрашній жінці —
Віє мужністю з її пісень.

Жити треба, жити — не вмирати,—
Так для революції клялись.
Поруч в камері, засуджений до страти,
Наречений, друг її — Борис.
Що ж, нехай! Вона готова вмерти,
Голову високо несучи.
Двадцять літ! Це блискавки безсмертя,
Золоті майбутнього ключі.
Ідині слова живуть, живіші,
Ніж катів та суддів імена:
«Ваша пісенька одспівана раніше,
Ніж її ви проспівали нам.
Юні ми — вмираємо спокійні,
Ви ж слова запам'ятайте ці:

Там, за нами, скрізь, по всій країні
Встали тисячі нових бійців».

...Суд був п'яний, судді були п'яні,
Вироки підписані зарані.
На білогвардійському судищі
Заспівали пісню юпаки,
І вона здіймалась вище й вище
І пішла гриміти у віки.

ЗИГМУНД

Аркадъев * бив колодкою нагану,
Лилася кров із рани в голові,
І Зигмунд падав, підіймався і рану
Рукою затуляв, що вся в крові.

— Кажу тобі, негідник, признавайся:
Адреса центру, де ваш комітет,
Сергія прізвище, де ваша каса?
— Цього не визнаєте, хоч і вб'єте.
Бо ні адрес, ні прізвищ я не знаю.
Я комсомолец, відповідь держу:
Розстрілюйте, за все відповідаю,
Та ворогам і слова не скажу!..
І знову допити, і знову муки,
Що їх би стачило на всіх катів.
Здавалось звір, стоокий і сторукий,
Кров по краплині висмоктать хотів.
Терпіть знущання, тамувати рану?
Життя закінчено, а смерть — одна.
Підбіг до підвіконня, вдарив раму
І кинувся в безодню із вікна...

* А р к а д ь е в — начальник
білогвардійської контррозвідки.

БОРИС

Камера для смертників проклята,—
Цей останній життєвий причал.
Може, завтра поведе до страти
Контрреволюційний трибунал.
Жити хочеться, і жити б треба...
Друзі, пісня, камера і бруд.
За вікном — скупий окраєць неба,
Кличе в світ, на волю, в боротьбу!

Високо вгорі віконця-грати,
Холод, вогкість, капає зі стін.
Написи: «Мене ведуть на страту,
Я прошу — помститься! Хворостін».
Написи: «Ура, прощайте, жлоби,
Тут сидів нальотчик Колька Глаз».
Малюнки — спотворені подоби,
Творчості тюремної екстаз.
Камера наповнена марою
Багатьох трагедій, з стін сирих
Голосами страчених героїв
Знов і знов волає до живих.
Ждали смерті дев'ять героїчних
Юнаків. Співали про Херсон.
А над ними вже витала вічність.
...В забутті Борису сниться сон.
По приступках сходить він угору,
Вище й вище, а гора крута,
Неосяжне море, скільки зору,
Далі — неба синя висота.
І зійшов він високо під хмари,
І, оглянувшись, уздрів весь світ,
Де горять огнем Волосожари,
Де орли спиняють смілий літ.

З суходолу, через степ, до моря,
Бачить він, як грім несе грозу,
Армія несе червоні зорі,
Гуркотить лавиною вниз.
Це — життя. Воно подібне грому,
Але то — у хмарах літаки,
Зірку гостроверхого шолому
Піднесли Котовського полки.
Біла армія втіка на пароплави,
З передмість, з Пересипу, ген-ген,
Наша слава, наші рідні лави,
Коливання пурпурних знамен.
Та про нього не забули гади:
Тут вгорі, де вічний вітру плин,
Постріли гримлять по ньому ззаду,
Але він, постріляний, не падає,—
Задивився хлопець в далечінь.
Він не падає — несуть знамена
Визволеного міста повстанці,
Осіпають свіже листя клени
На могили дев'яти борців.
...Гірний вітер і цілющі трави,
Джерела цілющої води,
Він над смертю підіймає славу —
Юний комсомольський проводир.
Він не падає в глибінь прозору,
Смертю закликаючи — борись!
Він зійшов на неймовірну гору
Класової мужності, Борис!

ДОРА

О зелене місто над Дніпром!
Наддніпряпських плавень папорама.
Це дитинство кличе їх гуртом:

Вбога вулиця, старенька мама,
Кучеряві липи за вікном.

Тут же — реакційний Вавілон —
Наволоч усіх мастей і націй.
Мріялось побачити Херсон,
Рідний, вільний, у цвіту акацій,
Звільнений від ворога Херсон.

Працею захоплена словна,
У підпіллі, у часи безсонні,
Мріяла, що швидко ось вона
Знову буде працювать в Херсоні
З друзями по зброї, не одна.

І — провал!
Хіба їй тільки сниться —
Стіни сірі, вогкі та брудні,
Камери Бульварної ділянки
І залізні ґрати на вікні...

...Так ти поривалася в Херсон,
В рідну землю, мріями багату,
А червоні увійшли в Херсон,
Коли дев'ять повели на страту.
Очі Дори звернені вперед:
Хай провал, але Сергій на волі,
Хай живе підпільний комітет,
Хай помститься за знущання й болі!
І горять надією листи
Передсмертні,— дужі та бадьорі,
І горить з ясної висоти
Героїчне ймення Дори!

ЛИСТИ ДОРИ ЛЮБАРСЬКОЇ

I. Лист до друга

Стало в уяві все, з чим я зналась,
Все, чим жила, в чому сила моя...
Шурику! Я лиш тобі признаюсь —
Трошки сьогодні плакала я.
Ох, і погана ж людська натура!
Друже хороший, не гнівайсь за це,
Так мало жити лишилося, Шуро,
А досі — трималася молодцем.

Скоро кінець. Знаю ясно й не вірю.
Не жде порятунку серце моє...
Що можна чекати від білого звіра?
Та вічна, як юність, надія встає.
Надія живе. До останньої миті.
До останнього серця удару — жива!
Надія живе, і жаждою жити
Я повна до краю...

Відразу сплива
Проклята, уявна картина розправи,
Картину оцю — кожна хвиля несе.
Нас вивезуть ніччю на дальню заставу,
І постріли довгі, і темінь, і все...
Доволі про це! Розумієш цей жах ти?
Цю незборену силу боротись і жити...
Шуро! Дарую тобі, збережи
На спогад про мене цю шапку.
Це пам'ять від Дори. Це пам'ять для тебе
Про нашу добу, про наш комсомол.
Носи її, Шуро, носи як треба
І згадуй, за що ми тепер помremo.
Багато хотілось тобі розповісти,
Хоч ти у в'язниці, хоч поруч, проте,

Лишаєшся жити і будеш, як вістря,
Відточене помстою наших смертей.
Ще трохи про себе. Спинитись несила,
Лічити години трагічного дня.
Ти знаєш, що я над усе любила?
Ні, що я люблю: сонце, квіти й знання.
Багато читала, багато шукала,
Пізнала борню й полюбила її,
Я хвилі подібна, що вгору сягала,
Я знала підпілля, тривоги, бої.
Я рада, що роки осяяні світлом
Ідеї, мети, що жила не дарма,
Я виведена з небуття і розквітла
Світанком комуністичного дня.
І от, коли очі звертаю в майбутнє —
Там сонце, там радість, там квіти й розмай,
Діти, що вийшли з підвалів і путь їм
Прослався ясний, завойований нами...
А ще, Шуро, шкода старенької мами,
Шкодую, що більш не побачу Херсон.
Ми з нею сварились, і все ж, — вона з нами,
Згадаю про маму — і все це як сон.
Цей арешт, ці допити... Що як не сон це,
Не марення хворе, не німіч бліда?
Як вийдеш на волю — уклонишся сонцю,
Як квіти побачиш — про мене згадай.
Я знаю недовго тебе. І одначе,
Такий ти близький і далекий такий...
Так от я і плакала. Хто не заплаче
За втраченим світом, за стиском руки,
За мамою і за зеленим Херсоном,
За щастям боротись зі світом старим,
За всим, що лишилось незробленим.

Спомин,

Як грім, вибухає

і висне, як грім.

Згадалось життя моє, юність, дитинство...
Не вірю у смерть! Бо ми молоді..
Я вільна, як вітер, я вільна, як пісня,
Як вільна незламність у нашій ході,
Як вільно приймаємо смерть за ідею,
Надходить розплата — розплата за нас.
Прощай же, товаришу, друже, тебе я
Триматиму в пам'яті в смертний свій час.
За вільних людей

і за радісну землю
Ця смерть наша — у мільйонах сердець
Стократ відгукнеться.

Тому я приємлю
Спокійно і мужньо свій скорий кінець.
Ти ж нашої смерті сувору науку
Прийми, як і я, що вмираю бадьора.
Тисну твою товариську руку
Востаннє сьогодні

— Дора.

II. Лист до покоління

Славні товариші!
Я чесно жила свої двадцять два роки
І чесно вмираю. Хотілося б жить,
Хотілося б жить, працювати й горіть,
Наснаженій партії струмом високим.
Я мало жила і мало боролась,
І шкода, що мало устигла зробить
Для революції, для комсомолу,
Для справи всесвітньої боротьби.
В останні хвилини звіряю себе.
Стійким революціонером-партійцем
Назвусь без хвальби, бо саме тепер
Я смерті вже звикла у вічі дивиться,
Я твердо трималась на допитах завжди,
Я вирок зустріла спокійно. І що ж —

Відчинено навстіж майбутнє і пада
На голову теплий і радісний дощ.
Це дощ незабутності, дощ покоління,
Рясного, як роси, що вранці лежать..
А зрошене нашою кров'ю насіння
Рясний і багатий віддасть урожай.
В свідомості тисяч посіяне зійде,
Як зерна, в майбутнє імена лягли —
Друзі мої — Поля, Зигмунд та Іда,
Лев і Борис, Миша, Яша й Василь.
Нема слабодухих. А зрадників тіні
Ніколи уже не згадаєте ви.
Я знову свій голос до покоління
Звертаю за відданість справі живій.
Засуджені, ми себе держим бадьоро,
Читаєм востаннє газети і тут
Радіємо з вами, що скоро вже, скоро
Вся Україна звільниться від пут.
Вже наш Берислав, і Каховка вже паша,
Уже наступають на Перекоп,
У Крим, за солоні болота Сиваша
Повзуть легіони денікіпських орд..
Недаром загинемо! Залишилась
Сім'я робітнича — там ключ перемог.
За нами — майбутнє, і правда, і сила,
Червоні надходять і ми беремо!
Ми гідні свої епохи. Так будьте
Незламні, як ми, виростаєте від нас.
Ще будуть бої і тривоги в майбутнім,
І паші в ньому проростуть імена.
Хоч ми помremo на межі перемоги,
Співаєм пісень перемоги.

Віки

Згадають, запишуть, як чесно і строго
Живуть і вмирають більшовики!
Останні години надходять, і власним

Життям своїм, смертю несемо привіт
В прекрасне майбутнє, у сонячний світ.
Прощайте ж і будьте щасливі!
Любарська.

ВИРОК

Вже судді прийшли. Виголошують вирок.
Вже засуд жорстокий над ними лунав,
Лиш вітер приносив у вуха кватирок
Відгомін далеких робочих застав...
І суд цей неправий, суд злодія й ката,
Сімнадцять юнацьких пожеж потушив.
Сім — в тюрми контррозвідки,
Десять до страти,
Сміливих, мужніх товаришів.
«Оце от і все? — Краснощокіна Іда
Промовила гордо...— Так знайте про те,
Що хай помremo ми, погаснем до світу,
Та ви революції не вб'єте!»
І словом останнім, як символ повстання,
Як гніву й протесту дев'ятий вал,
В години останні, у бурі й змаганні
Злетів над катами —
«Інтернаціонал».

І раптом хтось крикнув до суддів:
— Постійте! —
Йому комсомольці гримнули:
— Не смій! —

Але він посмів, він упав на коліпа,
І слів боягуза розсипався рій...
Він плакав, прохав, захлинався брехнею,
Утративши честь, плазував біля ніг,
Кричав, що його ошукали євреї,
Що він хоче жити й спокутувать гріх.

Лице перекошене зрадою й страхом.
— Такою ціною лишитися жить?
Ні, краще померти! —
Над ним, як над прахом,
Схрестилися погляди, як ножі...

О страчена юність!
Нелегко вмирати,
Коли перемога уже на краю,
Коли під Одесою гуркіт гарматний...
Та краще померти, ніж зрадити!
Зрада,
Як постріл у спину в одвертім бою.

Геройською смертю за рідну Вітчизну
Загинуло дев'ять.

Десятий — це він.
Та смертне одне це ім'я жалюгідне,
Останні ж не вмерли, останні — живі.
У наших серцях, у ході демонстрацій,
В зненависті нашій живі вони всі,
Сини комсомолу, хоробрі повстанці,
Дора та Іда, Борис і Василь.
Крізь роки тривоги, крізь гомін століть
Вони живими ідуть у світ,
Безсмертні герої, які полягли,
Щоб сад комунізму розцвів на землі!

НОРД - ОСТ
(Кавказький щоденник)

1

Норд-ост народжується в горах,
Пронизує в Геленджіку
І з ніг валяє на просторах,
На прибережному піску.
І далі, вирвавшись у море,
Збиває білу піну хвиль,
І небо, синє та прозоре,
На шторм переміняє штиль.
Вже другий рік мандрує світом,
Дорогами життя поет.
Війни різкий і дужий вітер
Нестримно гонить уперед.

...Шосе веде на Кабардинку,
На Кабардинський перевал,
Де пішохода, як стеблинку,
Підхоплює шалений шквал.
І в цій дорозі буде досить
Блукань, бомбьожок, небезпек;
Крізь них тобі щодня проносить
Життя невихлюпаний глек.
Там будуть зустрічі й розлуки,
Що не складе їм серце лік,
Терпіння нелегка наука —
На довгий вік, на довгий вік.

2

Зупинимось на перевалі
На Кабардинському. Під ним
Такі прозоро-сині далі
Лежать під німбом осяйним!

Цемеська бухта тиха й синя,
А там, де стрілів гострий блиск,
Лежить як кам'яна пустиня
Розтерзаний Новоросійськ.
У ньому закопався ворог.
З Мисхако вражі б'ють форти,
А там, де смерть, і дим, і порох,—
Нема для мене краси!

3

Все ж до краси ми не байдужі:
Туман прослався ген на схід,
В серпанку тім набої дужі
Параболами креслять слід.
Зенітки в хмари б'ють багрові,
Узгір'я лунами гудуть,
І кулі різнокольорові
Гірляндами вгорі цвітуть.
І гомін моря, й звуки бою,
Моторів шум із далини
Сплелись в симфонію грозову,
Ні, в какофонію війни...

4

Норд-ост лютує на узмор'ї,
А в горах злива. І потік,
Що був малим у дні прозорі,
Тепер шаленим гоном біг.
Ми до Шапсугської чвалали,
А там Абін ревів і вив,
Зірвав мости і переправи
І всі шляхи перепинив.
Води на бродах — з головою,
А йти потрібно. Роздяглись,

На голови — одержу й зброю,
За довгі палиці взялись,—
І в пінну купіль голі хлопці,
І подинці — на той бік.
...Цей січень в сорок третім році
Запам'ятається навік.

5

Шапсугська! Пам'ять увібрала
Все, що в тобі побачив я.
І рядовим, і генералам
Затямиться твоє ім'я.
Снарядами, як грядка, зрита
І під огнем ти повсякчас,
А все ж в тобі ми мали жити,
А ти гостити мала нас.
Господа, правда, небагата:
Розбиті вулиці і хати,
Зеніток сторожкі стволи,
Припаси, кухні і санбати —
Все, що у побуті солдата
Зоветься коротко — «тили».
І все ж не огневі нальоти,
Не трупи, не руїни й доти
Мене вразили в ній, не це,—
Я знав війни рябе лице —
А двоє діточок маленьких,
Замурзаних, що в цій порі
У смерті на очах гарненько,
Безжурно гралися в дворі.
І раптом, ще не встиг у душу
Дійти цієї картини зміст,
Вгорі почувся свист «ванюші» —
Огидний, неприємний свист.
Схопив дитину я та — в яму,

А хтось на шию, як на злість,
Плигнув і придавив ногами...
Дитячий крик. Розривів шість
Умить у безвість пролетіло...
Піднявся я й зареготав,
А другий, що також невміло
Дитя до серця пригортав,—
Також у сміх... «Го-го!» — котилосьь,
«Га-га!» — у тон другий ревів,
А діти злякано дивились
На божевільних двох дядьків.

6

Відтинок шляху у долині,
Що дві станиці поєднав,
Колись іще у дні осінні
Ретельний німець пристріляв.
Розподілив години й чверті
І з того часу, ніччю й днем,
Гатив у цю долину смерті
Він методичним артвогнем.
І ось ми рано-вранці просто
Рушаємо у дальшу путь.
Сліди пекельного норд-осту
В долину смерті нас ведуть —
З Шапсугської на Єреванську...
Тут вирви. Мжичка. Тишина,
Що може вибухом вулканським
Щомиті вибухнуть. Війна.
...Мої військові побратими,
Мої друзяки золоті,
О, скільки перепон незримо
Нам поставало на путі —
Долини смерті, кручі смерті,
Сто переправ, сто перепон,

А ми проходили уперті,
Бо скрізь нас вів один закон...
А ті, що поруч нас лягали
І не вставали в дальшу путь,
Мовчазно нам заповідали
Імен солдатських не забудь!

7

В долині Єреванки-річки,
Біля високої сосни,
Могильний горбик невеличкий
Самотньо виріс восени.
То невідомого солдата
Остання пристань. Хто він був?
Чи світ про те цікавий знати,
Чи він, байдужий, вже забув?
Ні, хтось на дощечці легенько
Свій напис вивів над бугром:
«Тут спить сержант Мірошніченко,
Земля героєві пером!»
Єдинокровний мій земляче,
Віддам і я пошани дань
За те, що бився ти добряче
За передгір'я, за Кубань.
Хвала тобі, земля Шевченків,
Вітчизно Кравченків, хвала!
Немало ти Мірошніченків
На поле брані віддала,
Що боронили землю милу,
Зросили кров'ю кожен крок,
Зродили не одну могилу
З Перемишля і по Моздок.
І хоч упало нас немало,
Та знаю: у вінку твоїм
Героїв слава небувала
Вплететься листям золотим.

О рідна земле! За горами,
 За долами німа лежиш
 В ярмі фашистськім. За синами
 Ти білим лебедем ячиш.
 А ми, сини твої, у горах
 Перемагаєм ніч глуху,
 Щоб ліг кістьми зухвалий ворог
 На закривавленім шляху.
 О рідна земле! За горою,
 Біля могили земляка,
 Якою вічно молодою
 Мене ти маниш здалека.
 Ми змалечку тебе любили,
 Не знавши, що таке нудьга,
 Та лиш в розлуці зрозуміли,
 Яка ти справді дорога:
 Дніпром, хатиною над яром,
 Садочком, і роздоллям нив,
 І кожним колосочком ярим,
 І кожним звуком рідних слів.

.
 Так думав я в задумі й горі
 Біля горбка, де впав мій брат.
 ...Бомбили «юнкерси», і гори
 Розриви мпожили стократ.

Повечоріло. Ніч упала
 Зненацька, як підбитий птах,
 І непроглядне запидало
 Заслало й заслонило шлях.
 Де заночуєш ти, солдате,
 Серед путі, в такім багні?

А ніч під вітром проблукати
Та під дощем — не згоден, ні.
Бо ніч — шістнадцятигодинна.
(Уже я звідав ночі ті!)
Якась загрузла в твань машина,
Як привид, стала на путі.
Закритий кузов. Тепла пічка.
Солдатське щастя — місця чверть.
Як в казочці про рукавичку,
Людей набито повно, вщертъ.
В шофера став і я проситься
В цю рукавичку, до рідні,
Хоч обсушиться, обігрється...
— Не можна, нікуди, ні, ні!
— Хоча у кузов, на годину...—
І так я жалісно просив,
А дощ так сік в лице і в спину,
Що він не витримав — пустив.
...Ту ніч я зроду не забуду
І той курортний теплий край.
Я вліз в холодну халабуду,
Немов у вимріяний рай.
Я скинув чоботи. Онучі
Віджав в калюжі дощові
Й сушив па тілі. І колючі
Думки роїлись в голові.
Як крапля світового дрожу,
Дрижав я з вітром в унісон,
То зазираю у тьму негожу,
То знову западав у сон...
І враз немов потік осінній
Прорвав загату — і у плин...
І я згадав, що саме нині
День моїх власних іменин.
Яким незвіданим маршрутом
Моя уява проплива?

Гармати десь гримлять салютом —
Не за моїх це тридцять два?
В свакуації, тривожні,
Дружина й два малі сини,
Про мандрівців і подорожніх,
Напевне, згадують вони...
Так, тридцять два. Синам і жінці
Ніяк того не уявить,
Що у шоферській у кабінці
Мені судилось їх зустріть.
...І туга охопила разом,
Ніч, холод, голод, гомін гроз.
...Не Демон лине над Кавказом,
А гітлерівський бомбовоз.

Далеко все, чим жив і мріяв,
В життя вступаючи, поет.
«И всюду страсти роковые,
И от судеб защиты нет».

10

Хвала вам, добрі, теплі хати,
Що нам стрічались на путі,
Де можна досхочу поспати,
Здається, вперше у житті...
Де можна просушить онучі
Та кваргу молока спожити,
Хазяйські злигодні болючі,
Немовби власні, пережити.
Спасибі за тепло, за хату,
За сон, за ласку, за обід,
Що хоч ненадовго солдатку
Вернули щастя давніх літ.

Вже кілька днів у бліндажі я
 Живу з бійцями. А хіба ж
 Солдат гостинним бути не вміє,
 Коли приходить гість в бліндаж?
 Цей дот, немов багнет зловісний,
 В фашистську вгруз передову,
 Тут люди, як співають в пісні,
 Живуть у смерті наяву.
 Якраз напроти — дот германський,
 Поля міновані, дроти,
 Пустельний хутір Єреванський,
 Безлюдні, вимерлі хати.
 Звідтіль летять снаряди, й кулі
 Звідсіль, у відповідь, летять.
 Солдати, втомлені й нечулі,
 Під їхній висвист міцно сплять.
 Тут день — година відпочинку,
 А ніч — тривоги та безсонь,
 Коли у будь-яку хвилинку
 Тут може спалахнуть огонь.
 А то й словесна перепалка
 Із фріцом раптом спалахне;
 «Іван» задьористо і палко
 Німецьку матір пом'яне...
 Комбат Іліко Твалавадзе —
 Гостинний хлопець і як слід
 По всіх позиціях в повазі
 Спецкора водить, наче гід.
 Щоб я побачив все в натурі:
 Землянки, доти, амбразури.
 — Ось тут мій лівий кулемет,
 Його я висунув вперед.
 А перед нами — онде зверху —
 Ворожий дот. Помітив нас.

Пригніться,— зараз буде черга.
Ага, ударив. Ні, ще раз...
Тепер пройдемо трохи далі.
Найдалі — рота Козинця.
Прошу помітити дві деталі:
Так близько німців рота ця,
Що чути виразно розмови,
І міномет сюди не б'є...—
О Твалавадзе мій чудовий,
Як чесне воїнство твоє,
Як і твої неповні роти,
Філософ і оригінал,
У тебе в ротах — всі народи —
Достоту інтернаціонал.
Петріашвілі, Бельський, Носов,
Проваленко і Оганян,
І кожен в пісні слова просить,
Що не солдат — новий роман.

12

Буває мирна тиша вранці.
Над фронтом не лунає грім,
І ми бесідуєм в землянці
З бійцем Лукою Неживим.
Кореспондентом я армійським
Сповняю місію свою:
В Ахонці, під Новоросійськом,
Беру у нього інтерв'ю...
— За ту он безіменну гору
Недавно був запеклий бій.
З «максимом» я своїм в ту пору
Сидів у точці огневій.
І так я у своєму доті
Поперек горла фріцу став,
Що він із міномета, потім
З гармати по мені стріляв.

А я строчу з свого «максима»
І не даю дороги їм.
Дивіться, друзі й побратими,
Даремно звусь я Неживим.
Аж ось прийшли три танки. Били
Впритул прокляті німчаї,
І вже, мабуть, похоронили
Мене й фашисти, і свої.
А я, контужений, вилажу
У вирву — й знову перцю їм.
Частую добре зграю вражу,—
Хай не вважають Неживим!
Нарешті й кулемет розбили,
Поповз я, і знайшов чужий,
І знов чешу, крушу щосили:
«Оце вам, кляті, Неживий!»
І, отже, вистояв, як завше,
Альпійців з п'ятдесят скосив,
А втім, я бив не рахувавши
І нагороди не просив.
А вам таємну думу стиха,
Як другу, викажу одну.
Я думаю: велика книга
Напишеться про цю війну.
Тому-то зовсім небагато
Прошу по щирості у вас:
Якщо загину — пригадати
Мене у книзі тій хоч раз.
Живий лишусь — й того не хочу,
А як потрапите в Лубни,
На чарку у Березоточу
Запрошую після війни.

Я йду дорогою своєю,
 Дорогою войовника;
 Норд-ост лютує над землею,
 Почавши путь іздалека.
 Почався він од Сталінграда,
 Понад Моздоком пролетів,
 В Новоросійську канонада
 На інший загула мотив.
 Мотив новий і любий — здрастуй!
 І чує серце, й ловить зір:
 Чудесне слово «наступ», «наступ»
 Луною лине серед гір.

Якщо мене не скосить куля,
 Не втисне в землю «месершміт»,
 Я зможу пригадать минуле
 І до майбутнього дожить!
 Як хвилі, збивши білу піну,
 Спішать одна другій вдогонь,
 Так я на рідну Україну
 Пробитись мрію крізь вогонь...
 За перевалом — Кабардинка,
 На узбережжі — Геленджик,
 А на шосе гуляє дзвінко
 Крилатий вітер-мандрівник.
 Відчувши дім, як кінь у бричці,
 Ходу прискорюю і сам,
 Аж чую: Куніков¹ в Станичці
 Учора висадив десант.

¹ Цезар Куніков — керівник
 десанту на Малу землю,
 Герой Радянського Союзу.

Над Чорним морем батареї
Перемовляються здаля,
І чути гомін епопеї,
Що їй ім'я Мала земля.

м. Київ
XII.1944 — I.1945

З М І С Т

Співець окриленого покоління.
Олександр Левада 5

ВІРШІ

Сповідь 14

ДО ЛЮДЕЙ

Березань 16

Два Херсони 17

Поїзди республіки 18

Лісосплав 20

Люба 21

Перегорну сторінку... 22

Три народження Махбуби Рахімової 24

Дорога 25

Рота імені Шевченка 27

«Де б на землю не ступив радянську...» 29

Золота осінь 30

Сини 32

За все... (З Янки Купали) 34

У травні 34

Хвала життю 35

Біла станція 36

Огонь його мислі 37

На екрані Всесвіту 38

Дружба 39

Партія 40

Народ 40

Батьківщина 41

Щастя для всіх 42

Любов 42

Причетність 43

Самому собі 43

«Ні, я прожив не самотньо...»

(З Михайла Дудіна) 44

ДО ПРИРОДИ

«Уже покосені отави...» 45

Вітрило (З М. Ю. Лермонтова) 46

«Сонце в шибку стукає: вставай...» 46

Високий берег (З Якуба Коласа) 47

«Був я вражений таким пейзажем...» 47

Гори (З Миколи Тихонова) 48

Лада 49

В ранню весну (З Яна Райніса) 49

Хочу я води... (З Георгія Леонідзе) 50

До моря 51

Кінець літа 52

«Прекрасні дні осінні в теплім сонці...» 53

«Люблю я вийти в сад після дощу» 54

«Як осінь рання в золотім убранні...» 54

Криниця 55

Ворскла 56

«Коли цвітуть в рясному вбранні вишні...» 56

Ядранська осінь 57

Славія 58
На Плітвіцьких озерах 59
Сади цвітуть 60
Туга за сніжною зимою 61

ДО КОХАНОЇ

«Ніч виходить в липневі степи...» 63
«Вийдеш вранці до моря...» 64
«Брели ми парком неосвітленим...» 64
Тобі, I 65
Тобі, II 66
Подарунок 67
Любовне 68
Я знов до тебе... (З Коста Хетагурова) 69
Я знаю, не фальш і не фразу... 70
«Забреду я у села далекі...» 71
«Прости! Не згадуї днів падіння...»
(З Миколи Некрасова) 72
Сонети про любов і розлуку
I. «Приходиш ти, коли тебе не ждуть...» 72
II. «Як легко серцем нам було єднатись...» 73
III. «Присядьмо, любя.
Дай на хвильку руку» 73
IV. «За все, за все призначена ціна...» 74
V. «Наївно ми, мужчини, уявляєм...» 74
VI. «Чи хто повірить, що через простори...» 75
VII. «Ні, я на тебе вже не маю права!» 75
VIII. «Було багато зустрічей, розлук...» 76
IX. «У залі, в час непевного смеркання...» 76
X. «Чи в тебе, друже мій, така була...» 77
XI. «Тепер не маю сумніву: це та!» 78

ВІД НОВОРОСІЙСЬКА ДО ДНІПРА

Холодногорський полк 79
Співають діви на Дунаї... 80
Голос України 81
Кубань 82
Києву 84
Мати 85
Незабутнє 85
Запрошення в гості 87
Материнська віра 88
Новоросійськ 90
Магрі 91
За Михайлівським перевалом 92
Руда Полундра 93
Пам'ять серця 95

ВІЧНІ СУПУТНИКИ

Горький 97
Пам'яті Едуарда Багрицького 98
Звернення до моря 99
Шевченко в засланні 100
Похорон Пушкіна 101
Білики 103
На могилу Коста Хетагурова 104
Павлові Тичині 105
Слово Івана Франка (На святі 25-річчя його літе-
раатурної діяльності. Львів, року 1898-го) 105
Янка Купала 107

Зустріч 109
Якубу Коласу 110
Пам'яті Рильського 112
Івану Виргану (В дні ювілею) 112
Роздавай! 113
Зустріч із Полем Робсоном у Нью-Йорку 114
Зустріч із Мартіросом Сар'яном
на пагорбах Вірменії 115

ЕЛЕГІЇ

Соловей 117
Братові 117
Тиса 118
Журило 119
Душа чудесного шукає... 120
«Багрянокрилою зигзицею...» 122
«Одгомоніли теплі зливи...» 123
Яблунька 123
«Я божкам ніяким не молюся...» 124
«Чи ти бачив криницю замулену?» 125
«Трохи суму...» 126
Осанна батькові 127
Осанна матері 127

МЕДИТАЦІЇ

«Вночі моя уява ожива...» 129
«Я поет. Я будівельник слова» 129
«Нехай мені торочать дурні...» 130
«Мос серце, володар мелодій...» 131
Полтава 131
«Мені чужа бундючність пишних поз...» 133
«Юних літ казки обворожили...» 134
Площа Дзержинського 134
Про смерть 136
Калиновий міст 137
«Лови летючу мить життя...» 139
«Нічого незвичайного немає...» 140
«Ні пишним лугом, ні затишним лісом...» 141
Карусель 142
Я сто літ проживу... 143
Степові 144
Ти питаєш — чому я веселий? 145
Звучить мій голос з темряви...
(З Аветіка Ісаакяна) 146
Ще не вечір 147
Спіраль 148
Не оспівуй... 149
Діалектична формула щастя 150
Що таке поезія? 151
Кочівник 153
Монолог столітнього 155
Монолог води 156

МІНІАТЮРИ 159

Дистихи 160

ПІСНІ

«Осіпають листя віти...» №2
Верізка 163
Зеленню і золотом... 164

За вікном 165
«Похилився явір на яблоню»
(На народний мотив) 166

БАЛАДИ

Балада про командарма 167
Балада про сон 168
Гуцули 171
Балада про гвардійця 173
Балада про Чорноморця 174

ПРИТЧІ

Притча про каміння 176
Притча про козу і сіно 177
Притча про розвиток особистості 178
Притча про рядового 179

БАЙКИ

Удав і Слон 180
Лукавий друг 181
Свиня-радіоаматор 183
Зозуля 184
Баран 185

ЖАРТИ

Ледащо 187
Розсудив 188
Не чую... 189
«Не з вашим щастям, дядьку!» 190
Місяць чи сонце? 190
Заговоривсь 191

ОДИ

Ода космонавтам 193
Ода на честь дерева 194
Ода бібліотеці 196
Ода швидкості 198
Ода людині 199

СОНЕТАРІЙ

Паралель (Канонічний сонет) 201
Кредо Шекспіра (Шекспірівський сонет) 201
Сигнали (Сонетоїд) 202
Катарсис (Сонет без рим) 203
Суперечка (Кульгавий сонет) 203
Золоте весілля (Перевернутий сонет) 204
Через терни — до зірок (Безголовий сонет) 205
Шляхи романтики (Кострубатий сонет) 205
Весна-володарка (Сонет на дві рими) 206
Розмова з рецензентом (Сонет-діалог) 207

ОПОВІДАННЯ

Легенда про Самуся 208
Комсомольськ-на-Амурі 212

ПОЕМИ

Сімнадцять 220
Норд-ост (Кавказький щоденник) 231

*Степан Андреевич
Крыжанівський*

ХВАЛА ЖИЗНИ

Избранное

Издательство «Дніпро»
(На українском языке)

Редактор *Н. В. Мельник*
Художник *Д. Д. Грибов*
Художній редактор *В. С. Мітченко*
Технічний редактор *І. О. Селезьова*
Коректори *З. П. Горпилюк, Н. І. Харчук*

Информ. бланк № 1356

Здано до складання 08.10.80.
Підписано до друку 20.04.81.
БФ 23096. Формат 70×90¹/₃₂.
Папір друкарський № 1.
Гарнітура звичайна нова.
Друк високий.
Умовн. друк. арк. 9,068.
Обл.-вид. арк. 9,762.
Тираж 5000. Зам. 288.
Ціна 1 крб. 40 к.

Видавництво «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Крижанівський С. А.

К85 Хвала життю: Вибране.— Передм.
С. Левади.— К.: Дніпро, 1981. 247 с.

Майбутнє планети і людства, продовження традицій радянського народу, збереження завойовань революції, служіння Батьківщині — така основна тематика книжки відомого українського радянського поета. Належне місце серед віршів збірки займає інтимна та пейзажна лірика.

К $\frac{70403-122}{M205(04)-81}$ 122.81. 4702590200

У2